

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME BİLİM DALI**

**BEŞERİ SERMAYE'NİN UNSURLARINDAN EĞİTİMİN
EKONOMİK KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ (1980- 2008
DÖNEMİNE İLİŞKİN İRAN ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Sepideh REZAEİAN MEİNAGH**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ufuk SERDAROĞLU**

Ankara - 2011

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME BİLİM DALI**

**BEŞERİ SERMAYE'NİN UNSURLARINDAN EĞİTİMİN
EKONOMİK KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ (1980- 2008
DÖNEMİNE İLİŞKİN İRAN ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Sepideh REZAEİAN MEİNAGH**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ufuk SERDAROĞLU**

Ankara - 2011

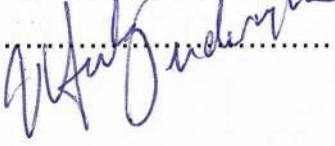
ONAY

Sepideh REZAEIAN MEINAGH tarafından hazırlanan "Beşeri Sermaye'nin Unsurlarından Eğitimin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkilerini (1980-2008 Dönemine İlişkin İran Örneği)" başlıklı bu çalışma, 18.10.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat/Ekonomik Kalkınma ve Büyüme dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

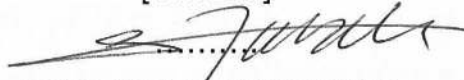
[İ m z a]

.....

PROF.DR. UFUK SERDAROĞLU (Başkan)

.....

[İ m z a]

.....

PROF.DR. SUNA BAŞAK

.....

4. Söylemez
[İ m z a]

DOÇ.DR. ALEV SÖYLEMEZ

.....

ÖNSÖZ

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak sunulan bu çalışma; Beşeri Sermaye'nin Unsurlarından Eğitimin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkilerini (1980-2008 Dönemine İlişkin İran Örneği) araştırmak amacı ile hazırlanmıştır.

Bu konu üzerinde çalışmamı destekleyen ve araştırmanın her aşamasında değerli görüş ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Ufuk SERDAROĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın her aşamasında beni destekleyen ve bana manevi güç veren sevgili babam, annem ve arkadaşlarıma da ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

Sepideh REZAEİAN MEİNAGH

Ankara 2011

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	vi
TABLolar	vii
ŞEKİLLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KALKINMA VE BEŞERİ SERMAYE

1.1. EKONOMİK KALKINMANIN TANIMI.....	4
1.2. BEŞERİ SERMAYE KAVRAMI	6
1.2.1. Beşeri Sermayenin Tanımı	6
1.2.2. Beşeri Sermayenin Özellikleri	6
1.2.3. Beşeri Sermayenin Göstergeleri	9
1.2.4. Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma Arasındaki İlişki	10
1.2.5. Beşeri Sermayenin Ölçümü	11
1.2.5.1. Beşeri Sermayenin Endeks Kapsamında Ölçümü	11
1.3. BEŞERİ SERMAYEYİ ELE ALAN NEO-KLASİK EKONOMİK YAKLAŞIM	14
1.3.1. Neo-Klasik Ekonomik Yaklaşımlar	15
1.3.1.1. Theodore Schultz	16
1.3.1.2. Edward F. Denison	17
1.3.2. İçsel Büyüme Teorileri	17
1.3.2.1. Robert. E. Lucas	18
1.3.2.2. Gary Becker.....	20
1.3.2.3. Robert. J. Barro	21
1.3.2.4. Nelson ve Phelps.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ SERMAYE'NİN UNSURLARINDAN EĞİTİMİN EKONOMİK KALKINMA ÜZERİNE ETKİLERİ

2.1. EĞİTİMİN TANIMI.....	24
2.1.1. Eğitimin Niteliği ve Amaçları	25
2.1.2. Eğitim Planlaması	27
2.2. EĞİTİME YAPILAN YATIRIMLAR	27
2.2.1. Bir Üretim Faktörü Olarak Eğitim	28
2.2.2. Eğitim ve Ulusal Gelir	29
2.2.3. Eğitim Düzeyini Belirleyen Kriterler	30
2.2.3.1. Eğitime İlişkin Oranlar.....	31
2.3. EĞİTİM VE EKONOMİK KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	34
2.3.1. Eğitim Yatırımların Ekonomik Kalkınmayı Belirleyen Faktörler Üzerindeki Etkileri	37
2.3.1.1. Eğitim- Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki	37
2.3.1.2. Eğitim- Gelir Dağılımı İlişkisi	39
2.3.1.3. Eğitim- İstihdam İlişkisi	40
2.3.1.4. Eğitim-Teknoloji İlişkisi	40
2.3.1.5. Eğitim- Kalkınma İlişkisinin Kadın Nüfus Temelinde Değerlendirmesi.....	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM- EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE İRAN ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

3.1. SOSYAL, SİYASİ VE İKTİSADİ YAPISIYLA İRAN	43
3.2. İRAN'IN EĞİTİM SİSTEMİ	45
3.2.1. Örgün Eğitim.....	46
3.2.1.1. Okul Öncesi Eğitim	46
3.2.1.2. İlköğretim	46
3.2.1.3. Ortaöğretim.....	47
3.2.1.4. Lise	47
3.2.1.5. Üniversiteye Hazırlık.....	47

3.2.1.6. Yükseköğretim.....	48
3.2.2. Yaygın Eğitim.....	49
3.3. İRAN'IN BEŞ YILLIK KALKINMA PLAN'LARINDA EĞİTİM VE ÖĞRETİMİN TEMEL HEDEFLERİ	50
3.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan (Savaş Zamanındaki Kalkınma Planı- İslam Devriminden Sonra İlk Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı) (1983-1988).....	50
3.3.2. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1989- 1993).....	51
3.3.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ın Değerlendirilmesi (1989- 1993)	52
3.3.3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1994- 1998)	53
3.3.3.1. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ın Değerlendirilmesi (1994- 1998)	54
3.3.4. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1999- 2003)	54
3.3.4.1. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan'ın Değerlendirilmesi (1999- 2003)	54
3.3.5. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (2004- 2008).....	56
3.3.5.1. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan'ın Değerlendirilmesi (2004- 2008).....	56
3.3.6. Beş Yıllık Kalkınma Plan'larının Eğitim ve Öğretim Hedefleri Bağlamında Genel Değerlendirilmesi	58
3.4. EĞİTİMİN EKONOMİ KALKINMAYA ETKİSİ	61
3.4.1. Eğitim- Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki	62
3.4.2. Eğitim- Gelir Dağılımı İlişkisi	64
3.4.3. Eğitim- İstihdam İlişkisi	66
3.4.4. Eğitim-Teknoloji İlişkisi.....	70
3.4.5. Eğitim- Kalkınma İlişkisinin Kadın Nüfus Temelinde Değerlendirilmesi	73
3.5. Genel Değerlendirme.....	78

SONUÇ	84
KAYNAKÇA	91
ÖZET	105
ABSTRACT	106

KISALTMALAR

BKE	: Beşeri Kalkınma Endeksi
CMC	: Cehalet İle Mücadele
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
İBMKR	: İran Birinci Milli Beşeri Kalkınma Raporu
İBYKPİ	: İran Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Islahı
İCP	: İran Country Profile
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İİM	: İran İstatistik Merkezi
İMB	: İran Merkez Bankası
İPG	: İran'da Bölgesel Planlamanın Geçmişi
İSE	: İran Sağlık Endeksleri
İUP	: İran University Press
IRNA	: İran Haber Ajansı
I. BYKP	: İran Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
II. BYKP	: İran İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
III. BYKP	: İran Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
IV. BYKP	: İran Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı
YPT	: Yönetim ve Planlama Teşkilatı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Beşeri Kalkınma Endeksi ve Bazı Ülkelerin Aldığı Değerler 2007	14
Tablo 2: 2007 Yılında Çeşitli Ülkelerde Eğitime İlişkin Oranlar	32
Tablo 3: 2007 Yılında Seçilmiş Ülkelerin Okullaşma Oranları	33
Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerin Dönemlerdeki Nüfusuna Göre Okullaşma Oranları	36
Tablo 5: Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (2008).....	48
Tablo 6: İran'da Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenci ve Öğretim Elemanı	49
Tablo 7: Eğitimin Farklı Seviyelerinde Özel Okulların Öğrencileri	57
Tablo 8: Öğretim yılı ve Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranı	59
Tablo 9: 2004 Yılında Farklı Eğitim Düzeylerine ve Yaş Gruplarına Göre Çalışanların Ortalama Gelirleri	62
Tablo 10: Eğitim Gelir Dağılım İlişkisi (%)	65
Tablo 11: 1996 Yılında İş Piyasasında Dengesizlik.....	68
Tablo 12: 2004 Yılında İşgücü Piyasasında Dengesizlik	69
Tablo 13: 2004 Yılında Farklı Eğitim Düzeylerinde Kentlerde Toplam Erkek ve Kadın Oranında Çalışan Erkek ve Kadının Payı	70
Tablo 14: Kadın Öğrencilerin 2007- 2008 Öğrenim Yılında Eğitim Verileri	73
Tablo 15: 2007- 2008 Öğretim Yılında Kadınların Farklı Öğretim Seviyelerinde Katılım Oranları.....	74
Tablo 16: İran'ın Beşeri Kalkınma Endeksi ve Yıllar İtibarıyla Gelişimi	80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Eğitim ve Öğretim Kurum Bütçesinin GSMH'ya Oranı (%)	61
Şekil 2: 2004 Yılında Farklı Eğitim Düzeylerinde Yaş-kazanç Eğilimleri	63
Şekil 3: İran Ar-Ge Harcaması (GSYİH'nın %)	71
Şekil 4: 2006 Yılında İran Genel Nüfus Sayımına Göre Doğurganlık Azalma Eğilimi ve 2000 Yılında Kır ve Kentlerde DHS Analizi	76
Şekil 5: Yüz Bin Canlı Doğum, Doğum Komplikasyonları Nedeniyle Anne Ölümleri Oranları (1984- 2008)	77

GİRİŞ

20. Yüzyılın kalkınma olgusuna vurgusu ve bu çerçevede kalkınma ekonomisine ilişkin teorilerin geliştirilmesi, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme rastlamaktadır.

1970'lerden sonra kalkınma kavramı, büyüme merkezli olduğu için yoğun bir şekilde eleştirmeye başlanmıştır. Bu eleştiriler sonucunda daha çok "insan merkezli" bir kalkınma kavramının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu gelişmenin ışığında 1980'li ve 1990'lı yılların başlarında kalkınma yazınında yapılan yeni bir değerlendirme ile ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri farklı yöntemlerle oluşturulmaya çalışıldı. Kalkınmış ülke olmanın boyutları değişerek beşeri kalkınma kavramı geliştirilmiştir (Kutlu, 2000: 83).

Ekonomik kalkınma gelir artışını, eğitim ve sağlık düzeylerinin yükselmesini, istihdamın artmasını, teknolojik gelişmeyi ve benzer birçok faktörü kapsamaktadır. Bu faktörlerin her biri ekonomik kalkınmayı farklı yönlerden ifade etmektedir. Tüm bu faktörleri kapsayan ve ekonomik hayatın gittikçe daha karmaşık hale gelen yapısı içerisinde, kalkınmışlık göstergelerinin tanımlanması ve ölçülmesi, kalkınma iktisatçılarının son yıllarda oldukça ilgisini çekmektedir. Bu ilginin en önemli nedeni, teorik tartışmalarda ekonomi kalkınmanın nicel boyutuyla değil, nitelik boyutuyla da ele alınıyor olmasıdır.

Günümüzde kalkınamamış ülkeler kalkınma, kalkınmış ülkeler ise bu özelliklerini koruma çabası içindedirler. Ekonomik yaklaşım, gelişmemiş ülkelerdeki verim düşüklüğünün, yetersiz sermaye, kullanılan eski teknoloji ve üretim araçlarındaki dengesizlikten kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Oysa yeterli sermaye ve yeni teknoloji kullanımı tek başına üretimin ve maddi refahın artmasını garanti etmez (Kaya, 1977: 7).

Günümüzde beşeri sermaye, hızla değişen ve küreselleşen dünyanın en önemli üretim faktörü haline gelmiştir. Bugün ülkelerin kalkınmalarını sağlayacak en önemli etkenlerin başında insan faktörü gelmektedir. Bu faktör, iktisat yazınında "beşeri sermaye" olarak yerini almıştır.

İktisadi düşünce sisteminde beşeri sermaye konusu, değişik şekillerde her ne kadar konu edilse de son yıllarda daha fazla önem kazanmıştır. Eğitim ve ekonomik kalkınma arasında çok güçlü bir ilişkinin olduğu açıkça görülebilmektedir. Hatta birçok kaynakta artık eğitime yapılan harcamalar, “yatırım” olarak ifade edilmektedir.

Bugün gelinen noktada, beşeri sermayenin ekonomik kalkınma üzerine etkisi daha da önem kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan kısa bir süre sonra başlayan bilgi toplumuna dönüşüm süreciyle birlikte, kaçınılmaz bir gelişme olarak en çok etkilenen unsur beşeri sermaye olmuş ve “nitelikli insan” bilgi toplumunu simgelemiştir. Bilginin geleneksel üretim araçlarının yanı sıra yeni bir üretim faktörü olarak ele alındığı günümüz iktisadi analizleriyle, ancak bilgiyi serveti üretme sürecinin merkezine yerleştirecek bir ekonomik teorinin açıklayıcı olabileceği temelinde daha önceden yapılan ve beşeri sermaye- ekonomik kalkınma ilişkisini kuran teorik ve ampirik çalışmalar yer almıştır. Beşeri sermayenin temelini oluşturan bilginin bu özelliği, ekonomik kalkınma açısından çok önemli etkileri olduğu anlamına gelmektedir ve bu nedenle, beşeri sermaye kavramı öncelikli olarak araştırılıp incelenmesi gereken bir kavram olarak öne çıkmaktadır.

İnsana yapılan eğitim yatırımları kapsamında beşeri sermayenin ekonomik kalkınmaya etkisine yönelik teorik yaklaşımlar bu çalışmanın inceleme konusu olarak ele alınmıştır.

Beşeri sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişki, bilginin ve beşeri sermayenin öneminin artması, bu konuda yapılan akademik çalışmaların sayısını artırmış ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ölçmede yeni yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden biri olan Beşeri Kalkınma Endeksi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (UNDP) tarafından geliştirilen ve ülkelerin kalkınmışlığını eğitim, sağlık ve gelir düzeyleriyle ölçen bir çalışmadır. Bu endeks, bazı eksikliklerine rağmen ülkelerin kalkınmışlığını ölçmede önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Beşeri sermaye ve kalkınma arasındaki ilişki netleştikçe, eğitim ve eğitime yapılan yatırımların önemi tüm dünyada iyice artmaya başlamıştır. Bu

durum, nitelikli işgücü dışında üretimde kullanılan diğer faktörlerin önemini azaltmaya başlamıştır. Bunu takiben ulusları kalkındırmak için eğitimin düzeyini ve niteliğini geliştirip artırma gerekliliği, tüm ülkeler arasında ortak bir görüş haline gelmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, beşeri sermaye yaklaşımından hareketle kalkınma ile eğitim arasındaki ilişkiyi İran¹özelinde incelemektir. İran devriminden sonra yıllar itibariyle, her ne kadar eğitim göstergelerinde yükseliş olduğu görülse de bu durumun beşeri sermaye oluşumuna katkısı oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla bu çalışmada eğitimin beşeri sermaye ve ülkenin ekonomik kalınması üzerindeki olumlu ve ya olumsuz etkisinden söz edilecektir.

Beşeri sermayenin unsurlarından eğitimin ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini irdeleyebilmek için Birinci Bölümde ekonomik kalkınma ve beşeri sermayenin kavramını ve tanımları ele alınacaktır.

Çalışmanın amacı eğitim- kalkınma ilişkisini incelemek olduğu için İkinci Bölümde beşeri sermaye unsurlarından sadece eğitim kavramı, niteliği ve özellikleri ekonomik kalkınma üzerinde etkileri ve eğitim yatırımları ele alınacaktır. Çalışmada eğitim yatırımların ekonomik kalkınmayı belirleyen faktörler üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise İran'da 1980- 2008 döneminde ülkenin eğitim sistemi, eğitim ve kalkınma ilişkisi, eğitim-gelir düzeyi, gelir dağılımı, teknoloji ilişkileri ve eğitim- kalkınma ilişkisinin kadın nüfus temelinde değerlendirmeler incelenecektir. Ancak, bazı veriler ülkedeki devrim ve sekiz yıl süren İran-İrak savaşı nedeniyle açıklanamamıştır. Bunları takiben de eğitim ve öğretim sistemi sorunları ve çözüm önerileri yer alacaktır ve İran'da eğitimin ekonomik kalkınma üzerinde ne gibi etkileri olduğu tartışılacaktır².

1 Ülkenin ismi devrimden sonra İran İslam Cumhuriyeti'ne değiştirilmiştir. Bu çalışmada karmaşıklığı önlemek için ülkenin ismi sadece İran olarak ele alınacaktır.

2 Bu çalışmada İran Merkez Bankası, İran İstatistik Merkezi, Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı(Yükseköğretim Veri Tabanı), Eğitim ve Öğretim Kurumu, Bütçe ve Planlama Raporları, Yönetim ve Planlama Teşkilatı, Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri, Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (UNDP) raporlarında açıklanan verileri kullanılacaktır. Ancak, ülkedeki bazı verilere ulaşmak mümkün olmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KALKINMA VE BEŞERİ SERMAYE

1.1. EKONOMİK KALKINMANIN TANIMI

Kalkınma kavramı, toplumların gelişim sürecine uygun olarak, farklı dönemlerde değişik içerikler kazanmıştır. Bugün de kavramın içeriği çok açık ve anlaşılır değildir. Teorilerde olduğu gibi günlük konuşmalarda da bazen sanayileşmenin, bazen büyümenin bazen de modernleşmenin yerine kullanılmaktadır. Bu nedenle ilk olarak kavramdan ne anlaşılması gerektiği, hangi toplumsal ve ekonomik olgu/olguları anlatmak için kullanılabileceği ve ardından ekonomi kalkınmaya en çok hangi kesimi beşeri sermaye konusunda katkıda bulunduğu ortaya konulmalıdır.

Bu kavramı kısaca ifade etmek gerekirse; kalkınma, salt üretimin ve kişi başına gelirin arttırılması demek olmayıp, az gelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesidir. Kişi başına düşen milli gelirin artması yanında, genel olarak üretim faktörlerini etkinlik ve miktarlarını değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler, kalkınmanın temel öğeleridir (Han ve Kaya, 2006: 2) ve kalkınma doğası gereği bir “uzun dönem” sorundur ve söz konusu olan bir toplumsal değişim sürecidir (Başkaya, 2005: 27) diyebiliriz.

Diğer bir ifade ile ekonomik kalkınma, gelir artışını, eğitim ve sağlık düzeylerinin yükselmesini, verimlilik artışını, teknolojik gelişmeyi ve benzer birçok faktörü kapsamaktadır. Bu faktörlerin her biri ekonomik kalkınmayı farklı yönlerden ifade etmektedir (Yumuşak ve Tuna, 2000: 2).

Bu bağlamda teknolojik gelişmeye ayak uyduramayan ve bu konuda dışa bağımlı olan gelişmekte olan ülke ekonomileri, kalkınma yazınının başlıca konusu olmuştur. Bu ülkelerin gelişmiş bir ekonomik yapıya

ulaşmaları için sadece ekonomik büyümeyi sağlamaları değil, aynı zamanda ekonomilerinin köklü bir yapısal değişimi gerçekleştirmesi zorunluluğunun ortaya çıkması ile kalkınma kavramı daha kapsamlı bir içerik kazanmıştır. Nitekim 1950’li yıllardan itibaren, ekonomik kalkınma yazını, Gelişmekte Olan Ülkelerin (GOÜ) ekonomik sorunlarına odaklanmış ve Gelişmiş Ülkeler (GÜ) ve GOÜ’ler arasındaki gelişmişlik farklarını vurgulamak için kullanılmıştır. Bu nedenle kalkınma konusu öncelikle “bir azgelişmişlik sorunu” olarak algılanmakta ve GOÜ’ ler için kullanılmaktadır. GÜ’ lerde ise ulaşılan kalkınma düzeyinin yeniliklerle korunması ve geliştirilmesi esastır (Gümüş, 2005: 18).

Merkantilizmden Neo-klasik ekole varıncaya kadar tüm iktisadi düşünce ekolleri, zenginlik ve gelişmenin kaynağını araştırmış ve ekonomi kalkınmaya en çok hangi kesimin katkıda bulunduğu sorusuna yanıt aramıştır. İktisadi olaylarla eğitim arasında yakın bir ilişki bulunduğunu belirleyen ilk iktisadi ekol merkantilizm olmuştur. Sanayi ve ticari faaliyetler arttıkça bireylerin sahip oldukları bilgi ve becerilerin ekonomi kalkınmanın uyarıcı rolü daha iyi anlaşılmış. Merkantilistler ulusal gelir artışının bir unsuru olarak beşeri sermayeye büyük önem vermişlerdir (Deyon,1969:1-20 ve Brasseul, 1997: 150).

Ancak, kalkınma teorisinin gelişimi doğrultusunda İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, ekonomik kalkınma sürecinde insanın da bir sermaye unsuru olduğuna ilişkin görüşler ortaya atılmaya başlanmıştır. Schultz başta olmak üzere, Becker, Denison, Harbinson, Myers ve Mincer gibi Neo-klasik iktisatçılar ulusal gelirle geleneksel girdiler arasındaki farkın (artık) büyük bölümünün beşeri sermaye faktörü ile açıklanabileceğini ileri sürmüşler ve beşeri sermayenin oluşumunda eğitimin yerini ve önemini analiz etmişlerdir (Yapraklı, Öztürk ve Emsen, 2006: 358). Günümüzde artık hiçbir iktisatçı eğitimin ekonomik kalkınmadaki etkisini göz ardı etmemektedir.

Böylece tartışmalar ve araştırmalar, sanayi ekonomisinin fiziki kaynaklarından ve imkânlarından, bilgi ekonomisinin beşeri kaynaklarına

yönelmiştir ve bu da kalkınma ekonominin hem teorik hem de pratik açıdan farklı bir yapıyla tekrar önem kazanmasını sağlamıştır.

1.2. BEŞERİ SERMAYE KAVRAMI

Beşeri sermaye kavramı iktisat biliminin doğuşuyla birlikte kullanılmaya başlanmasına rağmen insan faktörünün sermaye unsuru olduğuna ilişkin görüşler daha çok İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra teorik bütünlük kazanmıştır (Kiker, 1971: 51- 53).

1.2.1. Beşeri Sermayenin Tanımı

Beşeri sermayenin en eski tanımı Thurow tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre beşeri sermaye, bir bireyin üretken yeteneği, hüneri ve bilgisidir. Thurow'ya göre beşeri sermaye, üretilen mal ve hizmetlerin değeri ile ölçülmektedir. Mal ve hizmetlerin değeri yükseldiğinde beşeri sermayenin değeri de yükselecek, mal ve hizmetlerin değeri düştüğünde ise düşecektir (Atik, 2006: 6).

OECD'nin yapmış olduğu tanıma göre beşeri sermaye, ekonomik faaliyetlerle ilgili olarak bireylerde oluşan bilgi, beceri ve diğer nitelikleri, kısaca insanın üretken olarak ortaya koyabileceği tüm nitelikleri içermektedir (OECD, 1998: 8).

1.2.2. Beşeri Sermayenin Özellikleri

Beşeri sermayenin temelini oluşturan bilginin kullanımıyla azalan değil, çoğalan bir süreç yaşanması, bu kavramın ekonomik kalkınma açısından çok önemli etkileri olduğunu göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya ve

Almanya'nın verdikleri kayıplara karşın; bugün ekonomik olarak bu kadar güçlü olmalarının arkasında yatan en önemli unsur, sahip oldukları beşeri sermayenin niteliğidir (Çinko, 2003: 1).

Beşeri sermaye işgücünün değişen koşullara uyumunu kolaylaştırmakta ve özellikle kadınların işgücüne katılımını arttırarak işgücü potansiyelinin etkin kullanılmasını sağlamaktadır. Beşeri sermaye, istihdam ve gelirin (ücretin) artmasına neden olarak işsizliğin ve yoksulluğun azalmasına, gelir dağılımının iyileşmesine etki edecektir. Eğitim, demokratikleşme, katılımcılık, insan hakları ve sosyal uyum gibi toplumsal değerlerin yerleşmesinde ve çevrenin korunması ve geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır (Saygılı ve Cihan, 2006: 25).

Schultz, beşeri sermaye yatırımlarını, kaynağı ne olursa olsun bir halkın sahip olduğu faydalı yeteneklerin toplamı olarak ifade etmiştir (Schutz, 1968a: 277) ve insana yapılan yatırımları, yüksek eğitim, işbaşında eğitim, göç, sağlık ve iktisadi bilgi olarak sıralamıştır. Ama Schultz'a göre bu yatırımlar gelirin kişisel dağılımı, uluslararası ticaret, becerikli kişilerin uluslararası hareketliliği, eğitim hizmetlerinde kaynak dağılımı, ayrımcılığın okul performansındaki motivasyona olan etkileri, üretim fonksiyonu altında eğitilmiş işgücü ve aile planlamasına kadar genişletilebilir (Schultz, 1971: 8).

Bu durumda beşeri sermaye, işgücünün verimliliğini arttıracak eğitim düzeyi, yetenek, sağlık, beslenme gibi faktörlerin etkisi altında kalır. Daha iyi eğitilen, beslenen, sağlıklı ve yetenekli işgücünün daha verimli ve kapsamı geniş bir beşeri sermaye yaratacağı açıktır (Dülgeroğlu,1997: 89).

Beşeri sermaye kavramını daha iyi açıklayabilmek için beşeri sermayenin özelliklerini açıklamak yararlı olacaktır:

1. Beşeri sermaye geçmişteki yatırımlara göre tahmin edilmektedir. Beşeri sermayenin değeri bu sermaye için geçmişte yapılan yatırımlar tarafından belirlenir. Bu şekildeki beşeri sermaye yatırımları üç maddede toplanabilir (Atik, 2006: 7):

- a. Bireyin Kendisi ve Ailesi İçin Yapılan Harcamalar: Eğitim için ödenen harçlar ve zorunlu eğitim sonrasında eğitime devam edilen sürede vazgeçilen gelirin fırsat maliyetinden oluşmaktadır.
 - b. İşveren Tarafından Yapılan Harcamalar: Mesleki eğitim, işyeri dışındaki kurslar için işveren tarafından yapılan ödemelerden oluşmaktadır.
 - c. Merkezi ve yerel hükümet tarafından yapılan harcamalar kamu harcamalarıdır. Bu harcamalar eğitim sistemini devam ettirebilmek için katlanılan harcamalardan kamuya düşen bölümdür.
2. Beşeri sermaye, teknolojinin kullanılmasında ve üretilmesinde uzman işgücü, gerekli teknik ve metodolojik bilgiye sahiptir (Karataş, 2005: 1).
 3. Beşeri sermaye yatırımları kısa dönemde bir tüketim harcamasıdır. Beşeri sermayeyi oluşturmaya yönelik yatırımlar 1- 2 yıllık bir süreyi kapsayan dönemde bireye getiri sağlamadığı için tüketim niteliğine sahiptir. Beşeri sermaye yatırımları 10- 20 yıllık bir süreyi kapsayan uzun dönemde makro ekonomik sürece katkıda bulunan bir üretim faktörüdür (Küçükkalay ve Türkcan, 2006: 103-104).

Schultz ise beşeri sermayenin özelliklerini şu şekilde belirtmiştir (Yumuşak,2000: 28-29):

1. Beşeri sermaye insanlara yatırım yapılarak oluşturulur.
2. Beşeri sermaye kişinin kendisinden ayrılamaz. Fiziki sermaye istimlâk edilebilir; ancak beşeri sermaye kişiden ayrılamaz.
3. Beşeri sermaye doğuştan gelen ya da sonradan kazanılan yeteneklerdir.
4. Beşeri sermaye görülemez; ancak etkileri gözlenebilir. Bu etkiler iki çeşittir:

- a. İçsel etkiler; bireylerin ve ailelerin refah ve iktisadi verimliliğini, okullaşma, meslek eğitimi, yüksek eğitim gibi çeşitli bilgileri içerir. Bu etkiler kişinin kendisine etki eder.
- b. Çok az analitik ilgiye konu olan dışsal etkiler de beşeri sermayenin yoğunluğu anahtar rol oynar.

1.2.3. Beşeri Sermayenin Göstergeleri

Beşeri sermaye göstergelerinin belirlenmesinde, beşeri sermaye unsurlarından daha çok eğitim üzerinde durulduğu görülmüştür. Çünkü birey tarafından sahip olunan bilgi ve becerilerin en önemli kaynağı eğitim olduğu için, beşeri sermaye genellikle eğitim göstergeleri ile temsil edilmiştir. Beşeri sermaye, stok göstergeleri ve yatırım göstergeleri olmak üzere iki grupta toplanan göstergeler aracılığı ile ölçülmektedir (Atik, 2006: 24). Stok ve yatırım göstergeleri eğitim açısından şu şekilde ele alınmıştır:

1. Stok Göstergeleri: Eğitim açısından bakıldığında, stok göstergeler eğitim düzeyi, ortalama eğitim süresi ve nüfusun okuryazarlığı ile ilgilidir (Appleton ve Teal, 1998: 3). Beşeri sermaye stoku bakımından güçlü olan ülkeler, teknolojiyi daha etkin kullanarak, toplam faktör verimliliğini daha çok artırabilir ve böylece ekonomik büyümeyi hızlandırabilirler (Barro,1991: 410);
2. Yatırım Göstergeleri: Eğitim harcamalarından oluşmaktadır. Beşeri sermaye ile ilgili temel yatırım göstergeleri, parasal göstergeler ve parasal olmayan göstergeler olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Parasal göstergeler; eğitimle ilgili mal ve hizmetlere yönelik özel harcamalar ve kamu harcamalarının yanı sıra eğitimle ilgili beşeri kaynakların geliştirilmesine yönelik özel harcamalar şeklinde gruplandırılabilir. Buna göre, parasal göstergeler; GSYİH içerisinde eğitimin payı, öğrenci başına

eğitim harcamaları ve işletmelerin eğitim harcamaları gibi göstergelerden oluşmaktadır. Parasal olmayan göstergeler ise; işle ilgili eğitime katılma, eğitime ayrılan zaman, işle ilgili eğitim süresi ve okul- kayıt oranı gibi göstergelerden oluşmaktadır (Atik, 2006: 12-14).

1.2.4. Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma Arasındaki İlişki

Sosyo- ekonomik kalkınmada insan unsuru, girişimcilik, uzmanlaşmış işgücü, teknikerli ve vasıfsız işçilik ile yöneticilik, eğitimcilik, örgütsel ve teknik gelişme için araştırma, geliştirme, planlama ve ekonomi politikası alanındaki uğraşları ve fonksiyonları kapsamaktadır. Eğitim ve sağlık ekonomisinin konusunu oluşturan personel altyapıya yönelik harcamalar toplum açısından yatırım fakat bireyler açısından tüketim özelliği göstermektedir. Personel altyapı; eğitim, öğretim, araştırma ve uzmanlaşma süreçleri içinde oluşturulup yaratılmaktadır (Erkan, 1998: 27).

Beşeri sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkilerin teorik düzeyde tartışılmaya başlandığı yıllarda Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (UNDP), ülkelerin kalkınmışlık düzeylerini ölçmek için Beşeri Kalkınma Endeksi (Human Development Indeks-HDI) adı altında çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalarda ekonomik kalkınma sadece büyüme hızıyla değil refah seviyesini ve kalkınmışlığı gösteren diğer göstergelerle birlikte ele alınmaktadır. Teorik çalışmalarda da bir ülkenin kalkınmışlığı, vatandaşlarının sahip olduğu imkan ve niteliklere bağlanmakta, bunu ampirik bulgular desteklemektedir (Tuna ve Yumuşak, 2002: 1-26).

Beşeri sermaye kavramı, sanayi toplumundaki fiziki sermayeye alternatif olarak bilgi toplumunda ön plana çıkmış ve ülkeler için kalkınma stratejisi olarak önem kazanmıştır. Bilgi toplumunun personel alt yapısı olarak ifade edilen beşeri sermaye özünde uzmanlaşmış insanı tanımlayan bir

kavramdır. Söz konusu bu sermaye biçiminde insana yatırım gelişmek ve kalkınmak için öncelikli hedeftir (Erkan, 1998: 27)

Bu bağlamda Alfred Marshall, beşeri sermayenin piyasasının olmaması yüzünden (Schultz, 1971: 27), J. Mill de refahın insanlar için olduğu, kendilerinin refah kaynağı olarak görülemeyeceği nedeniyle beşeri sermayeye karşı çıkmışlardır. (Bowmen,1968: 103)

Ancak gelineen noktada, üretime katılan kişinin sahip olduğu ve genel anlamda insanın niteliğini vurgulayan bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizm gibi pozitif değerler, beşeri sermaye olarak kabul edilmektedir (Tansel ve Güngör, 1997: 532).

1.2.5. Beşeri Sermayenin Ölçümü

Beşeri sermayeyi ölçmek için kullanılan göstergeler çok çeşitli olmasına rağmen, kullanılan bu göstergeler karşılaştırıldığında temel olarak beşeri sermayenin eğitim düzeyi, sağlık şartları ve hayat standardını temsil eden göstergelerle (verimlilik büyümesi, istihdam oranı, işsizlik oranı vb) ölçüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu göstergelerin ölçüm için kullanılmasının temel nedeni ise, toplumların kalkınmasında önemli bir unsur olan insan unsurunun iyi bir eğitim düzeyine, sağlıklı bir yaşama ve yüksek bir hayat standardına sahip olması gerektiği düşüncesidir (Dura, Atik ve Türker, 2004: 15).

1.2.5.1. Beşeri Sermayenin Endeks Kapsamında Ölçümü

Beşeri sermaye ölçümünde kullanılan endeksler, Beşeri Kalkınma Endeksi ve Beşeri Yoksulluk Endeksidir. Ancak, Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü (UNDP), beşeri sermaye ve kalkınma arasındaki ilişkiyi veya ülkelerin gelişmişlik seviyelerini Beşeri Kalkınma Endeksi ile ölçmektedirler.

UNDP tarafından 1990 yılından itibaren her yıl yayımlanan beşeri kalkınma raporunda, bir toplumun gerçek zenginliği insanların huzurlu bir çevre, sağlıklı bir yaşam ve yüksek bir eğitim seviyesiyle ifade edilmektedir (UNDP,1995: 11).

Bu endekste, beşeri sermaye iki yönlü olarak ele alınmaktadır. İlk olarak, bilgi, beceri ve sağlık gibi nitelikler beşeri sermayenin bir yönünü oluşturmaktadır. Diğer taraftan işgücünün sahip olduğu nitelik ve fırsatları kullanabilme imkânı beşeri kalkınma olarak tanımlanmaktadır

Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan Beşeri Kalkınma Endeksi, üç temel gösterge üzerine inşa edilmiştir. Bunlar;

1. Yaşam Süresi: Doğumdan itibaren ortalama hayat beklentisi ile ölçülür. Bu kriter aynı zamanda sağlık ve beslenmenin de bir göstergesi olarak algılanır.
2. Eğitim Durumu: Ülkelerin eğitim durumunu yansıtan bu gösterge kendi içinde iki gruptan oluşur;
 - a. Okuryazarlık oranı(gösterge içindeki ağırlık oranı 2/3'dür.
 - b. İlk ve orta öğretimdeki okullaşma oranı(gösterge içindeki payı 1/3'tür),
3. Hayat Standardı: Hayat standardı, satın alma gücü paritesi cinsinden kişi başına düşen gelir ile ölçülür (Berber, 2006: 234).

2001 yılı itibariyle Beşeri Kalkınma Endeks'lerinin hesaplanmasında dikkate alınan ilgili maksimum ve minimum veriler aşağıdaki gibidir.

- Hayat beklentisi: 25 yıl ve 85 yaş,
- Okur-yazarlık oranı: % 0 ve % 100,
- Okullaşma oranı: % 0 ve % 100,
- Kişi Başına Düşen Milli Gelir: 100\$ ve 40.000 \$ (PPP)

Beşeri Kalkınma Endeksi'nin Hesaplanması: BKE hesaplanırken Yaşam Beklentisi Endeksi, Eğitim Endeksi ve GSYİH Endeksi'nin aritmetik ortalaması alınmaktadır:

$$BKE = 1/3 * (\text{Yaşam Beklentisi Endeksi}) + 1/3 * (\text{Eğitim Endeksi}) + 1/3 * (\text{GSYİH Endeksi}) \text{ (Kaynak, 2007: 70).}$$

Beşeri Kalkınma Endeksi'ni oluşturan unsurlar ve bu unsurlar için ülkelerin aldığı değerleri de gösteren 2007 verilerinin kullanıldığı 2009 yılı endeksi özet halinde Tablo 1'de gösterilmektedir.

Beşeri Kalkınma Endeksi'nde 0,800'ün üzerinde olan ülkeler yüksek beşeri kalkınma grubuna girmektedirler ve bu ülkelerin sayısı 2007 yılı itibarıyla 45'tir. 0,800–0,500 arasındaki ülkeler ise orta beşeri kalkınma grubundadırlar ve bu ülkelerin sayısı ise 75'tir. Endeks değeri 0,500'ün altında olan ülkelerin sayısı ise 24'tür. En yüksek ve en düşük ortalama yaşam süresine sahip ülkeler 82,7 ile Japonya ve 43,3 ile Afganistan'dır. En yüksek okullaşma ve okur-yazarlık oranına sahip ülkeler 99 ve 100 ile Norveç, Avustralya, İzlanda, Kanada, İrlanda, Hollanda, İsveç, Fransa, İsviçre, Japonya gibi ülkeler, en düşük ise 26,2 ile Nijerya'dır. En yüksek ve en düşük gelire sahip ülkeler ise 85382 USD ile ABD, 298 USD ile Kongo'dur.

Tablo 1: Beşeri Kalkınma Endeksi ve Bazı Ülkelerin Aldığı Değerler 2007

Ülke ve Sıralama	Beşeri Kalkınma Endeks Değeri	Ort. Yaşam Süresi (yıl)	Yetişkin Okur-yazarlık Oranı (%)	Okullaşma Oranı (%)	Kişi Başına Düşen Gerçek GSYİH (SAGP\$) 2007	Ort. Yaşam Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYİH Endeksi
1- Norveç	0,97	80,5	...	98,6	53,433	0,925	0,98	1,000
2- Avustralya	0,970	81,4	...	114,2	34,923	0,940	0,99	0,977
3- İzlanda	0,969	81,7	...	96,0	35,742	0,946	0,98	0,981
4- Kanada	78,3	80,6	114	99,3	35,812	0,927	0,99	0,982
5- İrlanda	79,1	79,7	89	97,6	44,613	0,911	0,98	1,000
6- Hollanda	78,7	79,8	102	97,5	38,694	0,914	0,98	0,994
7- İsveç	77,3	80,8	106	94,3	36,712	0,99	0,97	0,986
8- Fransa	78,0	81,0	99	95,4	33,674	0,930	0,97	0,971
9- İsviçre	80,0	81,7	85	82,7	40,658	0,933	0,93	1,000
10- Japonya	77,3	82,7	105	86,6	33,632	0,961	0,94	0,971
20- Yeni Zelanda	0,950	80,1	...	107,5	27,336	0,919	0,99	0,936
30- Brunei	0,920	77,0	94,9	77,7	50,200	0,867	0,89	1,000
40- Estonya	0,883	72,9	99,8	91,2	20,361	0,799	0,96	0,887
50- Uruguay	0,865	76,1	97,9	90,9	11,216	0,852	0,95	0,788
59- S.Arabistan	0,843	72,7	85,0	78,5	22,935	0,794	0,82	0,907
75- Brezilya	0,813	72,2	90,0	87,2	9,567	0,787	0,89	0,61
85- Türkiye	0,806	71,7	88	71,1	12,955	0,779	0,82	0,812
88- İran	0,782	71,2	82,3	73,2	10,955	0,769	0,79	0,784
120- Kırgızistan	0,710	67,6	99,3	77,3	2,006	0,710	0,91	0,500
140- Yemen	0,575	62,5	58,9	54,4	2,335	0,624	0,57	0,526
160- Malavi	0,493	52,4	71,8	61,9	761	0,456	0,68	0,339
182- Nijerya	0,340	50,8	28,7	27,2	627	0,431	0,28	0,307
Gel. Olan Ülkeler	0,719	68,5	71,2	66,2	8,202	0,726	0,69	0,736
OECD	0,932	79,0	...	89,1	32,647	0,900	...	0,966
Dünya	0,753	67,5	83,9	67,5	9,972	0,708	0,78	0,768

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2007

1.3. BEŞERİ SERMAYEYİ ELE ALAN NEO-KLASİK EKONOMİK YAKLAŞIM

Önceki çalışmalarda ekonomik kalkınmanın temeli gelir artışı ve refah düzeyini yerleştirmek olarak ele alınmaktadır. Buna göre ülkeler arası karşılaştırmalar kişi başı gelir farklılıkları, fiziki sermaye birikimi, işgücü artışı

ve teknolojik gelişme ile açıklanmakta ve kalkınmanın temel kaynağı olarak bu göstergeler esas alınmaktadır.

Kalkınma kavramının Üçüncü Dünya ülkeleriyle ve buralarda yaşayan insanlarla ilişkilendirilmesi, ancak 1950'lerin ortalarından itibaren gerçekleşmiştir. Bu dönemde geliştirilen modellerin bir önemli ortak özelliği, kalkınmayı, ekonomik büyüme anlamında tanımlaması ve kişi başına gelirle ölçmesidir(Kaynak, 2007: 38-39).

Beşeri sermayenin büyüme ve kalkınma yazınında önemli bir yere gelmesinde, özellikle 1960 ve 1990 arası dönemin büyük bir katkısı olmuştur. Bu döneme kadar gerek büyüme gerekse kalkınma teorilerinde hak ettiği yeri bulamayan beşeri sermaye, neo-klasik iktisada dayanan beşeri sermaye yaklaşımlarıyla birlikte önem kazanmaya başlamış ve içsel büyüme teorileriyle de neo-klasik temele dayanan modellerin eksiklikleri tamamlanarak beşeri sermayenin yazındaki yerinin bir kere daha sağlamlaşmasına yardımcı olunmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Japonya'nın ekonomik kalkınmasında beşeri sermayenin rolünün anlaşılması, iktisatçıların beşeri sermaye kavramına eğilmesini zorunlu hale getirmiş ve beşeri sermaye yatırımları iktisadi analiz araçları kullanılarak incelenmeye başlanmıştır (Gümüş, 2005: 71).

1.3.1. Neo-Klasik Ekonomik Yaklaşımlar

Beşeri sermaye kavramından ilk bahseden iktisatçılar olarak Adam Smith, J.Stuart Mill gibi klasik iktisatçılar zikredilmekle beraber bu iktisatçıların görüşleri modern beşeri sermaye teorisini fazla etkilememiştir. Teori, Klasik dönemden sonra 1950'lerden itibaren ekonomik kalkınmaya Neo-klasik temelde yaklaşan Theodore Schultz, Edward. F. Denison, Gary Becker ve Robert Barro gibi iktisatçılar ile geliştirildi.

1.3.1.1. Theodore Schultz

Ekonomik kalkınma süreci içerisinde insan faktörünün önemini açıklamaya yönelik olarak geliştirilen beşeri sermaye teorisi insana yapılan yatırımlar sayesinde kalkınma sürecinin daha kısa sürede gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir (Schultz, 1971: 24).

Neo-klasik iktisadın, varsayımlarını ve analiz araçlarını kullanan beşeri sermaye teorisi, eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin hesaplanmasına yöneliktir. Schultz'un burada beşeri sermaye yatırımları içinden eğitimi kullanmayı tercih etmesinin nedeni, eğitim harcamalarının öğrencinin gelecekteki verimliliği ve kazancını arttırması oranında diğer beşeri sermaye yatırımlarına göre önemli bir yatırım olduğunu düşünmesinden kaynaklanmaktadır (Kurtkan, 1977: 63-66).

Schultz'a göre, ülkeler arasındaki gelir farklılıkları ülkeler arasındaki okullaşma kalitesi ve sağlık koşullarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Ulusal toplam faktör verimliliğindeki artış daha sağlıklı, daha iyi beslenen ve yüksek bir eğitim seviyesine sahip olan bir nüfusun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Schultz'a göre ücret seviyesi kadar iktisadi birimlerin güven yetersizlikleri beşeri sermaye birikimini etkilemektedir (Karman, 2007: 42).

Neo-klasik iktisada dayalı olarak ortaya atılan beşeri sermaye teorisinin (Schultz Modeli) kalkınma yazınına en büyük katkısı, büyümenin "artık" kısmına ikna edici bir açıklama getirmesidir. Bu şekilde fiziki sermayedeki artışların yanı sıra beşeri sermaye artışlarının da ekonomik büyümeyi etkilediği görüşü kalkınma yazınına girmiş ve beşeri kaynakların sermaye olduğu fikri iktisatçılar arasında genel kabul görmeye başlamıştır (Gümüş, 2005: 74-75).

Schultz'un özenle hazırladığı beşeri sermaye teorisinin büyüme konusuna önemli ve faydalı açıklamalar getirdiği kesin olmakla birlikte, zamanla modele yönelik çeşitli eleştirilerin ortaya çıkması da gecikmemiştir. Modele getirilen en önemli eleştiri modelin modellenmesine yönelik olup, bu

modellerde esas araştırılanın “bilgi düzeyi” mi yoksa daha dar olarak eğitim üzerine mi olduğunun karıştırıldığı yönündedir. Bilginin sürekliliği o bilgiyi üreten toplumun sürekliliğine ve aynı zamanda toplum tarafından özümsemiye özümsemiye bağliıdır. Bilginin toplumsallaştırılması olarak adlandırılabilir bu olgunun gerçekleşme düzeyinin okullaşma oranları ile ne kadar ölçülebileceği, teörinin geleceği açısından tartışılan önemli noktalardan birisi olarak görölmektedir (Tepecik, 2000: 46).

1.3.1.2. Edward F. Denison

Denison eğitimin işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirerek ulusal gelirin büyümesine doğrudan katkıda bulunduğunu, ABD’de 1910 ve 1960 yılları arasındaki ekonomik büyümenin yaklaşık yüzde 23’ünün işgücünün eğitim düzeyinin artışından kaynaklandığını hesaplamıştır (Han ve Kaya,2006: 113).

Eğitim konusunda Denison, bireylerin okula devamının bir emek kaybına neden olmakla birlikte, bu kayıpların uzun dönemde ekonomik büyümeye olan getirisinin daha fazla olacağını belirterek, eğitimin söz konusu bu katkılarını belirlemiştir. Ayrıca 1929 yılından bu yana ABD’de verimlilikteki gelişmenin %75’i beşeri kaynakları geliştirme faaliyetlerine bağlanmıştır (Yumuşak, 2000: 30- 31).

1.3.2. İçsel Büyüme Teorileri

İçsel büyüme modellerinde beşeri sermayenin önemi ciddi bir şekilde vurgulanmaktadır. İçsel büyüme teorisyenleri tarafından ele alınan beşeri sermaye, işgücün yetenek ve niteliklerindeki gelişiminin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini ele almaktadır.

Romer'in içsel büyüme teorisine önemli katkıları olmasına rağmen, içsel büyüme teorilerinin belki de en çok tanınanı Robert E.Lucas tarafından 1988 yılında geliştirilen modeldir. Lucas 1988'de uzun dönemli büyüme sürecinin belirlenmesinde beşeri sermayenin fiziki sermayeden daha önemli olduğu tezini ileri sürerek, beşeri sermayeye dayalı ilk içsel büyüme teorisini ortaya atmıştır (Lucas, 1988: 3).

1.3.2.1. Robert. E. Lucas

Lucas'ın bakış açısından büyüme öncelikle beşeri sermaye birikimi tarafından yönlendirilir, bu nedenle ülkelerarası büyüme farkları, zaman içinde ülkelerin biriktirdikleri beşeri sermaye oranlarındaki farklardan kaynaklanmaktadır. Birikim belli bir orana ulaşmadan (kalkınma eşiği) büyümeyi etkilemesi mümkün değildir. Beşeri sermaye birikimi eşik değerine ulaştıktan sonra getirisi son derece hızlı artacak ve ülkenin büyümesi hızlanacaktır. Eğitimin, bireylerin ya da yaratıcı tüm işlerde verimliliğini aynı oranda etkilediği varsayımı Lucas'ın temel varsayımlarındandır. Diğer bir ifade ile, beşeri sermaye, üretim fonksiyonunda sıradan bir girdidir ve teknoloji ve/ veya üretim seti aynı kaldığı sürece eğitimin marjinal verimliliği sonsuza kadar pozitifdir (Aghion ve Howitt,1998: 327-338).

Bu yaklaşımın ilk araştırma noktası olan verimlilik artışı ve yenilik oranı, eğitime bağlı kazançlar ile artmaktadır. Bu kazançlar, lise ya da yüksek öğrenim kayıtları ile incelenmektedir. Çünkü ekonomide potansiyel Ar-Ge çalışmalarını yürütecek kişilerin miktarlarını en iyi olarak bu kayıtların yansıttığı düşünülmektedir³.

3 Bu tahmin tamamen Schumpeteryen analizlerdeki Ar-Ge çalışmaları denge miktarı konusu ile ilgilidir. Schumpeteryen analizde durgun durum dengesi potansiyel araştırmacı miktarının artan bir fonksiyonu olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle 'lise ve yüksek öğrenimin beceri kazanım düzeyinin' verimlilik artış oranına etkisi üzerinde durulur(Tepeçik, 2000, 29).

İkinci araştırma noktası, eğitim kazanımlarının (insan becerilerinin) marjinal verimliliği, teknolojik gelişme oranının artan bir fonksiyonu olmasıdır. Teknolojik gelişme oranı, hem yenilik oranını ve hem de yeni teknolojilere firmaların ve bireylerin uyum hızını yansıtmaktadır (Tepecik, 2000: 29).

Lucas, büyüme modelinin temel öngörüsü, beşeri sermayesi güçlü olan ülkelerin zayıf olan ülkelere daha fazla ekonomik büyüme göstereceğidir. Bu modelde sermaye ve işgücü ayrı ayrı azalan marjinal verime sahipken, beşeri sermayenin azalan verime konu olmadığı varsayılmaktadır. Beşeri sermayenin en önemli unsuru olan eğitimin aşağıda belirtilen işlevleri dolayısıyla ölçeğe göre artan getirinin temel kaynaklarından olan dışsallık olgusunu ortaya koyduğu düşünülmektedir (Çanakçı ve Tutar, 2006: 4):

- Eğitimli insanlar çeşitli eğitim kademelerinde aldıkları bilimsel teknik bilgiyi çalışmakta oldukları üretim birimine aktarmaktadır.
- Eğitimli insanlar değişen çalışma koşullarına, özellikle yeni teknolojileri benimseyip bunları uygulama ve geliştirmeye daha yatkındırlar.
- Eğitimli insanlar arası etkileşim daha güçlüdür.

İçsel büyüme teorisinin en önemli yazarlarından olan Lucas bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Bunlardan biri Benhabib ve Spiegel tarafından yapılmıştır. Bu araştırmacılar, beşeri sermayenin sıradan bir girdi olarak ele alınmasını ve teknoloji yada ürün seti sabit kalsa bile beşeri sermayenin marjinal verimliliğinin, her zaman pozitif olmasını Lucas modelinin hatalı bir özelliği olarak nitelendirmişlerdir. Onlara göre bu varsayım, teknolojik ilerleme olmadan beşeri sermayenin büyümeyi etkileme imkânının olmaması nedeniyle yanlıştır (Benhabib ve Spiegel, 1994: 143- 173).

Lucas Modeli' ne yönelik diğer bir eleştiri ise büyüme teorisinin diğer en önemli yazarlarından olan Romer'den gelmiştir. Romer, Lucas modelini, Ar-Ge sektörünü üretim anlamında içsel görmemesi ve Ar-Ge'nin fiziki ve

beşeri sermaye yatırımlarından kaynaklandığını ileri sürmesi açısından eleştirmiştir. Romer'e göre ekonomide üretime yol açan Ar-Ge'dir. Beşeri sermaye ise Ar-Ge'nin üretilmesinde kullanılmaktadır. Üretim doğrudan beşeri sermayeye bağlandığında, teknolojik bilgi kısıt altına girmekte ve sınırsız büyüme durumu ortadan kalkabilmektedir (Romer,1990: 73).

1.3.2.2. Gary Becker

Yetiştirilen insanların üretim üzerindeki etkileri, eğitimin devlet tarafından finansmanı ile bireyler tarafından finansmanı arasındaki farklar, bireylerin işte ve okulda geçirecekleri zamanın dağılımı gibi araştırma alanları Beckeryen bakış açısını ima etmektedir. Becker'in beşeri sermaye modelinden ilham alan Lucas, zamanlarını cari üretim ve beceri edinme arasında nasıl bölüştüreceğini seçen sonsuz yaşamlı bireylerden oluşan bir ekonomiye göz önüne almaktadır. Beceri edinmenin ödülü bir sonraki periyotta üretimin artması veya gelirin artması olarak ifade edilmektedir (Aghion ve Howitt: 327). Lucas modeli oldukça kullanışlı ve basit olmasına rağmen, bireyin eğitim getirisinin bütün hayatı boyunca sabit kabul edilmesi Becker'in bulguları ile çelişen bir durum oluşturmaktadır (Tepecik, 2000: 27).

Becker, beşeri sermaye ve gelir arasındaki ilişkiyi aşağıdaki biçimde ortaya koymaktadır (Becker, 1962: 10):

- Gelir yaş ile azalan oranda artmaktadır. Hem artış oranı hem de azalma oranı beceri düzeyi ile pozitif ilişki içinde olma eğilimindedir.
- İşsizlik oranları beceri düzeyi ile negatif ilişki olma eğilimindedir.
- Genç insanlar daha yaşlı olanlara göre daha sık iş değiştirmekte, ayrıca okulda ve iş başında daha çok eğitim almaktadırlar.
- Gelirlerin dağılımı, profesyonel ve diğer nitelikli çalışanlar arasında pozitif olarak çarpık olma eğiliminde görülmektedir.

- Daha kabiliyetli insanlar, eğitimin ve yetiştirmenin çeşitli şekillerini diğer insanlara göre daha fazla alırlar.

Becker, gelirin okullaşma, bilgi ve sağlık şeklindeki beşeri sermaye yatırımlarından etkilendiği üzerinde özellikle durmaktadır. Eğitimin ve iş başında yetiştirilmenin ön plana çıktığı çalışmasında diğer yatırım araçları ile karşılaştırma yapılabilmesi için, eğitim yatırımları için bir model de sunmaktadır (Becker,1962:10-39).

1.3.2.3. Robert. J. Barro

1990'lı yıllarda beşeri sermaye ve ekonomik büyüme alanında en kapsamlı çalışmayı Robert J. Barro yapmıştır. İlgili çalışmada Barro ek bir yıllık eğitim düzeyinin ekonomik büyümeyi % 0,44 oranında arttırdığını saptanmıştır (Barro, 1998: 5-6).

Barro, "Beşeri Sermayesi ve Ekonomik Büyüme" adlı makalesinde insan kaynağının ekonomik büyümeye olan etkisi üzerine çok önemli bilgiler vermiştir. 1992 yılında Barro ve Lee, 1960 yılından 1985 yılına kadar geçen 25 senelik dönemde Birleşmiş Milletler ve diğer 100 ülkeden veriler toplayarak eğitimin büyümeye olan katkısını tahmin etmeye çalışmışlardır. Barro, beşeri sermayenin büyüme oranı üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olduğu fikrine ulaşmış ve bu hususun deneysel delillere dayanarak ispatlandığını ifade etmiştir. Seçilen her hangi bir ülkede kişi başına düşen GSMH'nın başlangıç seviyesi ve seçilmiş ülkenin ekonomik ve sosyal politikaları baz alınarak, ülke vatandaşlarının okula devam etme süresi uzun ise söz konusu ülkenin daha hızlı büyüyeceği kanaatine varmıştır (Barro, 1992: 213).

Barro'ya göre eğitim, beşeri sermayenin temel bir açıklayıcısı ve ekonomik büyümenin temel bir belirleyicisidir. Ancak eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki beklenen, belirgin etkisinin ortaya çıkabilmesi için beşeri sermayenin eğitim seviyesinin meslek okulu ya da yüksek öğrenim

seviyesinde olması gerekir. Barro bu noktada eğitimin niceliksel ve niteliksel gelişimini de hesaba katarak analizini sürdürmektedir. Barro'nun nüfus sayımı ile başlayan analiz süreci eğitim düzeyi ile belirlenmektedir. Veri bir kişi başına milli gelir için daha yüksek bir beşeri sermaye stoku, fiziki sermayeye göre daha yüksek bir beşeri oranı temsil etmektedir. Bu oranın yüksek olması ise iki kanaldan ekonomik büyümeyi etkileyecektir. İlk olarak, daha yüksek bir beşeri sermaye lider ülkelerden teknoloji emilimini kolaylaştıracaktır. İkinci kanal ise, fiziki sermaye oranına göre daha yüksek bir beşeri sermaye oranı ile başlayan ülkeler fiziki sermayenin kalitesini daha fazla yükseltecek ve yüksek beşeri sermaye seviyesine yüksek fiziki sermaye yatırımları eşlik ederek daha yüksek büyüme seviyesi ortaya çıkabilecektir. Yüksek teknoloji seviyesi diğer ülkelerle olan teknoloji rekabetini de artıracığından beşeri sermaye ülkeler arasındaki teknolojik rekabetin olmazsa olmaz koşuludur. Diğer taraftan Barro'a göre eğitim seviyesi doğurganlık oranını da etkileyerek ülkenin ekonomik büyüme seviyesini etkileyecektir (Barro,1992: 15). Eğitim seviyesi artmış bir toplumun fertlerinin, zamanla doğurganlık eğilimini azaltacağı ve buna paralel olarak da ailelerin çocuklarına daha fazla yatırım yapma eğilimine girecektir.

1.3.2.4. Nelson ve Phelps

Nelson ve Phelps'in kullandığı yaklaşım ise, Lucas'tan farklı olarak, eğitimin ana rolü yeni faaliyetler, yeni ürünler, yeni teknolojiler oluşturmak için veya yeni teknolojileri uyarlamak için bireylerin yenilik ve buluş yapma kapasitelerini artırmaktır. Bu alternatif yaklaşım, eğitim ve teknolojik değişim birbirinin içine geçmiş süreçler olarak görür (Aghion ve Howitt, 1998: 338-339).

Ülkeler arasındaki büyüme oranı farklılıkları, beşeri sermaye stoku farklılıkları ve ona bağlı olarak teknik gelişme üretmede bu ülkelerde oluşan farklılıklar yüzündendir, Bu nedenle bu bakış açısında beşeri sermayenin

aldığı eğitimin niteliği de önemlidir. Bu nedenle, politik karar alıcıların ilkokul/lise veya yüksek öğrenimden ya da kültür ağırlıklı eğitimle teknik ağırlıklı eğitimden özellikle üzerinde durulması gereken tartışma konuları arasındadır. Bu yaklaşımın ilk araştırma noktası olan verimlilik artışı ve yenilik oranı, eğitime bağlı kazançlar ile ve lise ya da yüksek eğitim kayıtları ile artmaktadır. Çünkü ekonomide potansiyel Ar-Ge çalışmalarını yürütecek kişilerin miktarını en iyi bu kayıtların yansıttığı düşünülmektedir (Tepecik, 2000: 28).

Zaman içinde beşeri sermaye teorisinin önemi daha da artmıştır (Öztürk, 2005: 5). Schultz, nesnel sermayenin getiri oranı ile beşeri sermayenin getiri oranını esas alarak eğitimin ekonomik büyümeye katkısını ölçmüş ve Denison ile hemen hemen benzer sonuçlara ulaşmıştır. Barro, farklı ülkelerde ulaşılan ve insan sermayesi olarak bilinen eğitim düzeyiyle verimlilik artışı arasında güçlü bir bağın bulunduğunu gösteren kanıtlar da sunmuştur (Han ve Kaya, 2006: 114). Becker'in işaret ettiği üzere; aile çokluğundaki artış ile çocuk başına düşen harcama arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum, toplam olarak nüfusun büyüme oranı ile beşeri sermayeye yapılan yatırımlar arasında yakın ve negatif bir ilişki bulunduğu gerçeğine tekabül eder (Dursun, 1998: 88).

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ SERMAYE'NİN UNSURLARINDAN EĞİTİMİN EKONOMİK KALKINMA ÜZERİNE ETKİLERİ

Az gelişmiş ülkelerde ekonomik kalkınmaya ilişkin temel sorun, teknoloji üretme ve mevcut teknolojiyi etkin bir şekilde kullanmaktır. Dolayısıyla az gelişmiş ülkelerin geri kalmışlığının temel nedeni, teknolojinin üreticisi ve kullanıcısı olan beşeri sermaye yetersizliğidir. Bu nedenle ekonomik kalkınma ve eğitim ilişkisi kalkınma ekonomisinin temel araştırma konusu haline gelmiştir. Temel amacı insanın refahını yükseltmeyi ve mutluluğu artırmayı amaçlamak olan siyasal otoritelerin, bu durumu gerçekleştirebilmelerinin yolu beşeri sermaye yatırımlarına özellikle eğitime daha fazla önem vermeleri gerektiğidir.

Bu bölümde beşeri sermaye unsurlarından eğitimin tanımı, eğitime yapılan yatırımlar, eğitim düzeyini belirleyen kriterleri açıklandıktan sonra, eğitimin ekonomik kalkınma üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

2.1. EĞİTİMİN TANIMI

Eğitim, “Bireyin davranışlarında kendi tecrübesi yoluyla istenilen değişmeyi meydana getirme sürecidir” (Ertürk, 1975: 12). Diğer bir tanıma göre “Eğitim, çoğu zaman kelime anlamıyla kişinin sosyalleştirilmesi, hemcinslerine benzer ve topluma faydalı bir üyenin hazırlanması anlamına gelir” (Hesapçıoğlu, 1992: 17).

En geniş anlamda eğitim; çocuklara, ergenlere ve yetişkinlere kazandırılacak zihinsel ve bedensel yetenekleri edindirmektir. Önceden saptanmış amaçlara göre, insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkinlikler dizgesidir (Oğuzhan, 1974: 6).

Görüldüğü gibi eğitim, tanım olarak çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Konuyla ilgili birçok tanıma bakıldığında; eğitim ana hedef olarak kişiye bilgi ve beceri kazanmayı ve toplumsal anlamda fayda sağlamayı, kendisine ve çevresine yararlı bir birey haline getirmeyi amaçlar.

Çağımızda ekonomik, sosyal ve teknolojik alanlardaki hızlı değişim toplumsal kurumları etkilemekte ve eğitim sistemleri de yeniden oluşum ihtiyacı ile karşılaşmaktadırlar (Alkan, 1982: 377- 379). Eğitim kurumları da diğer sosyal kurumlar gibi toplumun ihtiyaçlarına cevap verdikleri sürece yaşamışlar, bu fonksiyonu yerine getiremedikleri zaman önemlerini yitirmişlerdir (Çakmak, 2008: 34).

2.1.1. Eğitimin Niteliği ve Amaçları

Toplumlar, eğitim düzeyinin artmasıyla, verimlilik arasında bağ kurmakta, bireyin yaşadığı topluma, aldığı eğitim ölçüsünde katkıda bulunduğu inanmaktadır. Eğitim etkinliklerin nitelik düzeyinin ise bireyin yaşadığı toplumun ekonomik, sosyal, politik ve kültürel gelişmenin niteliği üzerine etki ettiği kabul edilmektedir (Çakmak, 2008: 33).

Gelişmiş ülkelerin sosyal göstergelerine baktığımızda birçok yönden benzerlikler göze çarpmaktadır. Bunların en önemlileri; eğitim düzeyinin ileri oluşu, ortalama ömrün diğer ülkelere kıyasla daha yüksek olması, birçoğunun dışarıdan beyin göçüne maruz kalması vb. Bunların tamamı beşeri sermayenin oluşumu ve birikimiyle doğrudan ilintili gelişmeleridir. Bu bağlamda herhangi bir ülkenin beşeri sermayesini arttırabilmesi için öncelikle eğitebilecek, genç, fizyolojik ve psikolojik açıdan sağlıklı yeterli nüfusa da ihtiyacı vardır. Bu doğrultuda beşeri sermayenin kaynakları ve bunların üretime dolayısıyla ekonomik kalkınmaya olan etkileri irdelenecektir. İkinci dünya savaşından sonraki dönemde eğitimin ülke gelişmesindeki rolü, gelişmiş ülkelerde belli ölçüde dikkate alınmıştır. Ancak, az gelişmiş ve

gelişmekte olan ülkelerin kalkınma planlarında çok daha ileriki yıllarda yer almaya başlamıştır (Karagül, 2002: 32- 85).

Az gelişmiş ülkeler eğitim konusunda birkaç yönden yetersiz kalmaktadır. Bunlar, eğitimin yeterince yaygın olmaması ve ortalama eğitim süresinin çağdaş ülkelere kıyasla daha düşük olması ve bir diğeri ise eğitim sisteminin çağın ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olmasıdır. Az gelişmiş ülkelerdeki eğitim sisteminin etkileri konusunda son derece çarpıcı sonuçlarla karşılaşmaktadır. Bunlardan biri, ilgili ülkelerdeki eğitim yatırımlarının getirisinin fiziki yatırım getirilerinden daha yüksek olması ve bir diğeri de ilköğretimin getirisi orta dereceli ile üniversitenin getirisinden daha yüksek olmasıdır (Szirmai, 1997: 148). Bu da göstermektedir ki ilgili ülkeler, henüz yeterince eğitimden yararlanmadıkları için özellikle ilk ve orta eğitimin marjinal getirisi diğer gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olması, bu ülkeler için önemli bir avantajdır (Karagül, 2002: 32- 85).

“Eğitim, bireyin davranışlarında istenilen değişimin sağlanması sürecidir. Eğitimin asıl amacı öğrenmedir. Davranışta nispeten kalıcı bir değişimin olması demektir. Bireyin davranışlarında böyle bir değişiklik olduğu zaman onu yeni davranışı öğrendiği kabul edilir” (Tedimen, 1972: 33).

Eğitimin amaçları hiyerarşik bir yapıda ele alındığında şu şekilde sıralanabilir:

Yakın Amaçlar: Fikri hür, vicdanı hür ve bilimsel düşünce gücüne sahip, disiplinli, çalışkan, kendine güvenen, öngörüsü yüksek, kültürel değerlerine sahip çıkan ve dünyada yaşanan her türlü ilerlemeyi takip ederek kendisine ve ülkesine fayda sağlayacak olan gelişmelere kolayca adapte olabilen bireyler yetiştirmektir. **Uzak Amaçlar:** “Gelir seviyesini yükseltme, ilerleme ve refah devleti olmaktır” (Birken, 2001: 5).

Eğitimin yakın ve uzak amaçları kişisel ve toplumsal anlamda çeşitli faydalar sağlar. Bu bağlamda, eğitilmiş insanlar üretim gücünü yükseltmelerinden dolayı ekonomik açıdan güçlü bir ülke yaratırlar. Bu da eğitimin nedenli önemli olduğunu gösterir.

2.1.2. Eğitim Planlaması

Çağımızda, tüm yaşam alanlarında temelli değişmelerin olduğu bir çağdır. Eğitim, bu değişim sürecinde, bir istisna değildir. Eskiden az sayıda kişi için bir ayrıcalık olan eğitim- çeşitli ölçülerde de olsa- herkes için elde edilebilir olması gereken bir fırsattır. Bugün eğitim politikaları çok ciddi bir biçimde, mevcut eğitim düzeninin sorunlarıyla uğraşmaktadır. Bu durum, eğitim planlamasının kalkınma planlarının kapsamına alınması gerekliliğini doğurmuştur. Eğitim planlaması, geniş ölçüde eğitim ile sosyo-ekonomik kalkınma arasında bulunan önemli karşılıklı ilişkilerin planlama ilkeleri ışığında geleceğe uzatıldığı bir çabadır. Bu karşılıklı ilişkilerin çok iyi anlaşılması azgelişmiş ülkeler bakımından büyük önem taşır (Han ve Kaya, 2006: 118).

Azgelişmiş ülkelerde gelişen sanayi ve hizmet sektörlerinin insan gücü ihtiyaçlarının karşılanması sorunu, halkın eğitim talebinin artması ve eğitime ayrılacak kaynakların kıtlığı, eğitimin plan disiplinine sokulmasını zorunlu kılmıştır (Ecevit, 1973: 1).

2.2. EĞİTİME YAPILAN YATIRIMLAR

Ülkelerin kalkınmasında eğitimin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Eğitim esas itibariyle ekonomik bir yatırımdır. Çünkü eğitimle, işgücünü ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlamak, ekonominin yapısal gelişimini hızlandırmak, üretimde verimliliği arttırmak ve daha iyi istihdam imkanları oluşturmak mümkündür (Karluk, 1997: 13).

Gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasındaki en önemli farklardan birisi, her yönden yetişmiş insan gücü alanındadır. Yetişmiş ve nitelikli insan gücünün artmasını sağlayacak en önemli araç ise eğitimidir. Bu nedenle insana yapılan yatırımların içinde eğitim yatırımlarının, ayrı bir önemi vardır (Han ve Kaya, 2006:114).

Gelişmekte olan ülkelerde beşeri sermaye düzeyini belirleyen değişkenlerden eğitime yapılan harcamaların düşük seviyede bulunması, okuma yazma bilmeyenlerin fazlalığı, mesleki eğitim ve yüksek eğitimde okullaşma oranının yetersizliği gibi eğitim alanında karşılaşılan sorunlar, bu ülkelerin geri kalmasına neden olan en önemli faktörler arasında yer almaktadır (Serin,1992: 37).

Eğitim alanına yapılan yatırımlar, bir ekonomide sosyal altyapı güçlendirme ve geliştirme anlamındadır. Eğitim yatırımları, bireylerin ekonomik faaliyetlerinde daha rasyonel davranmalarını sağlamak ve verimli kılmak gibi ekonomik sonuçları yanında, eğitilmiş bir toplum yapısını gerçekleştirmek gibi doğrudan sosyal etkileri de vardır (Han,1975: 114).

İnsanın kendine yaptığı yatırımların başlangıç aşamasını eğitim olarak belirten Scultz'a göre; sekiz yıldan sonraki eğitim, sermaye oluşumunun büyük ve gittikçe artan bir şeklidir. İlkokul eğitimi, ekonomiye daha büyük oranda dönüp dönmeyeceği bakımından değerlendirilebilir. Oysa bir çok fakir ülke ilkokul eğitimini ihmal ederek fiziksel yapılara (fabrikalara ve ekipmanlara) nispi olarak daha fazla önem vermektedir. Ayrıca O'na göre yeni ve faydalı bilgi, şüphesiz faydalı becerilerin yapısını değiştirmede ve kullanılan fiziksel yapının(fabrikaların) ve ekipmanın değerini arttırmada stratejik bir öneme sahiptir (Schultz, 1968a: 74).

2.2.1. Bir Üretim Faktörü Olarak Eğitim

Higgs'e göre, bir bütün olarak bir ekonomide girdi- çıktı ilişkisinde eğitim, hem girdi hem de bir çıktı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimin değeri diğer mal ve hizmetlerin üretime artışına katkı sağlamasının yanı sıra ulusal gelirin bir parçası olarak belirlenmektedir. Eğitim yatırımları diğer üretim faktörleri ile beraber bir malın üretim sürecinde kullanılmakta ve diğer taraftan tüm bu üretim faktörlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Higgs,1968: 412).

Eğitim yatırımları da diğer üretim faktörlerinde olduğu gibi fayda-maliyet analizi çerçevesinde yürütülmektedir. Eğitime yapılan yatırımların neden olduğu maliyetle bu yatırımların gelecekte sağlayacağı getiri karşılaştırılmaktadır. Diğer tarafından eğitime ayrılan kaynakların getirisinin, bu kaynakların başka bir sektörde kullanılması halinde sağlayacağı getiri dolayısıyla alternatif maliyeti karşılaştırılmaktadır (Ünal, 1996: 74).

2.2.2. Eğitim ve Ulusal Gelir

Eğitim ve yatırım harcamalarının beşeri sermayeye bir yatırım olarak görülmesi, bu yatırımın getiri oranının ölçülmesini gerektirir. Yapılan ölçümler, başkalarından daha iyi eğitilmiş ve yetiştirilmiş veya daha sağlıklı bireylerin yaşam boyu kazançlarını yükseltebileceklerinin kabul edilmesini gerektirmiştir. Eğitim işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirme yoluyla ulusal gelirin büyümesine doğrudan katkıda bulunur.

Genel olarak, daha yüksek gelir düzeyine sahip ülkeler daha yüksek eğitim elde etme olanağına sahiptir. Ancak bu durum, eğitimin daha yüksek ulusal gelir düzeyinin zorunlu bir nedeni olduğu anlamında yorumlanamaz. Çünkü eğitim hem yatırım hem de tüketim malıdır. Gelir arttıkça insanlar daha fazla eğitim talep eder ve hem kendileri hem de çocukları için bu amaçla daha fazla kaynak ayırırlar (Sarıçay,ty: 25).

Eğitim düzeyinin yükselmesi, kalkınmayı belirleyen faktörlerden bilimsel ve teknik organizasyon ile sosyal, kültürel ve kurumsal yapı üzerinde etkili olarak ulusal gelir düzeyini hızla yükseltmektedir. Çünkü eğitim, kalkınmanın gerekli kıldığı kültürel ve sosyal ortamın uygun hale gelmesini sağlamaktadır (Bozkurt, 1998: 181).

Doğu Asya Ülkeleri'nin kalkınmasındaki temel unsurun eğitime verdikleri önem olduğu bilinmektedir (Han ve Kaya,1975:132). Eğitimin ekonomide önemli özelliği, eğitime yapılan harcamaların tüketim ve yatırım unsurlarını birlikte içermesidir (Şişman,1998: 8). Eğitim, ekonomik açıdan bir

tüketim malıdır, diğer mallar gibi tüketilir, Ancak eğitim, tüketildiği oranda getirisi de artan bir özelliğe sahiptir. Bireyler ve özel sektör firmalarının, özel tüketim harcamaları içinde ve kamu sektörünün kamu tüketim harcamaları içinde eğitim, tüketim harcaması olarak yer almaktadır. Bunun nedeni, eğitimin kısa dönemde getirisi olmadığı, başka bir deyişle gelir elde etme yerine gelirin tüketilmesine yol açtığı için tüketim harcaması olarak nitelendirilmektedir (Güçlüol,1989: 149).

2.2.3. Eğitim Düzeyini Belirleyen Kriterler

Az gelişmiş ülkelerin sosyal nitelikli özellikleri arasında sayısal olarak en kolay ölçülebileni eğitim ile ilgili olanlarıdır. Eğitim düzeninin durumunu açıklamada en çok kullanılan göstergeler, eğitim-öğretim kurumlarının, öğretmenlerin, teknik elemanların sayısı, bunlara yapılan harcamalar ve bütün bunları nüfusa, milli hâsılaya oranları ile okuryazar-olmayanların oranıdır (Han ve Kaya,2006: 26). Eğitim düzeyini belirleyen kriterler daha geniş bir şekilde ifade edilmiştir (Karaman,2007: 55):

- Eğitim Kayıtları: Hükümetlerin eğitim ve diğer sosyal ve ekonomik politikaları açısından verili bir yıla ait her bir eğitim düzeyine ilişkin toplam kayıtlar ile toplam nüfusun tahmini yaş grubu oranını verirken, net kayıt oranları, ilgili yerdeki öğrencilerin kaçta kaçını oluşturduğunu bize vermektedir.
- Eğitim Süresi: Mevcut nüfusun okullaşma yılını göstermektedir. Bu gösterge eğitimin sisteminden ayrılan bireyin eğitime dayalı başarıların tespitini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla beşeri sermaye ölçümü açısından yeterince açık bir veri değildir. Bu çalışan nüfusun eğitim süresinin bilinmesini gerektirmektedir.
- Mali Göstergeler: Bir ülkede eğitime ayrılan kamu kaynaklarının milli gelir içindeki payı, eğitime ayrılan rakamlar hakkında önemli bir bilgi sunmaktadır.

- Fiziki Rakamlar: Bir ülkedeki öğrenci ve öğretmen sayısı, eğitim binalarının sayısı, öğrenci-sınıf sayısı, okullardaki laboratuvarların sayısı ülkenin eğitim durumunu nicelik açısından ölçmektedir.
- Okur-Yazarlık Oranı: Beşeri sermayenin tespiti açısından önemli bir veri olmakla beraber yeterli bir veri değildir.

Bu göstergelerden en çarpıcı olanı, okur-yazar olmayanların toplam nüfusa oranıdır. Bu oranın yüksek olması azgelişmiş toplumların en belirgin özelliğidir (Han ve Kaya, 2006: 26).

Ekonominin gereklerine uygun bir eğitim sistemi, ülkelerin gelişme perspektiflerinde belirleyici bir güç konumunda olmuştur. Kişi başına düşen gelir seviyesinin yanı sıra, özellikle bir ülkede eğitim seviyesini gösteren okullaşma oranı, eğitimin bütçe ve milli gelir içindeki payı, mesleki-teknik eğitim düzeyi, nüfusun ilk, orta ve yüksek öğretimdeki dağılımı gibi göstergeler de sosyo-ekonomik gelişme düzeylerini belirleyen çok önemli ölçütler olmuştur. Böylece, uzun dönemde eğitim yatırımları, ülkelerin gelişmişlik farklılıklarını da yansıtan önemli bir gösterge olarak genel kabul görmüştür (Doğan ve Bozkurt, 2003: 1- 9).

2.2.3.1. Eğitime İlişkin Oranlar

Eğitim, ekonomik gelişmenin gerçekleşmesi için gerekli nitelikte ve sayıda elemanların yetiştirilmesinde başlıca yoldur. Bir ülkeyi yücelten, sadece atılan temeller ve yükselen fabrika bacaları değildir. O ülkeyi asıl yücelten, her yerde görev ve sorumluluğunu bilen, ülkeyi en iyi biçimde yönetecek olan ve eğitim sürecinden geçmiş tüketici olduğu kadar üretici de olan insanlardır (Dağlı,1991: 97).

Eğitim yalnız öğrenim kuruluşlarıyla sınırlı kalmadığı, iş hayatı sırasında da sürmesi kaçınılmaz görülmektedir, Nitekim, yine gelişmiş ülkelerde yaşam boyu eğitim çeşitli düzeylerde gerçekleştirilmektedir.

ABD'deki endüstriyel ve kamu kuruluşları yöneticilerinin ve işçilerinin eğitim ve öğretimin yılda yaklaşık 40 Milyar dolar harcanmaktadır. Bu miktar, ABD'de lisans, lisansüstü programları olan kolej ve üniversitelere harcanan miktara çok yakındır. Ayrıca kuruluşlarda eğitim ve öğrenim görenlerin sayısı, hemen hemen kolej ve üniversitelerde öğrenim görenlerin sayısına denktir (Saatçioğlu,1992: 11).

Tablo 2: 2007 Yılında Çeşitli Ülkelerde Eğitime İlişkin Oranlar

Ülkeler	İlköğretimde öğrenci/öğretmen oranı	Eğitimin GSYİH'ya Oranı
ABD	17	6
İngiltere	17	6
Fransa	19	6
Almanya	14	4
Japonya	18	3
Portekiz	12	5
Finlandya	15	6
Brezilya	24	5
İran	19	5
Kenya	46	6
Mısır	27	4
Peru	22	3

Kaynak: Dünya Bankası,Dünya Kalkınma Göstergeleri, 2007

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı da eğitim düzeyini ve özellikle eğitimin kalitesini etkileyen önemli bir faktördür. Dünya Bankası verileri doğrultusunda (Tablo 2) 2007 yılında ilköğretimde öğrenci-öğretmen oranlarına bakıldığında, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere göre, bu oranın daha yüksek olduğu görülmektedir. Söz konusu oran, Almanya'da 14, ABD'de 17, Japonya'da 18, Brezilya'da iken 24, İran'da 19, Mısır'da 27, Kenya'da 46'dır.

Gelişmişlik düzeyi arttıkça ilköğretimde öğrenci-öğretmen oranı azalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun fazlalığı ve eğitimsel

olanakların azlığı nedeniyle öğretmen başına düşen öğrenci fazlalığı, eğitimin kalitesini ve dolayısıyla ekonomik gelişmeyi olumsuz yönde etkilemektedir (Woodhal,1994: 58).

Tablo 3'te ise ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim okullaşma oranları yer almaktadır. Seçilmiş ülkelerin değerlerine göre, ilköğretim okullaşma oranının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yüksek (örneğin İngiltere 104, Fransa 110, Hollanda 107, Türkiye 98 ve İran 106) ancak azgelişmiş ülkelerde ise (örneğin Bangladeş 94, Nijerya 53) düşüktür. Ortaöğretim okullaşma oranı yönünden de tabloda görüldüğü üzere gelişmiş ülkeler, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek oranlara sahiptir.

Tablo 3: 2007 Yılında Seçilmiş Ülkelerin Okullaşma Oranları

Ülkeler	İlköğretim	Ortaöğretim	Yükseköğretim
Fransa	110 ⁱ	113	55
Hollanda	107	120	60
İngiltere	104	97	59
Türkiye	98	84	37
İran	106	76	30
Hindistan	113	57	13
Paraguay	105	66	29
Nijerya	53	10	1
Bangladeş	94	44	7

i: Rakamların 100'den büyük olabilmesinin nedeni, normal nüfusun dışında da eğitim görenlerin olmasıdır

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri, 2007.

Yeni teknolojilerin üretimi, bu teknolojilerden yararlanma ve bilgi toplumuna uyumun önem kazandığı günümüzde, yükseköğretim okullaşma oranları incelendiğinde, gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında önemli farklar olduğu görülmektedir (Woodhal,1994: 62).

Tablo 3'e göre, Paraguay, Bangladeş ve Nijerya gibi azgelişmiş ülkelerde bu oran oldukça düşüktür. Gelişmekte olan ülkelere ise yükseköğretim okullaşma oranı %10- 40 arasında değişmektedir. Yüksek

gelirli gelişmiş ülkelerde bu oran %50- 100 arasındaki değişik değerlerde bulunmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ülkeler, yükseköğretimde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre oldukça ilerdedir.

2.3. EĞİTİM VE EKONOMİK KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Eğitim ile ekonomik kalkınma arasında doğrusal bir ilişki olduğuna baktığımızda Dünya Bankası'nın araştırmalarına göre ilköğretimini bitirmiş bir çiftçinin iş verimi, okuryazarsız cahil bir çiftçinin veriminden ortalama %8,7 daha fazla verimli olabilmektedir. Paul Harrison'ın anlattığına göre ise; "işgücü eğitime yatırım yapmak bir makine yapımına yatırım yapmakla eşdeğerdir. Eğitim, insanın kendi çevresini değiştirebilmesinde yapıcı rol oynayabildiğinden dolayı diğer etkenlerden daha önemli ve ayrıcalıklıdır" (Sen, 2003: 76).

Eğitim, ekonomik kalkınmada lokomotif bir güç olmakla birlikte Japonya ve Almanya örneğinde olduğu gibi iyi eğitilmiş insan gücüne yani beşeri sermayeye sahip olan ülkelerin daha hızlı kalkınma sürecine girebildiğini (Öztürk, 2005: 15-16) söylenebilir.

Büyük Britanya, 1780 yılından başlayarak 58 yıl ve ABD ise 1839 yılından başlamak kaydıyla 47 yıl boyunca yatırımlardan elde ettikleri kazançlarını iki kata çıkarmağı başarmışlardı. Diğer taraftan Japonya 1900 yılından başlayarak 34 yıl ve Güney Kore ise 1966 yılından başlamak suretiyle, 11 yıl süresinde ancak Büyük Britanya ve ABD'nin elde ettikleri gerçek kazançla yaklaşabilmişlerdi. Söz konusu ülkelerin elde ettikleri bu başarının temelinde hiç kuşkusuz ki bu ülkelerin eğitim ve öğretim alanında gerçekleştirdikleri finans ve yatırım politikalarıyla ilişkilidir (Elahi, 2004: 14).

1900- 1956 yılları arasında ABD'de eğitime ayrılan kaynaklar şu açılardan üç buçuk kat yükselmiştir (Schultz, 1968b: 278):

1. Eğitime ayrılan kaynakların, emek girdisi açısından (öğretmenleri ve okula devam etmenin kazançlarından vazgeçen öğrencileri sayarak) istihdam edilmiş işgücüne olan oranı.
2. Eğitime ayrılan kaynakların, dolar olarak tüketici gelirine olan oranı,
3. Eğitime ayrılan kaynakların, dolar olarak gayri safi fiziki sermaye birikimine olan oranı.

Bu araştırmanın sonucunda, birey başına reel gelirde %1'lik artış, eğitime yapılan kaynak ayırımındaki %3,5'lik bir artışla sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, eğitimin oluşturduğu sermaye stoku, yeniden üretilebilir fiziki sermaye stokundan çok daha fazla artış göstermiştir. 1956 yılı fiyatlarıyla 1900- 1957 yılları arasında eğitimin oluşturduğu sermaye stoku, 8,5 kat artarken, bu oran fiziki sermaye stokunda 4,5 kat olmuştur (Schultz, 1968b: 278- 282).

Ekonomik kalkınmayı sağlayan sanayinin kurulması, geliştirilmesi, yeniliklerin yapılması ve dolayısıyla teknolojinin ilerlemesinde dayanan eğitimin ise, genel eğitimden çok teknik eğitim olduğunu görüyoruz. Doğu Asya ülkeleri, eğitim alanında giderek Avrupa ve ABD'yi geçmektedir. İki kuşak önce, Kore günümüzde Afganistan'ın sahip olduğu yaşam standardına sahip olup, eğitim alanında başarısı en düşük ülkeler arasındaydı. Günümüzde, 25- 64 yaş arasındaki tüm Korelilerin %97'si ortaöğretimin üst kademesini bitirmiş olup, OECD ülkelerindeki en yüksek orana sahiptir (OECD, 2006: 1- 2).

Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerin Dönemlerdeki Nüfusuna Göre Okullaşma Oranları

Ülke	İlköğretim		Ortaöğretim		Yükseköğretim	
	1991	2007	1991	2007	1991	2007
Güney Kore	105 ⁱ	105	90	98	38	93
Japonya	100	100	97	101	30	57
Endonezya	117	114	46	66	10	17
Malezya	93	100	57	69	8	29
Düs. ve Ort. Gelirli Ülk.	98	106	44	61	13	91
Yüksek Gelirli Ülk.	102	101	91	101	54	67
Dünya Ort.	99	106	50	66	15	26

i: Rakamların 100'den büyük olabilmesinin nedeni, normal nüfusun dışında da eğitim görenlerin olmasıdır.

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri, 2009, Participation in Education.

Hızlı ekonomik kalkınmalarıyla dikkat çeken Hong Kong, Singapur, Güney Kore ve Tayvan gibi Doğu Asya Ülkelerinin gelişmekte olan ülkeler kategorisinden gelişmiş ülkeler kategorisine geçmelerinde bilimsel çalışmalar üzerinde yoğunlaşmaları ve ithal ettikleri yeni teknolojileri ekonomik kalkınmada etkin olarak kullanmaları son derece önemli rol oynamıştır (Kozlu, 1995: 124- 126).

Adem, eğitim- kalkınma ilişkisini vurgularken, bir ülkenin kalkınmasında, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasında üç temel üretim faktörünün sırasıyla toprak, sermaye ve emek olduğunu belirtmekte, ancak bunların en önemlisinin “emek” olduğunu ileri sürmektedir. Bunu yeterli sermaye ve kaynakları olmasına karşın, kalkınamamış olan Suriye, İran gibi ülkelerin geri kalmışlıkları ile örneklemiştir. Bu ülkelerin kalkınamamalarının asıl nedenini ise, nüfusun eğitim düzeyinin çok düşük olması ile açıklayarak bu görüşünü desteklemiştir. Bazı zengin Ortadoğu ülkelerinin gelişmiş sayılmamalarının en büyük nedeni de, yine iyi eğitilmiş yetişmiş insan gücünün yeterli düzeyde olmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Adem bu durumu; yeterli sermayesi olan bir ülkenin fabrika kurabileceğini, baraj

yaptırabileceğini ancak fabrikayı çalıştıracak, işletecek ve elde edilen ürünü pazarlayacak olanın, insan unsuru olduğunu belirterek açıklamıştır (Adem, 1981: 21).

Dünya genelinde gerçekleşen çok sayıda araştırma, eğitimin ekonomiye getirisinin çok yüksek olduğunu göstermiştir. Kimi ülkelerde %30'un üzerinde bireysel getiri elde edilmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin ortalaması her eğitim düzeyi için %10'un üzerinde olup, bu, fiziksel yatırımı arttırma kararının alındığı eşitlik noktası olmuştur. Ayrıca kadın eğitiminde getirilerin erkek eğitiminden ve ilkökul eğitiminin getirisinin genelde orta öğretim veya yüksek öğretimden daha yüksek olduğu, birçok çalışmada ortaya konulmuştur (Stewart, 1995: 195).

2.3.1. Eğitim Yatırımların Ekonomik Kalkınmayı Belirleyen Faktörler Üzerindeki Etkileri

Bir ekonomide uygulanan kalkınma stratejileri eğitim politikalarından ayrı olarak değerlendirilemez. Bir başka deyişle, kalkınma stratejileri arasındaki temel farklılık eğitime bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Kısacası kalkınmakta olan ülkeler eğitim politikalarını kalkınma stratejilerinde bir araç olarak kullanırlar (Seyidoğlu, 1993: 27).

Buradan hareketle, kalkınma ve eğitim arasındaki etkileşimin çok yüksek olduğunu ifade edebiliriz. Bu da bizlere kalkınmışlık ile ilgili birçok faktörlerin eğitimden etkilendiği yorumuna götürür. Eğitimin ekonomik kalkınma üzerine etkilerini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

2.3.1.1. Eğitim- Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki

Eğitim biçimindeki beşeri sermaye yatırımları getiri oranlarının artırmaktadır. Beşeri sermaye yatırımları işgücü piyasasında daha yüksek

ücretleri beraberinde getirerek işgücü verimliliğini artırmaktadır (Dayıoğlu,1997: 152). Eğitimin en önemli faydası kişilerin gelir düzeylerini yükseltmesidir. Çünkü ilave eğitim bireylere emek piyasasında katma değeri daha yüksek iş bulma olasılığı yaratmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde daha fazla eğitimin daha iyi iş olanakları sağlaması ve daha yüksek gelir sağlaması, bireyleri daha fazla eğitim almaya motive eden temel faktörlerden biri olmuştur. Eğitilmiş nüfusun, eğitilmemiş nüfusa göre daha üretken olduğundan üretimden aldığı gelir daha yüksek olmaktadır (Breton, 2003: 3).

Beşeri Sermayesi Kuramı'nı savunanlar, verimlilik ve dolayısıyla gelir farklılıklarını yazında " insan sermayesi değişkenleri" olarak anılan iki değişkenle "eğitim ve "tecrübe" ile açıklarlar (Woodhal, 1987: 213). Yaş ilerledikçe bu yatırımlar azalarak artmaya devam eder, ancak bilginin eskidiği unutmaların hızlandığı böylece de net beşeri sermayesi yatırımlarının negatif olduğu yaşlarda azalmaya başlar (Varlier, 1982: 14).

Eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin hesaplanması amacıyla ortaya atılan beşeri sermaye modelinde ekonomik büyüme sürecinde insan sermayesi yatırımlarının etkisini araştıran Schultz, eğitimin çeşitli öğrenim düzeylerine ilişkin getiri oranlarını hesaplamıştır ve 18 ile 64 yaşları arasında ABD'de erkek çalışanların gelirlerinin eğitim düzeylerine göre değiştiğini öne sürmüştür. Dört ya da daha uzun yıl yüksek öğrenim görmüş 18-64 yaşındaki erkeklerin hayatı boyunca elde ettiği gelirin (1930 yılı verilerine göre), orta öğrenim görmüş olanların hayatı boyunca kazandığı gelirden 39,000 \$ fazla olduğunu bulmuştur (Tunç, 1993: 11).

Becker'a göre, insanın yaşam döneminin büyük kısmında yukarı doğru eğimli yaş-gelir profili vardır, bu beşeri sermayeye yatırım eğiliminin bir sonucudur. Yaşla birlikte gelirin artması yatırımdan başka bir şeyle açıklanamaz (Flenderson, 1993: 772).

Yaş- kazanç profillerini yatay ekseninde yaşı, dikey ekseninde kazançların gösterdiği bir durumda, farklı eğitim düzeyleri için ayrı ayrı olmak üzere, toplumdaki çeşitli eğitim düzeylerinden mezun olmuş kişilerin yaşam

boyu kazanç ortalamalarının gösterdiği grafiklerdir. Bu grafikleri oluşturarak, farklı eğitim düzeylerinden kişilerin gelirlerindeki değişimin birbirleri ile karşılaştırılması ve eğitim- gelir ilişkisinin bu yolla çözümlenmesi amaçlanır (Ünal,1992:117).

2.3.1.2. Eğitim- Gelir Dağılımı İlişkisi

Ekonomik kalkınmanın önemli göstergesi olarak gelir dağılımı, belirli bir dönemde elde edilen gelirin belirli grup ya da bireyler arasında dağılımını ifade etmektedir. Bir ülkede gerek sosyal gerekse ekonomik açıdan ve öncelikli olarak çözümlenmesi gereken sorunlarından birisi adil olmayan gelir dağılımıdır. Azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinde gelir dağılımındaki adaletsizliğin önüne geçebilmenin tek yolu işgücünün beşeri sermaye seviyesini yükseltmektedir (Karaman, 2007: 76).

Eğitime yapılan yatırımlar, gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaktadır. Ancak, gelir dağılımında adaletin tam olarak sağlanabilmesi diğer politikalar(işsizlik, tarım, vergi politikaları vs) tarafından desteklenmesine bağlıdır (Dayıoğlu, 1997: 152). Bütün ülkelerde bir sosyal sınıftan diğerine geçişi sağlayan en önemli faktör eğitimidir. Çünkü eğitim yoksul kesimlerin nitelik ve becerilerini artırarak onların hem moral yönden tatmin olmalarını hem de rekabetçi bir ortamda nitelikli iş bulabilmelerini sağlamaktadır. Eğitim hizmetlerinin bütün öğrencilere aynı kalitede verilmesine özen göstermekte ve bu suretle fırsat eşitliği sağlayarak gelir bölüşümü önemli ölçüde iyileştirilebilmektedir. Böylece çalışan ve yetenekli bireylerin içinde bulundukları sosyal sınıftan daha üst bir sınıfa atlamaları sağlanmış olmaktadır (Gomez ve Foot, 2003: 142-161).

Gelir dağılımındaki dengesizliğin boyutu, bir ülken aynı zamanda kalkınma derecesi hakkında ipuçları verir, Bir ülkenin yoksulluğu ya da azgelişmişliği oranında, gelir dağılımındaki adaletsizliği de artmaktadır. Günümüz gelişmiş ülkelerinde ise gelir dağılımındaki dengesizlik giderek azalma eğilimi göstermektedir (Han ve Kaya, 2006: 14). Dünya Bankası

araştırmasında yoksullukla mücadelenin en önemli stratejilerinden birisi olarak yoksul fertlerin eğitim fırsatlarından faydalanma olanaklarının artırılması olduğu ileri sürülmüştür (Sarı, 2002: 368).

Ekonominin genel yapısı, eğitimle kişisel gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi dolaysız olarak etkilemektedir. Piyasa şartlarından bağımsız olarak gelişen ve mesleki tercihlerin bağımsız olarak yapılmadığı bir ekonomide eğitimin kişisel gelir dağılımına etkisi beklenenden daha düşük olabilir. Eğitime ayrılan pay artığında gelir dağılımı adaleti ve milli gelir artışı yükselmektedir (Berkman, 2008: 17-18).

2.3.1.3. Eğitim-İstihdam İlişkisi

Daha eğitilmiş bir birey daha fazla gelir getiren istihdam alanları arayacak ve daha insancıl bir yaşam kalitesine ulaşmak isteyecektir (Dayıoğlu, 1997: 152). İnsan kaynaklarının niteliği, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin tespitinde kullanılan en önemli ölçütlerden birisidir. Bu kriter çerçevesinde bakıldığında gelişmiş ülkelerin tümü, insan kaynaklarının geliştirilmesi, iş gücünün gerekli nitelik ve nicelik seviyesine ulaştırılması, bu alanda sürekli ve uygulanabilir politikaların oluşturulması ve uygulamasında başarı sağlamışlardır. Gelişmemiş ülkeler ise, insan kaynaklarının etkili bir şekilde geliştirilmesi ve değerlendirilmesi konularında başarılı politika oluşturmamakta ve uygulamamaktadır (DPT, 2001: 32).

2.3.1.4. Eğitim-Teknoloji İlişkisi

Ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmeleri büyük ölçüde yeni teknoloji yaratma ve bu teknolojileri ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürme konusundaki başarılarına bağlıdır. Bu süreçte en önemli kaynak ise eğitimidir (Dowrick, 2002: 2). Eğitimin etkilediği en önemli faktörlerden

birisi olan teknoloji iletişim ve enformasyon teknolojilerinin büyük ağırlık kazandığı günümüzde aynı zamanda uluslar arası rekabet gücünün de bir göstergesi sayılmaktadır. Eğitimin teknolojiye ilişkisi, iletişimi ve enformasyonu kolaylaştırması, teknoloji transferine olanak tanınması, Ar-Ge sektörlerinde çalışacak ve hatta teknoloji yaratacak iş gücünün yetiştirilmesi bakımından ortaya çıkmaktadır (Dikmen, 2001).Ekonomik kalkınmayı sağlayacak yeni teknolojiler ancak eğitim ile üretilmektedir. Teknolojik ilerlemeyi sağlayan, teknoloji üreten ve satan ülkeler ekonomik anlamda da kalkınmayı yakalamaktadırlar.

2.3.1.5. Eğitim- Kalkınma İlişkisinin Kadın Nüfus Temelinde Değerlendirmesi

Eğitim, cinsiyet farklılıklarını ortadan kaldıran uzun dönemli bir politika aracıdır (Dayıoğlu, 1997: 152). Toplumsal gelişme ile birlikte yükselen eğitim düzeyi, aileleri çocuk yapma konusunda daha rasyonel davranmaya itmekte; bu da ileri ülke deneyimlerinden, hatta aynı ülkenin nispeten ileri bölgelerinden anlaşıldığı üzere, doğum oranlarını düşürmektedir (Han ve Kaya, 2006: 97).

Eğitimin ekonomik kalkınmaya etkisinin ölçülmesi doğrultusunda Schultz, analizinde eğitilmiş kadınlar ile eğitilmiş erkekler üzerinde de durmuş ve çarpıcı sonuçlara ulaşmıştır. Özellikle eğitilmiş kadınların sosyal yaşama olan katkılarının, erkeklere oranla daha büyük olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü eğitilmiş kadınlarla, toplumdaki çocuk ölümleri ve doğurganlık azalmakta, buna ek olarak, yeni yetişen çocuklar, eğitilmiş anneler nedeni ile yaşama daha bilgili başlayabilmektedirler (Sab ve Smith, 2001: 6).

Ayrıca, Barro, eğitilmiş kadınların eğitimsizler ile karşılaştırıldığında ekonomik verimliliğe herhangi bir katkısının olmadığı sonucuna varmıştır. Yalnız Barro'nun çıkarımları sosyal alanda değil, bütünüyle ekonomik faaliyetler üzerinde yapılmıştır. Eğitilmiş kadınların ekonomik faaliyetlere

herhangi bir katkı sağlamaması yönündeki saptamaların kaynağında, büyük olasılıkla iş yaşamındaki erkeklerin kadınlara oranla daha baskın olmaları gibi dışsal faktörlerin etkili olduğu söylenebilir(Yumuşak, 2000: 30-31).

Kadınların eğitime olan erişimlerinin iyileştirilmesi, sadece kadınların kendi gelişimine ve refahına katkı sağlamakla kalmayıp ülkenin ekonomik potansiyelini de arttıracaktır (T.C. BKSGM, 2008: 5).

Eğitim ile doğum oranı arasında negatif bir ilişkiden söz edilebilir. Becker'in belirttiği gibi, çocuk sayısı ile çocuk başına yapılan beşeri sermaye yatırımı arasında negatif bir ilişki bulunmakta ve bu durum nüfus artışı ile ekonomik büyüme arasında da negatif bir ilişkiyi gündeme getirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde doğurganlık tipik olarak eğitim düzeyi arttıkça azalmaktadır (Kremer ve Chen, 1996:155). Eğitim süresinin uzaması, erken yaşta evlenmeyi önlemekte, bu durum doğurganlık döneminde yapılacak çocuk sayısını azaltmaktadır (Han ve Kaya, 2006: 97).

Özet olarak, şimdiye kadar üzerinde durulan konular da eğitimin ekonomik kalkınma üzerinde olumlu etkiler yarattığının kanıtlarıdır. Beşeri sermaye unsurlarından eğitimin ekonomik kalkınmanın önemli bir açıklayıcısı olarak gelişmiş ülkelerin fakirlik kısır döngüsünü kırabilmelerinin ve gelişmiş ülkelere olan bağımlılıklarından kurtulabilmelerinin tek yolu beşeri sermaye birikimlerini artırabilmektir. Eğitim ve sağlık koşullarındaki iyileşmeler sonucunda sağlanan beşeri sermaye artışı işgücü ve diğer üretim faktörlerinin verimliliğini artırmaktır. Bu şekilde sağlanan üretim artışı ile birlikte Ar-Ge yatırımları da artacaktır. Artan beşeri sermaye ülkenin teknoloji ithalatını artıracak ve işgücünün teknoloji adaptasyonunu kolaylaştıracaktır. Tüm bu gelişmeler ülkenin üretim ve ihracat seviyesini de yükselterek GSMH artışı sağlanacaktır. GSMH'da yaşanan artış hane halkının beşeri kalkınma göstergelerinde gelişme sağlayacak ve sosyal sermaye ve politik yapıda da değişimi beraberinde getirecektir. Bu gelişmeler ise beşeri sermaye birikimini artıracaktır (Gümüş, 2005: 82).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM- EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE İRAN ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ekonomik kalkınma ve beşeri sermaye kavramları açıklandıktan ve ekonomik kalkınma için beşeri sermaye unsurlarından eğitimin öneminden bahsedildikten sonra bu bölümde, İran'da eğitim- ekonomik kalkınma ilişkisi ele alınacaktır.

İkinci bölümde de belirtildiği gibi, eğitim yatırımları; üretim, verimlilik, istihdam, teknolojik gelişme ve dolayısıyla ekonomik kalkınma üzerinde büyük etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle, tüm ülke ekonomileri açısından, eğitim yatırımlarının geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Gelişmiş ülkeler elde ettikleri gelişmişlik düzeylerini korumak için; gelişmekte olan ülkeler ise, ekonomik kalkınma amaçlarına ulaşabilmek için bu tür yatırımları artırmalıdır. İşte bu bölümde, İran'da eğitim durumu incelenecektir. Geçmişteki ve günümüzdeki göstergeler ele alınacaktır. Bunun için ilk önce, sosyal, siyasi ve iktisadi yapısıyla İran başlığı altında; eğitim istatistikleri incelenecek; daha sonra eğitim ile ekonomik kalkınma ile ilişkin ülke verileri incelenecektir ve son olarak, Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Olan Bağı: İran'ın Genel Görünümü Üzerinde durulacaktır ve bir kısım sorunları ve çözüm önerilerine yer verilecektir.

3.1. SOSYAL, SİYASİ VE İKTİSADİ YAPISIYLA İRAN

11 Şubat 1979 tarihini İslam Devrimi'nin Zafer Günü olarak ilan etmiş olan İran'ın (İran İslam Cumhuriyeti) başkenti Tahran, resmi dili Farsça'dır. İran'ın siyasi sistemi, anayasasının belirlediği kurum ve kurallar tarafından biçimlendirilmiştir. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'na göre resmi din olan

Şii İslam anlayışı, siyasi sisteme hâkim olan resmi ideolojiyi de belirlemektedir. Nüfus yoğunluğu dikkate alındığında en büyük şehirleri; Tahran, Meşhet, İsfahan, Tebriz, Kerej, Şiraz, Kum ve Ahvaz'dır (İCP, 2008: 1-5).

İran İstatistik Merkezin 2008 nüfus verilerine göre ülkede 72.584.000 kişi yaşamaktadır ve şehirdeki nüfusun ortalaması %70,35 ve kırsal kesimlerde yaşayanlarınsa %29,65 civarında olduğu tespit edilmiştir. İran'da genel olarak iktisadi faaliyetleri %40'ı doğrudan devletin, %45'i ise "Bonyad" olarak adlandırılan ve adeta devlet içinde devlet gibi davranan İslami esaslı bir tür vakıfların elinde tuttuğu söylenebilir. Kalan %15'lik kesim ise, siyasal yelpazede muhafazakâr olarak tanımlanabilecek bir noktada duran İran özel sektörünün (Bazaar) elindedir (İCP, 2008: 3).

İran'da ekonominin, genel olarak petrole dayalı olmasının nedeniyle 40 yıllık dönem boyunca ham petrol fiyatlarına bağlı bir performans görülmüştür. Bilinen Dünya ham petrol rezervlerinin % 11,5'ine (Suudi Arabistan ve Kanada'nın ardından 3. sırada) sahip olan ve dünyanın en büyük 3. petrol üreticisi olan İran, doğalgaz rezervleri açısından da Rusya'nın ardından ikinci sırada yer almaktadır. İran'ın ihracat gelirlerinin % 80-90'ı, bütçe gelirlerinin ise % 40- 50'si petrolden elde edilmektedir (İCP, 2010: 1-5).

Petrolden sonra en önemli gelir kaynağı tarımdır. Tarımdaki en önemli sorun ise su yetersizliği ve modern tarımsal yöntemlerin sınırlı kullanımıdır. Coğrafi özellikler tarıma imkân vermekle beraber İran yine de tarımsal üretimde kendisine yeter duruma ulaşamamıştır. En gelişmiş endüstri kolları arasında pamuklu, yünlü ve ipekli dokumacılık gelir. Nükleer çalışmalar da ekonominin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır (Karaaslan, 2006: 70).

Tarım sektörüne son yıllarda yapılan yatırımlar, ürün geliştirme, paketleme ve pazarlama çalışmaları yeni ihraç pazarlarının yaratılmasını sağlamıştır. Geniş ölçekli sulama programlarıyla hurma, çiçek ve fıstık gibi ihracata yönelik tarımsal ürün gruplarının yanı sıra tütün, çay, buğday, arpa, pirinç ve şekerpancarı gibi tarım ürünleri de üretilmektedir. Tarım sektörü

ülkedeki işgücünün yaklaşık dörtte birini istihdam etmektedir. İran-Irak Savaşı'nın sona ermesiyle 1990'lı yıllarda ülkeye dönen İranlıların yarattığı ek konut talebi sayesinde inşaat sektörü canlanma göstermiştir. 2000 yılında daha fazla sığrama gerçekleştirmiştir. 2007- 2008 döneminde kentlerde özel sektör tarafından üstlenilen proje sayısında % 80'inin üzerinde artış gözlenmektedir (T.C. İGEME, 2005).

Petrol fiyatlarına aşırı bağımlı durumdaki ekonomisi dikkate alındığında İran için petrol dışı endüstrilere yönelmenin önemi ortaya çıkmaktadır. İran dış ticaret fazlası veren bir ülke olmakla birlikte, toplam ihracatının yaklaşık %80'ini ve devlet bütçesinin %50- 60'ını petrol gelirleri oluşturmaktadır. Bu nedenle petrol fiyatlarındaki değişim devlet gelirleri üzerinde büyük etkiye sahiptir. İran ekonomisindeki başlıca sorunlar; hızlı nüfus artışı, enflasyon, işsizlik, geniş ölçekli devlet sübvansiyonları; indirimli gıda sağlanmasının devlet bütçesi üzerindeki yükü, kamu sektörünün verimsizliği, Bonyad'ların denetimindeki zorluklar ve BM ile ABD'nin uyguladığı yaptırımlardır (T.C.İGEME,2010). İran bankacılık sektörü 1979'da devletleştirilmiştir. Özel Bankaların 2000 yılına kadar tekrar açılmasına izin verilmemiştir. Kamu ve özel bankalar İran Merkez Bankası'nın denetimi altındadır (Gürkaş, 2007: 90).

İran nüfusunun en az beşte biri 2002 yılında yoksulluk sınırının altında yaşamaktaydı. İran genç nüfusa sahip olan bir ülkedir ve yılda 750 bin kişi ilk defa işgücü piyasasına katılmaktadır. Genç, yetenekli ve eğitilmiş insan göçü İran için bir sorun oluşturmaya devam etmektedir. IMF raporları İran dünyanın en yüksek "beyin göçü" oranına sahip olduğunu göstermektedir (Ilias,2008: 6).

3.2. İRAN'IN EĞİTİM SİSTEMİ

Geçmiş oranla İslam devrimi sonrası, mahrumiyet bölgelerinde, bizzat halkın kendisinin yapım ve onarım seferberliği ile hükümetin

katkılarının önemli rol oynadığı çok büyük bayındırlık faaliyetleri gerçekleşmiştir. Bu kalkınma çalışmaları şu anda da mevcut programlar dâhilinde sürdürülmektedir. 1979'da sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik değişikliklerle sonuçlanan İslam Devrimi, eğitim sistemi bakımından da kapsamlı bir değişime neden olmuştur (İUP,1981: 5- 6).

3.2.1. Örgün Eğitim

Örgün Eğitim, öğrencilerin, eğitim- öğretim süresince ders ve uygulamalara devam etme zorunluluğunda oldukları, diplomaya yönelik eğitim-öğretim türüdür. Örgün eğitim, okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının tümünü kapsamaktadır.

3.2.1.1. Okul Öncesi Eğitim

Okulöncesi eğitim İran'da ilköğretim çağına gelmemiş çocuklar için isteğe bağlı olan eğitimi kapsar.

3.2.1.2. İlköğretim

İlköğretim 6 -11 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsar. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Okulöncesi eğitim İran'da henüz zorunlu değildir. Bu yüzden eğitimin ilk basamağı ülkenin eğitim sistemine göre ilköğretimdir.

3.2.1.3. Ortaöğretim

Orta öğretim, ilköğretime dayalı, en az üç yıllık ve 11-14 yaşlarındaki çocukların öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar.

3.2.1.4. Lise

Lise eğitimi orta öğretime dayalı üç yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik dallarına ayrılmaktadır.

3.2.1.5. Üniversiteye Hazırlık

Üniversiteye hazırlık bir yıllık ve üç yıllık lise eğitimi bitiren ve üniversitede eğitim alma amaçlı öğrenciler içindir (İES,2008: 15).

İran eğitim ve öğretim kurumunun verilerine göre 2008 yılında toplam 128.661 adet örgün eğitim veren okul bulunmakta ve bu okullarda toplam 14.108.701 öğrenci eğitim görmektedir. Ayrıca yine Tablo 5'te de görüldüğü gibi mevcut okullarda eğitim veren toplam 813.919 adet öğretmen bulunmaktadır.

Tablo 5: Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (2008)

Eğitim Kademesi	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen ve Elemanı Sayısı
Okul öncesi	--	552.932	--
İlköğretim	59.826	5.654.969	296.300
Ortaöğretim	29.228	3.477.644	230.266
Lise	22.419	3.510.180	287.353
TOPLAM	111.473	13195725	813.919

i: Açıklanmamış.

Kaynak:2008 İran Merkez Bankası ve İran İstatistik Merkezi.

3.2.1.6. Yükseköğretim

Yükseköğretim temelinde üniversiteler yer almakta, yüksek öğretime olan talep de son yıllarda oldukça artmaktadır. İslam devriminin gerçekleştiği 1979 yılına oranla yüksek öğrenim görenlerin sayısı yaklaşık 7 kat artmıştır. Planlamacılar İran kalkınma planlarında yükseköğretimin önemli yeri olduğunu vurgulamaktadırlar.

Kalkınma sürecinde yükseköğretim hizmeti ve üniversitelerden beklenen başlıca amaçları şöyle sayılmaktadır:

1. Yoksun alanlarda insan kaynakları sağlamak için bu alanlarda yükseköğretim gelişimine önem vermek,
2. Üniversitelerin ihtiyacı olan öğretim üyelerini sağlamak için yurtdışında mezun olanları çalışmak için üniversiteye davet etmek ve yabancı öğretim üyelerine, arazi, bina ve kredi gibi olanaklar sağlayarak, onları üniversitede çalışmalarını için davet etmek (I.BYKP,1989: 48),
3. 10 yıllık bir süre içinde yüksek öğrenimin çeşitli kademelerinde kapsamlı insan gücü eğitimi sağlamak amacıyla işgücü piyasa ihtiyaçlarıyla tutarlı olmak (II. BYKP,1994: 33),
4. Vakıf ve özel üniversitelere mali yardımda bulunmak.

Tablo 6: İran'da Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenci ve Öğretim Elemanı

Yıllar	2000- 1	2001- 2	2002- 3	2004- 5	2007- 8
Öğretim üyesi	 ⁱ			27.721	33.561
Öğretim elemanı	46.747	54.969	59.763	72.889	87.248
Toplam öğrenci	733.527	759.870	809.567	1.018.980	2.089.283
Mezunlar	130.411	127.117	138.348	178.785	...

i:Açıklanmamış,

Kaynak: İran Bilim, Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı (Yükseköğretim Veri Tabanı).

Tablo 6'ya göre, 2007- 2008 yılında yükseköğretimde 33.561 öğretim üyesi, 87.248 öğretim elemanı ile eğitim hizmeti verilmiştir. Aynı eğitim döneminde, Devlet ve vakıf üniversitelerinde toplam 2.089.283 öğrenci eğitim görmüştür. Bu yılda mezunların sayısı açıklanmamıştır.

3.2.2. Yaygın Eğitim

İslam Devriminden sonra devlet cehalet ile mücadele programlarının başlatılmasını ön plana çıkarmış ve bu programlar bakanlıklar ve kamu ve özel kurumları tarafından vatandaşlara sunulmuştur. Cehalet ile mücadele programlarının temel görevi, yetişkinlere okuma yazma öğretmek ve okuma yazma bilmeyenleri daha fazla bilgi edinmeye teşvik etmek olmuştur.

2007- 2008 öğretim yılında okuma yazma bilmeyen 1.475.000 kişi okuryazarlık kampanyasından yararlanmaktaydı. Okuma yazma öğrenenlerin %47,1'i başlangıç ve %52,9'u öğrenci olarak üst seviyelere kadar eğitim almaktaydı (CMC, 2009).

3.3. İRAN'IN BEŞ YILLIK KALKINMA PLAN'LARINDA EĞİTİM VE ÖĞRETİMİN TEMEL HEDEFLERİ

1979 yılında İran 'da İslami Devrim gerçekleşmiş ve İran İslam Cumhuriyeti adı altında yeni bir yönetim biçimi ortaya çıkmıştır. İslam Cumhuriyeti kurulmadan önce başlamış olan karışıklardan dolayı duran planlama faaliyetleri, İslami Cumhuriyet kurulduktan sonra da kesintiye uğramış, 1980 yılında Irak'la arasında çıkan savaş planlama çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiş, ülkede olağanüstü durum ilan edilmiştir. Devam eden savaşı ekonomik krizler takip etmiştir.

Savaş harcamaları ve petrol üretimindeki azalmalar nedeniyle hükümetin bütçesinde yer alan gelir ve gider dengesi, gider kalemlerinin artması, gelirlerin de azalması sonucu, bozulmuştur. Ekonomik durum bu dengesizliği yaşarken, ülkenin sosyo-ekonomik yapısının yeniden imarı ve kalkınma planlarının hazırlanması imkânsız hale gelmiştir (İCBPI,1983:1).

1981 yılının Ağustos ayında Planlama ve Bütçe Teşkilatı resmen ilk planlama tasarısını hazırlayarak meclise sunmuş, Meclis de bu tasarımı Ekim ayında onaylayarak İslam Cumhuriyetinden sonra ilk planlama tüzüğü uygulamaya konulmuştur (İPG,1983: 40).

3.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan (Savaş Zamanındaki Kalkınma Planı- İslam Devriminden Sonra İlk Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı) (1983-1988)

Ülkenin eğitim ile ilgili olan temel hedefleri İlk Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında şöyle ifade edilmektedir (I.BYKP,1982: 21):

1. Halkın eğitim ve kültür seviyesinin yükseltilmesinin plana bağlanması,
2. Her düzeyde herkesin parasız öğrenim, eğitim ve beden eğitimi ile yüksek öğretim imkânlarından eşit yararlanması,

3. Ülke çapında cehaleti ortadan kaldırmak,
4. Bilim, fen ve teknik alanlarında araştırma ve araştırmacıları teşvik merkezleri kurarak güçlendirmek,
5. Uzman ve yetişmiş insan gücü yetiştirilmesini sağlamak,
6. Yiyecek, giyecek, konut, sağlık ve tedavi, eğitim, iş, mülkiyet, çevre sağlığı vb. halkın asgari temel ihtiyaçlarını sağlamak.

Savaşın sürmesi eğitim ve öğretim alanında olumsuz etki yapmıştır. Savaşın şiddetlendiği zamanlarda İran'da bulunan tüm okullar tatil edilmiştir, Savaş, sağlık sektörünü diğer sektörlerden daha olumsuz etkilemiştir. Ölü ve yaralı sayısının çok olduğu zamanlarda, sağlık hizmetlerinin aksadığı açıkça görülmektedir.

Sonuç olarak bu planın İslami ideolojisi ve tarım dışındaki amaçları, savaşın etkisi nedeniyle uygulanmamıştır (Hatem,1989: 40).

3.3.2. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1989- 1993)

Ülkenin birinci Kalkınma Planı savaşın sona ermesiyle, idari sisteminin değiştirilmesinden sonra Meclis tarafından 1990 yılında onaylanmıştır. İran'ın eğitim ile ilgili olan temel hedefleri yeniden Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında şöyle ifade edilmektedir (I.BYKP:1989: 47):

1. Yapısal değişiklikler için uygulanan stratejiler ve eğitim kalitesinin yükseltmek amacıyla problemlerin üstesinden gelmek,
2. Hükümetin ücretsiz eğitim sağlamak için kendi sorumluklarını yerine getirmesi ve vatandaşları çocukların, ilkokula göndermeleri için desteklemesi,
3. Genç neslin eğitiminin ve kültürünün nitel ve nicel olarak yükseltilmesi,
4. Farklı eğitim düzeylerinde kız öğrencilerin katılımını arttırmak,
5. Kırsal alanlarda eğitimin yaygınlaştırılması,

6. Cehalet ile mücadele programlarının sağlanması,
7. Ortaokul eğitim düzeyinin geliştirilmesi.

3.3.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ın Değerlendirilmesi (1989-1993)

Yetişkinler ve zorunlu eğitim çağında olup okul dışında kalanlara yönelik okuma-yazma seferberliği ve cehaleti ortadan kaldırılması yönünde ulusal seferberlik, İran'ın Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda eğitim ve öğretim sisteminin öncelikli politikaları içinde yer almaktadır. Bu esasta cehalet ile mücadele konusu, ülkede kalkınma planlarının başladığı ilk günden itibaren, eğitim ve öğretim sisteminin öncelikli hedefleri olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla ülkede cehaletin ortadan kaldırılması adına çeşitli politikalar geliştirilmiş ve uygulamaya koyulmuştur. Ancak ulusal eğitim hareketinin üzerinden 60 yıl geçmesine ve söz konusu yıllarda sarf edilen onca çabaya rağmen maalesef ülkede cehaletin tam anlamıyla önüne geçilememiş ve ortadan kaldırılamamıştır.

Böylece İran, dünyadaki cehalet oranları yüksek düzeylerde olan sayılı ülkeler konumundan kendini sıyıramadığı ve ülkede planlanan tüm eğitim ve öğretim programlarında eğitim sorunu, acil bir şekilde çözüm bulunması gereken en önemli hedefler listesinde olduğu gözlemlenmiştir.

Eğitim ve öğretim sisteminde kalkınma planları içinde zorunlu eğitim çağında olan çocukların okullara yönlendirilmesi ön planda tutulurken bu doğrultuda daha çok ilkokul eğitiminin geliştirilmesi yönünde bir çeşit hedefler belirlenmiştir. Ancak bu hedefleri gerçekleştirecek belirli politikalar bu planda söz konusu olmamıştır,

Diğer planlardaysa zorunlu eğitim çağında olan çocukların okullara yönlendirilmesi konusunda politikalar düzenlenmiştir. Ancak söz konusu politikalar bu planların belirlediği hedefler doğrultusunda düzenlenmemiştir,

İlkokul ve lise eğitim planında kız öğrencilerin toplam temel eğitim içindeki payı planın belirlediği hedeften daha az gerçekleşmiştir. Ancak ortaokul eğitimindeki kız öğrencilerin toplam temel eğitim içindeki payı, ortaokul öğretimindeki kızların eğitim olanaklarının genişlemesi nedeniyle plan hedefinin üzerinde gerçekleşebilmiştir

Özel okulların toplam eğitim içindeki payı, planın hedefleri doğrultusunda yaklaşık %60 gerçekleşebilmiştir ve plan bu bakımdan geride kalmıştır (Abdollahi, 2010:166- 274).

3.3.3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1994- 1998)

Ülkenin eğitim ile ilgili olan temel hedefleri şöyle ifade edilmektedir (II. BYKP,1994: 33):

1. Yoksul alanların eğitim harcamalarını üstelemek ve kamu kaynakların bu alana daha büyük pay sağlamak,
2. Kadınların ve kız çocuklarının eğitime daha fazla önem vermek,
3. Deneyimli öğretmenlerin teşvik politikalarıyla kırsal alanlarda eğitim vermelerini sağlamak,
4. Ülkenin farklı bölgelerinde eşit eğitim imkânları sağlamak,
5. İlköğretim düzeyine daha çok önem vermek ve eğitimin göstergelerin nicel ve nitel göstergeler temelinde gelişmesini sağlamak,
6. Cehalet ile mücadele programlarını geliştirmek,
7. Eğitim sistemini toplumun ihtiyaçlarına uygun biçimde değiştirmek,
8. Eğitimde özelleştirmeye önem vermek.

3.3.3.1. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ın Değerlendirilmesi (1994- 1998)

Eğitim alanında halkın katılım ve ortaklığını sağlanması doğrultusunda özel okulların yaygınlaştırılması, eğitim ve öğretim kurumunun çabaları vasıtasıyla gerçekleştiği söylenebilir.

Eğitim ve öğretim personelinin profesyonel beceri ve yeteneklerini geliştirme ve güncelleştirmeleri sağlanmıştır (Abdollahi, 2010: 290- 292),

3.3.4. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1999- 2003)

Ülkenin eğitim ile ilgili temel hedefleri şöyle ifade edilmektedir (III. BYKP,1999: 56):

1. Cehaleti etkili bir şekilde azaltmak amacıyla bütün okuma yazma bilmeyen kişilere genel eğitim sağlamak,
2. Eğitim ve öğretimde özelleştirme,
3. Eğitim tesislerin ve kaynakların etkin kullanımı.

3.3.4.1. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan'ın Değerlendirilmesi (1999- 2003)

Üçüncü Kalkınma Planı yılları sırasında, öğrenci sayılarında azalma süreci yaşanmıştır. Bu azalış en çok ilk ve orta öğretim öğrencilerinde gözlenmiştir. Ancak lise ve üniversite öncesi hazırlık öğrencilerin sayısı diğer tüm eğitim kademelerinde okuyan öğrencilere oranla yükselme göstermiştir (Abdollahi, 2010: 295).

Örgün eğitimde halk katılımcılığına önem verilmesi ve eğitim hedeflerin gerçekleşmesi doğrultusunda özel sektörün rolüne vurgu yapılması, var olan olanaklar, kaynaklar ve potansiyelleri en iyi şekilde değerlendirilmesi, kurum ve kuruluşların yapısında değişimler ve reformlar

gerçekleştirilmesi gibi performanslar Üçüncü Kalkınma Planı'nın yönelişlerinde dikkate alınan hususlar olmuşlardır (YPT, 2004: 794).

Hesaplanmış oranlara göre; Üçüncü Kalkınma Planı yılları sırasında eğitim ve öğretim sisteminin genel kamu bütçesinden (harcamalar ve özel gelirlerden) tahsis edilen yüzde pay oranında düşüş süreci yaşanmıştır. Bu duruma göre; programın başlatıldığı ilk yılda (1999) eğitime tahsis edilen pay oranı %2,19 iken bu pay oranı planın son yılında (2003) %9,12'ye düşmüştür (Abdollahi, 2010: 295).

Makro boyutta, eğitim kurumuna bağlı farklı eğitim aşamalarında bulunan tüm öğrencilerin sayısı 1999 yılında, 17,6 milyon kişi olarak belirlenmiştir. Bu rakam 0,5 milyon kişi azalışla 2000 yılında 17,1 milyon kişiye ve devamında 0,7 milyon kişi azalışla 2000 yılında 16,4 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu esas itibarıyla, İran'da, geçmiş yıllardaki ülkede yürütülen nüfus kontrol politikasıyla eğitim programlarının kapsadığı tüm öğrenci sayılarındaki nüfus artış hızı arasındaki doğrudan ilişki en çok öğrenci sayısının büyüme oranında kendini göstermiş ve önemli derecede etkilemiştir.

2000- 2001 yıllarında kız öğrencilerin ülkedeki toplam öğrenci sayısı üzerinden %46'lık bir paya sahipken, bu oran, 2002 yılında %48'e kadar ulaşmıştır. Kız öğrencilerin söz konusu yüzde payı, ilköğretimde %47,5'ten %48,6'ya, ortaokulda %46'dan %44,9'a, lisede %47,2'den %57,6'ya ve üniversite öncesi hazırlıkta %43,6'dan %58'e ulaşmıştır. Kızlara kıyasla eğitim devamsızlık ve okul terk oranlarının erkekler öğrencilerde yüksek olması ve cinsiyet bileşimi açısından farklı eğitim düzeylerinde okuyan zorunlu eğitim çağındaki nüfusun yarısına yakını kızların oluşturduğunu dikkate alınmadığında bile kızların eğitimi konusunda İran eğitim ve öğretim sisteminin performansı, ileri derecede olduğu söylenilebilir. Mevcut ülke potansiyellerine bakıldığında da, gelecek yıllarda bu performans daha da artabileceği beklenilmektedir (Mohseniniya, 2004: 797).

3.3.5. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (2004- 2008)

Ülkenin eğitim ile ilgili temel hedefleri şöyle ifade edilmektedir (III. BYKP,1999: 56) (IV. BYKP, 2004: 71):

1. Ülkenin eğitim, mesleki eğitim, yükseköğretim sisteminde reformlar yapılması,
2. Biyo-teknoloji, bilgi ve iletişim, uzay çevresel ve nükleer gibi yeni teknolojiler elde etmek,
3. Ortaokul dönemine kadar eğitimin zorunlu kılınması,
4. Hızlı ve istikrarlı büyüme sağlamak,
5. İstihdam yaratmak ve işsizlik oranını düşürmek, Kırsal alanların geliştirilmesi ve okulu olmayan yerlere okulun götürülmesi, kız çocuklarının eğitime katılımlarının yükselmesi,
6. Yüksek okul kapsama alanını genişletmesi,
7. İş yerinde eğitimin sağlanması.

3.3.5.1. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan'ın Değerlendirilmesi (2004-2008)

Ülke eğitim-öğretim sistemindeki okul öncesi, ilk, orta öğretim, lise, üniversite öncesi hazırlık ve engelli okullarında okuyan toplam öğrenci sayısı 2007 yılı itibarıyla 14,41 milyon kişi olarak tespit edilmiştir. Bu rakam, bir yıl önceki (2007) 14,96 milyon kişilik öğrenci sayısına göre, %3,6'lık bir oranla 546 bin kişilik azalma göstermiştir. Söz konusu öğrencilerin sayısındaki azalma, belki de bir nevi son yıllarda toplumsal kültürün yükselmesi ve insanların çocuk sahibi olma konusunda daha duyarlı ve bilinçli olmaları yanı sıra devletin toplumda yürüttüğü ve uyguladığı doğum kontrol politikası sonucunda ülkede nüfus büyüme oranında düşük yaşanmasıyla ilişkilendirilebilir.

Tablo 7’de görüleceği üzere 2007- 2008 öğretim yılında yaklaşık 4 milyon öğrenci lise ve üniversite öncesi seviyesinde bulunmaktaydı, Ayrıca kamu ve özel okulların öğrenci sayısının azalmasına rağmen, özel okulların öğrenci payı bir önceki öğretim yılına göre %6,8 artış göstermiştir. Toplam öğrenci sayısı, nüfus artış hızının azalmasından dolayı, 2007- 2008 öğretim yılında %3,3 düşüşle 14,4 milyon olmuştur. İlköğretim, ortaokul ve lise seviyelerinde ise bu oran bir önceki yıla göre sırayla %1,8, %5,9 ve %3,4 azalmıştır. Ayrıca eğitim mevzuatında ve ilkokul öğrencilerinin sınıf geçmelerini kolaylaştırmak amacıyla sınav süreçlerinde önemli değişiklikler yapılmış bu da kayıt oranlarında düşüşlere neden olmuştur (İES,2008:75).

Tablo 7: Eğitimin Farklı Seviyelerinde Özel Okulların Öğrencileri

	Bin kişi		Toplam öğrenciler içinde payı(%)		Değişme oranı	
	2006- 7	2007- 8	2006- 7	2007- 8	2006- 7	2007- 8
İlköğretim	375,1	393,6	6,4	6,9	- 4,8	4,9
Ortaokul	242,5	228,5	6,2	6,2	-9,0	-5,8
Genel lise	277,5	262,6	7,5	7,4	-6,4	-5,4
Toplam	895,1	884,7	6,7	6,8	-2,8	-1,1

Kaynak: İran Eğitim ve Öğretim Kurumu, 2008 Yılı Raporu

Dört Yıllık Kalkınma Planı’nın ilk üç yılında erkek öğrencilerin orta öğretimden lise eğitimine görünürdeki sınıf atlamaları; ilk yılda %104,7, ikinci yılda %107,5 ve üçüncü yılda %107 olarak tespit edilmiştir ve görüldüğü gibi statik eğri (yükselme-azalma) çizilmemiştir. Aynı dönemlerdeki kız öğrencilerin sınıf atlama oranlarına bakınca, bu indeks sırasıyla, %101,6, %105,5 ve %104,8 ortaya çıkmaktadır ve aynen erkek öğrencilerde olduğu gibi burada da istikrarlı bir ilerleme söz konusu olmamıştır. Kız ve erkek öğrencilerin toplamındaysa bu indeks sırasıyla %103,2, %105,5 ve %104,8 olarak tespit edilmişken yine statik eğri çizilmediği gözlenmektedir. Performans açısından bu rakamlar, devletin Dördüncü Kalkınma Plan’ında izlediği hedeflerle kıyaslandığında, 2005 ve 2007 yılları arasındaki endeksin performansı, kalkınma programının öngördüğü hedeflerin gerisinde kalmıştır.

Ancak 2006 yılında bu hedeflere ulaştığı gözlenmiştir. 2005 yılında lise eğitiminde devam eden öğrencilerin toplam sayısı üzerinden %48,1 oranı kızlara aitken, bu oran 2007 yılında düşüşe geçerek %47,6'ya doğru gerilemiştir. Üniversite öncesi hazırlık eğitimindeyse bu oranlar sözün ettiğimiz yıllarda (2005- 2007) sırasıyla; %61, %60,8 ve %60,8 olarak yine düşüş göstermiştir ve görüldüğü gibi 2006- 2007 yıllarında oranlar durağan kalmışlardır ve bu doğrultuda farklılık göstermemişlerdir (Mohseniniya, 2009: 702- 708).

3.3.6. Beş Yıllık Kalkınma Plan'larının Eğitim ve Öğretim Hedefleri Bağlamında Genel Değerlendirilmesi

Plana bakıldığında, karar verme organları ve karar vericiler İran Ekonomisi'nin merkezi bir plana göre işlemesi üzerinde ısrar etmektedirler. Uygun olmayan planlama sistemi, planlama, politika ve bütçeleme arasında tutarlı ve kurumsallaşmış bir ilişki eksikliği nedenleriyle, kalkınma planlarında sadece bir dizi genel hükümler ve idealist hedefler ve çok çeşitli konular toplanmıştır. Ayrıca planlarda tahmin edilen hedeflerin gerçekleşme düzeyi düşüktür ve uygulamada başarısızdır.

Birinci Kalkınma Plan'ın hedefindeki istatistikleriyle eğitim ve öğretim sisteminin 1989- 1993 yılları arasındaki performansı karşılaştırıldığında temel eğitimde eğitim alan tüm öğrenci nüfusu üzerine öngörülen program hedeflerindeki istatistiklerin yaklaşık %96,7'i gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Plan hedeflerinin Yaklaşık %3,3 oranında gerçekleşmemesinin en önemli nedeni ise söz konusu planda o dönemki ilkökul öğrencilerinin toplam sayısını, gerçek rakamlara göre 1,184,488 kişi daha fazla tahmin edilmiş olmasıdır. Ortaokul ve lise kademelerindeki öğrenci hedeflerinin gerçekleşme oranı programın tahminlerinden daha fazla olmuştur (Abdollahi, 2010: 271).

Bir toplumda kadınların okullaşma seviyesindeki yükseliş ve işgücü piyasasına katılımlarındaki artış beşeri sermayenin birikimindeki artışın ve

iktisadi gelişimin bir göstergesi olarak kabul görmektedir. Tablo 2’de yıllara ve cinsiyete göre okullaşma seviyeleri yer almaktadır.

Tablo 8: Öğretim yılı ve Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranı

Öğretim Yılı	Erkek Okullaşma Oranı			Kadın Okullaşma Oranı			Toplam Okuryazarlık Oranı
	İlköğretim	Ort. Öğretim	Yüksek Öğretim	İlköğretim	Ort. Öğretim	Yüksek Öğretim	
1999	112	83	20	106	76	15	83,0
2000	112	85	19	106	78	16	84,4
2001	112	84	20	107	79	18	84,0
2002	111	84	18	107	79	18	84,9
2003	110	82	19	106	78	19	85,5
2004	113	80	21	124	77	22	86,5
2005	112	78	22	138	75	23	87,1
2006	114	78	24	145	76	26	85,1
2007	113	75	28	147	77	31	85,6
2008	107	80	34	151	79	39	86,9

Kaynak: Dünya Bankası, Eğitim Göstergeleri, 1999- 2008

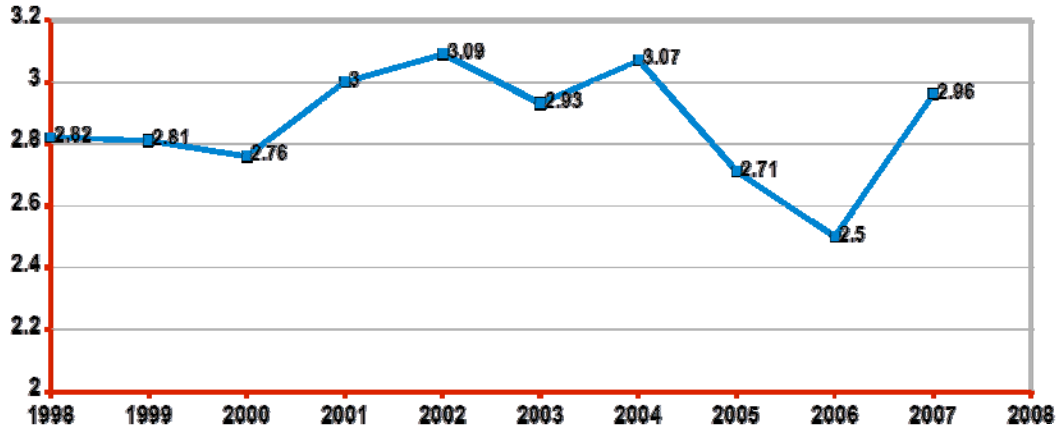
Tablo 8’e göre 2008 yılında ilköğretim seviyesinde okuryazarlık oranı %86,9’dır. Son yılların verilerine göre bütün eğitim seviyelerinde erkeklerin okullaşma oranı kadınlara göre özellikle ilköğretim ve yükseköğretim seviyelerinde geride kalmaktadır (Tablo 8). Yıllar itibariyle bütün eğitim seviyelerinde okullaşma oranının arttığı görülmektedir. 2008 yılında okullaşma oranı ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğrenim seviyelerinde sırayla % 128, % 80 ve % 36’dır. Okulların ve öğrencilerin nitel olarak artışına ve yeni kitaplarla eğitim verilmesine rağmen, ülkenin bilimsel gelişimi gerçekleşmemiştir. Bu sorunun önemli nedeni eğitim sisteminin yönetim biçimindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca ülke yeni devrim olmasına rağmen yetersiz ve geleneksel temellerin üzerinde dayanmaktadır. Devrimden sonra seçkinlerin bilimsel gelişmeleri kendi zekâları ve çabalarından gelmekte, geleneksel ve eski eğitim sistemindeki pozitif değişmeden kaynaklanmamaktadır (İES, 2008: 75).

İslami Devrim sonrası temel cehalet ile mücadele programlarının performansı mevcut istatistiklere göre, kadınların okuma-yazma eğitimine katılma oranları erkeklere kıyasla daha fazla olmuştur. Ancak kadın ve

erkeklerin okur-yazarlıkları arasındaki oran farkları hala yüksek ve dikkat çekilmesi gereken bir orandadır. Cehalet ile mücadele programlarının verimlilik konusundaki eksiklikleri ve yetersizliği, etkinliklerin sadece kamu sektörü tarafından yürütülmesi ve özel sektörün bu alana uzak durması, eğitim malzemelerinin içeriksel eksiklikleri, ek olanakların kullanılmaması ve okuma-yazma eğitmenlerinin okuma-yazması olmayanları eğitim kurslarına yöneltmede en önemli etken olarak isteklendirme (motivasyon) konusunda etkisiz kalmaları gibi sorunlara neden olmuş, bunlar da mevcut fırsat ve olanakların boşa gitmesine ve sorunların sarmal bir şekilde devam etmesine yol açmıştır (Mohseniniya, 2008: 708).

Şekil 1'de yer alan verilere göre, 1998 - 2007 döneminde İran'ın GSMH'den eğitime ayırdığı pay ortalama olarak % 2 civarındadır ve bu oran oldukça düşüktür. Çünkü eğitim ve öğretim kurumunda, kamunun personel ve hizmet verdiği fert itibarıyla oldukça geniş ve bir o kadarda da hayati önemi olan, ülkenin geleceğine yönelik yatırım yapılan bir hizmet alanıdır. Dolayısıyla eğitim harcamalarının bu denli göz ardı edilmesi, bir anlamda ülke geleceğinin yok sayılmasıyla eşanlamlıdır. Zira, özellikle içinde bulunduğumuz bu ve gelecek dönemde eğitime yatırım yapmayan toplumların gelişmeleri mümkün olmayacaktır.

Gelişmiş ülkelerde eğitime ayrılan bütçenin GSMH'deki oranı %5,5'den yüksek iken gelişmekte olan ülkelerde %4-5,5 arasındadır ve İran'ın 2007 verilerine göre ise bu oran ki geçen yıllara göre ilerleme kaydetmiş olsa da %3 civarındadır (Serraf, 2007: 3).

Şekil 1: Eğitim ve Öğretim Kurum Bütçesinin GSMH'ya Oranı (%)

Kaynak: İran Eğitim ve Öğretim Kurumu, Bütçe ve Planlama Raporları.

Devletin eğitim ve öğretim sektörüne yeterli bütçe ayırmamasından dolayı büyük sorun yaşanmaktadır. Ülkenin ekonomisi ve geliri tek bir ürüne bağımlı olduğu için, ülke siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel açıdan olumsuz etkilenmektedir. Eğitim ile ilgili sektörler de bu olumsuz etkilerden uzak kalmamıştır. Petrolün tek ürün olduğu ekonomide, petrol fiyatları dünya genelinde yüksek olduğu zamanlarda bile eğitim ve öğretime yeterli bütçe ve mali kaynaklar ayrılmamıştır. Bu sorun çözülene kadar eğitim kalitesinde ve reformunda herhangi bir düzelme gerçekleşmeyecektir (Abdollahi, 2010: 317).

3.4. EĞİTİMİN EKONOMİ KALKINMAYA ETKİSİ

Eğitim, üretim sürecinin bir girdisi olarak ekonomik kalkınmaya katkı sağladığı gibi, bireylerin davranışlarını da olumlu yönde gelişmeler yaratarak kalkınma sürecinde sosyal ve siyasal açıdan da önemli etkiler yaratmaktadır (Öztürk, 2005: 35).

Bu çalışmanın ikinci bölümünde eğitimin ekonomik kalkınmayı belirleyen faktörler üzerindeki etkileri anlatılmıştır ve bu bölümde ise anlatılan faktörleri İran üzerine şu biçimde ifade edebiliriz:

3.4.1. Eğitim- Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki

Toplumlarda büyük ölçüde insanların elde ettikleri gelirler arasındaki fark, yapmış oldukları işten kaynaklanmaktadır. Yüksek eğitimi olanlar, yüksek gelirler elde etmeleri büyük ölçüde yüksek eğitimin gelir üzerindeki olumlu etkisinden ortaya çıkmaktadır (Elmi, Petanlar ve Kasrayi, 2007: 7).

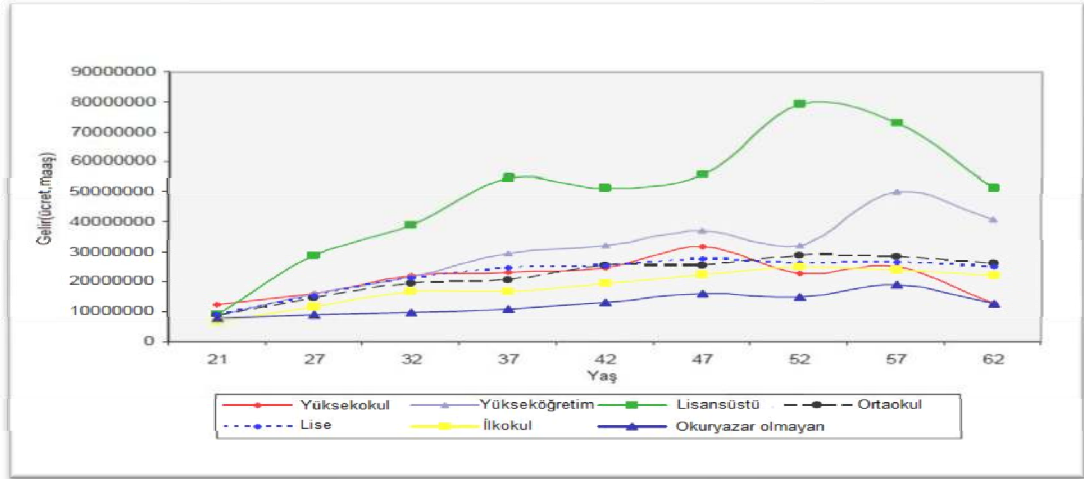
Yaş- kazanç profillerinden yola çıkarak farklı eğitim düzeyleri için kişisel gelirler (ücret, maaş) ile yaş (tecrübe) arasındaki ilişkilerin çözümlenmesini Tablo 9'da görülmektedir. Tablo 9'da farklı eğitim düzeylerine ve yaş gruplarına göre çalışanların ortalama gelirleri gösterilmektedir. Görüldüğü gibi aynı yaş gruplarında yüksek eğitimi olan insanlar yüksek gelirler elde etmektedirler.

Tablo 9: 2004 Yılında Farklı Eğitim Düzeylerine ve Yaş Gruplarına Göre Çalışanların Ortalama Gelirleri

Eğitim Düzeyi Yaş Grubu	Okuryazar olmayan	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul	Lisans	Lisansüstü
18- 24	7.665.499	6.789.650	8.519.269	9.132.809	12.429.876	8.745.898	9.012.000
25- 29	9.043.919	11.655.190	14.561.559	15.145.904	16.105.955	15.871.725	28.633.690
30- 34	9.855.326	1.685.278	19.403.303	21.154.267	22.012.877	21.655.017	38.807.593
35- 39	10.736.623	16.891.264	20.561.479	24.649.606	23.183.922	29.315.500	54.613.589
40- 44	12.971.770	19.539.571	25.522.032	25.500.445	24.353.320	32.273.789	51.065.691
45- 49	16.034.347	22.447.189	25.325.059	27.533.956	31.771.098	36.895.809	55.681.303
50- 54	15.110.047	24.992.474	28.795.303	26.132.612	22.950.562	32.241.080	79.244.454
55- 59	19.018.681	23.951.357	28.302.704	26.464.728	24.989.472	50.015.237	72.782.853
60 Yaş ve Üzeri	12.824.759	22.007.776	26.238.954	24.903.736	12.865.444	40.680.000	72.782.853

Kaynak: İran İstatistik Merkezi, Kentlerde Yaşayan Ailelerin Gelir- Maliyet Verileri, 2004.

Şekil 2'ye göre tüm çalışanların ortalama gelirlerini (ücret ve maaş) gösteren eğri yaşla birlikte artar, meslek yaşamının ortalarında en yüksek düzeye ulaşır. En yüksek gelir eğitim düzeylerinin birçoğunda 50'den 59 yaş arasında gerçekleşiyor, sonra ya düzleşir ya düşmeye başlar.

Şekil 2: 2004 Yılında Farklı Eğitim Düzeylerinde Yaş-kazanç Eğilimleri

Kaynak: İran İstatistik Merkezi, Kentlerde Yaşayan Ailelerin Gelir-Maliyet Verileri, 2004.

Eğitim düzeyleri yüksek olanlar için gelir artışlarını gösteren eğri daha yüksektir ve çoğu kez bunların başlangıç ücretleri de daha yüksektir. Yüksek eğitilmiş olan kişiler birden fazla mesleğe sahip olmalarından dolayı yüksek gelirler elde etmektedirler ve lisans ve lisansüstü arasındaki gelir uçurumu yükseköğretim ve lisans düzeyi arasında olan gelir uçurumundan daha yüksektir (Elmi, Petanlar ve Kasrayi, 2007: 7)

Jamison ve Lau'nun eğitim ile çiftçilerin verimliliği arasındaki ilişkiyi açıklayan araştırmalarına göre, diğer değişkenler aynı kabul edilirse, çiftçilerin sadece ilköğretimden geçmiş olmaları bile fiziki sermaye yatırımlarının daha üretken olmasına yol açarak, %10 daha fazla artışı sağlamaktadır (Fagerlind ve Saha, 1989: 81).

Günümüzde ülkenin nüfusunun %35 kırsal kesimde yaşamaktadır ve bunların %60'ı da tarım faaliyetinde bulunmaktadır. Kırsal nüfusun %47'si

okuma yazma bilmeyen kişiler olup, bunların yaş ortalaması genelde 50 yaş üzerindedir. Eğitimi İlköğretim olanlar %51,3, yaygın eğitimi olanlar %7,9'ü, lise olanlar %27,4 ve yükseköğretim olanlar ise %0,3'ü olarak belirlenmiş ve bu kesimin yaklaşık %12,9'u ise eğitimleri ile ilgili bir bilgi açıklamamışlardır. Genelde bu durum kırsal alanlarda uzman ve girişimcileri teşvik ve destekleme politikaların olmamasından kaynaklanmaktadır; ancak, son verilere göre okuma yazma oranı hizmet sektöründe %91,5 ve sanayi sektöründe ise %80,1'dir. Çiftçilerin, özellikle 50 yaş üzeri olanların, %48'i okuma yazma bilmezken, yine de çiftçilerin tarım ürünleri üretimi 1980 yılında 20 milyon ton iken, 2002 yılında bu rakam 63 milyon tona çıkmıştır. (YPT, 2003: 24-34).

3.4.2. Eğitim- Gelir Dağılımı İlişkisi

Gelir eşitleyici özelliğinden ötürü eğitim, yoksullukla mücadele ve gelir dağılımının iyileştirilmesi çabasının en önemli unsurlarından biri olarak gündemdeki yerini almıştır (Sarı, 2002: 367).

Aslında, eğitim gelir dağılımındaki eşitsizlik sorunu çözmek için kalıcı bir çözüm olarak belirtilir. Eğitim kriterlerinden olan ortalama eğitim düzeyi, okullaşma oranı, eğitim harcamaları, ortalama okul yılları ve okuryazarlık dağılımı, gelir dağılımını etkilemektedirler.

Tablo 10: Eğitim Gelir Dağılım İlişkisi (%)

Yıl	Okullaşma Oranı(15 yaş ve üzeri)	Okuma yazma Oranı Okul öncesi	Okuma yazma Oranı İlkokul	Okuma yazma oranı Ortaokul ve Lise	Okuma yazma oranı Yükseköğretim	Eğitimin Sosyal İşlerdeki Harcama Payı	Eğitimin GSYİH içindeki Harcama payı	Gini katsayısı
2000	84,4	18	109	82	18	36,2	3,7	0,399
2001	84	22	110	82	19	36,1	3,9	0,398
2002	84,9	27	109	82	18	35,3	3	0,419
2003	85,5	35	108	80	19	32,7	3,1	0,415
2004	86,5	41	108	78	21	35,3	3	0,399
2005	87,1	49	106	77	23	38,8	3,8	0,402
2006	85,1	55	106	77	25	32,7	3,3	0,400
2007	85,6	55	106	76	30	---	---	0,404
2008	86,9	52	105	80	36	---	---	0,385

i: Açıklanmamış,

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri, Meclis Araştırma Merkezi, İran Merkez Bankası.

Yüksek eğitilmiş kişilerin ortalama gelirleri, düşük eğitimlilere kıyasla daha yüksek olduğundan, eğitim dağılımı (eşitsiz eğitim) yükseldikçe farklı gelir düzeyleri oluşmakta ve sonuçta gelir eşitsizliği de yükselmektedir (Tablo 10). Devlet sekiz yıllık savaş döneminde, halkı savaşın olumsuz etkilerinden uzak tutmakta başarılı olduğu için diğer yıllara göre Gini Katsayısı 0,041 birimlik düşüş göstermiştir. Özetle eğitim düzeyinin yükselmesi, gelir dağılımında iyileşmeye neden olmaktadır. Buna dayalı olarak eğitim ile ilgili olmak üzere, devletin eğitim destekleme politikalarının daha güçlü sağlaması gerekmektedir. Böylece, toplumun eğitim düzeyi artarken, eğitim farklılıkları da azalır (Kafayi ve Dorostkar, 2007: 53- 58).

Tablo 10'da yer alan verilere göre, 2000-2008 gibi bir süreçte İran, Gini katsayı göstergesi ortalama 0,400 civarındaydı ve bu oranın yüksek olmasının nedeni devlet tedbirlerine rağmen gelir dağılımının adaletsiz durumda olmasından ileri gelmektedir. Yükselen Gini Katsayısının yararları yüksek gelirli guruplar yararına bir değişme göstermektedir. Eğitim ve işgücünde yatırım yapılmasının önemini göz önünde bulundurduğumuz takdirde, bir temel strateji olarak ülkenin geniş çaplı kalkınması ve yoksulluktan ve fakirlikten arınması için devlet rolünün eğitim ve öğretim

kurumlarını finanse etme ve fon aktarma olarak tanımlayabiliriz. Bu olgu can alıcı bir önem taşımaktadır (YPT, 2003: 25-44).

3.4.3. Eğitim- İstihdam İlişkisi

Her eğitim programının gerçekleşme olasılığı ona tahsis edilen ve aktarılan bütçenin yeterliliğiyle doğrudan ilişkilidir. Öte yandan eğitim faaliyetleri harcamaları için kamusal kaynakların sınırlı bütçeleri söz konusudur. Bu durumda eğitimlerini tamamlamış mezunların verimliliği konusu eğitim ve öğretim sisteminin çıktısı olarak ortaya konulacaktır. Öğrencilerin eğitimleriyle iş piyasası gereksinimleri arasında örtüşme ve orantılılığın değerlendirilmesi, eğitim planlamasında “Eğitimin Dışsal Yararları” olarak tanımlanmaktadır⁴ (Abdollahi, 2010: 326).

F.A.O raporuna göre; İran, Dünya’da gıda üreticisi 29 ülke içinde 8. sırada ve uygulama açısından ise, 26. sırada yer almaktadır. Ülkede bulunan zengin kaynaklardan ve madenlerden verimli olarak faydalanamadığı için, kaynak israfı olmaktadır. Beş Milyon kişinin yaşamı, halıcılığa bağlı olduğu halde bu sektör de ciddi kriz ve ekonomik durgunlukla karşı karşıyadır (Verjavand,1982: 145- 152).

İran’da petrol, ülke ithalatının ihtiyaç duyduğu geliri karşılamada önemli rol oynamasına rağmen, tarım ve sanayi sektörlerinde dışa bağımlılığın önüne geçilememektedir (Razzaghi, 1988: 521). Sanayi sektörü, kendine gereken döviz karşılayamadığı için, ciddi sıkıntı ve darboğaz yaşamaktadır. Sanayi ürünlerinin %65’i tüketim mallarından oluşmaktadır. Ülkedeki bu sorunlar genellikle madenler ve enerji kaynaklarının yetersizliğinden dolayı değil ve ülkedeki madenlerin ve enerji kaynaklarının teknolojiyle donatımında yaşanan dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Çünkü bu alanda İran, uzman ve eğitilmiş işgücü sıkıntısı yaşamaktadır. 1985 yılında

4 Eğitimin dışsal yararları, öğrenci ve aile gibi karar vericiler tarafından elde edilen özel yararlarının üzerindeki ve ötesindeki topluma dönük yararlıdır. Eğitim kişilere ve ailelere sağladığı özel yararlar yanında topluma da önemli yararlar sağlamaktadır (Stevens ve Weale, 2003: 5).

bu alanda çalışan 11 milyon kişinin %59,6'sı eğitimli kişilerden oluşurken, bu oranın %78,9'u ilköğretim, %16,6'sı ortaokul ve sadece % 4,5'i yükseköğretim düzeyinde eğitim görmüş kişilerdi (Golabi,1990:182).

Vasıflı işgücü yaratabilmenin en önemli koşulu eğitim olduğu için yüksek ücretli iş kollarına ve mesleklere emek arzını arttırmak, ancak eğitim olanaklarını herkese eşit olarak dağıtmakla mümkündür (Türk, 1997: 312) .

Günümüzde, İran'da eğitim ve öğretim sisteminin en önemli sorunlardan birisi; eğitim almış kesimin ve özellikle lise eğitimini bitirmişlerin çalışma sorunları ve işsiz olmalarıdır. Eğitim ve öğretim sisteminde her ne kadar değişim ve reform, öncelikli olarak lise eğitimi üzerinden başlanarak diğer eğitim düzeylerine doğru genişletilmişse de gerçek şu ki hala lise ve teknik okullarda eğitim sonrası işsizlik ve çalışma sorunları devam etmekte ve böylece söz konusu lise mezunları, üniversite kapılarını zorlamaktadır (Abdollahi, 2010: 327).

15- 64 yaş grubunun işgücünün katılım oranı 1965 yılında %52 iken, bu 1995 yılında %44'e inmiştir ve 2005 yılında %47'ye yükselmiştir. Yükseköğretim mezunlarının %53,4'ü istihdam edilirken ve bunlardan sadece %9,9'ü işsizdi. 1995 yılında %46,1 işgücüne katılırken, %2,7 işsiz vardı. Yükseköğretimden mezun olan ya da uzman olarak istihdam edilen işgücü 1965- 1985 yılları arasında artış göstermiştir. Bu artış eğilimi 1985 - 1995 döneminde 1,4 milyon kişi artarak dikkat çekmiştir (YPT, 2003: 21-33).

İran Yüksek Öğrenim Kurumu tarafından üniversitelerdeki öğrenci kontenjanlarının yükseltilmesi sadece yüksek öğrenimli işsizlerin artmasına neden olmuştur. Söz konusu üniversite mezunu işsizler, her hangi bir işsiz gibi karşılırlarına çıkan her hangi bir işi kabul etmedikleri için bu kesimin piyasada istihdam sorununu çözümsüz bırakmıştır (YPT, 2003: 18/1-40).

İran'da özel sektörün genellikle ilgilendiği alanlar; işletmecilik, taşımacılık, telekomünikasyon, inşaat, sanayi, toptancılık, perakendecilik, çiftçilik vb. alanlardır. Bu sektörlerde çalışan insan sayısı yaklaşık 9,8 milyon olarak bilinmektedir. Bu rakamın 215.000'i (%2,2), yüksek öğrenim

mezunlarıdır. İran'da özel sektörde çalışan kesimin birçoğu ya okuma yazması olmayan veya eğitim hayatlarını ilkokul, ortaokul ve bazen yüksek okulda yarıda bırakmış olan bireylerdir. Bunun doğurduğu sonuçlar doğrultusunda özel sektör, yenilikçilikten, yaratıcılıktan ve verimlilikten uzak kaldığı gibi dünya ekonomisi ve uluslararası piyasa ile rekabet edecek güce ulaşmamıştır (YPT, 2003: 21-34).

İşgücü arzı ile işgücü talebinin karşılanmasında ve işsizliğin önlenmesinde eğitimin önemi büyüktür. Sanayileşme ve teknolojik ilerleme, vasıflı işgücüne olan ihtiyacı hızla artırmakta ve yapısal değişimin istihdam üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesinde, eğitim büyük önem taşımaktadır (Yazman,1994: 60).

1996 yılında işgücü piyasasında 1,456,000 kişiden fazla işsiz vardı ve işsizlerin çoğu ilk ve ortaöğretimli kişilerdi. Diğer eğitim düzeylerinde, özellikle yüksek öğretimlilerin işsizliği ciddi bir sorun olmamıştır (YPT, 2003: 21-37) ve bunun en önemli nedeni, yüksek öğrenim mezunlarının %80'inin kamu sektöründe çalışma eğiliminde olmasıdır (İBMBKR,1999: 67).

Tablo 11: 1996 Yılında İş Piyasasında Dengesizlik

Eğitim Düzeyi	İşgücü Arzı	İşgücü Talebi	İşsiz Sayısı	İşsizlik Oranı(%)
Okur Yazar Olmayanlar	3784	3503	281	7,4
İlk ve Ortaokul	8582	7743	839	9,8
Lise	2201	1923	278	12,6
Üniversite	1461	1403	58	4,0
TOPLAM	16027	14572	1456	9,1

Kaynak: Yönetim ve Planlama Teşkilatı, İran Kalkınma Görünüm ve Beklentileri Kongresi Raporları, cilt 3, Tahran, 2003, s. 21- 37.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı yıllarında işgücünün arz ve talep oranında iş piyasasında yeni bir durumla karşılaşmaktayız. 2004 yılında işgücü piyasasında, okuryazar olmayanlar haricinde, işsizlik oranında ciddi bir dengesizlikle ortaya çıkmamıştır. Aynı yılda işsizlerin sayısı 3.000.000 kişi ve işsizlik oranı ise % 14 olmuştur. Bu dönemde yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı en yüksek düzeyine ulaşmıştır (YPT, 2003: 21- 36). Bunun nedeni ise 1991- 1997 yıllardaki kamu sektöründe yükseköğretim mezunlarının istihdam eğiliminin artış göstermesi sonrasında, mali kısıtlamalar nedeniyle kamu sektörünü küçültme politikalarıdır (İBMBKR, 1999: 68).

Tablo 12: 2004 Yılında İşgücü Piyasasında Dengesizlik

Eğitim Düzeyi	İşgücü Arzı	İşgücü Talebi	İşsiz Sayısı	İşsizlik Oranı(%)
Okur Yazar Olmayanlar	4100	3728	372	9,0
İlk ve ortaokul	9800	915	645	6,6
Lise	5016	3560	1456	29
Üniversite	2686	2127	559	20,8
TOPLAM	21602	18570	3032	14,0

Kaynak: Yönetim ve Planlama Teşkilatı, İran Kalkınma Görünüm ve Beklentileri Kongresinin Raporları, cilt 3, Tahran, 2003, s. 21- 37.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yıllar içinde işgücü piyasasında 3.500.000 civarında iş fırsatı varken işgücü piyasasına 4.400.000 yeni işgücü katılmış ve yaklaşık 900.000 yeni işsiz geçmiş yıllardan biriken işsiz sayısına eklenmiştir. Planın son yıllarında ise işsiz sayısı 4.000.000'dur (YPT, 2003: 21- 36). Resmi olarak işsizlik rakamları %10,4 oranının altında gösterilmekte, ancak resmi olmayan rakamlara göre bu oranın çok daha yüksek olduğu bilinmektedir (İCP, 2008: 2).

Ayrıca eğitim seviyesinde artış, kadınların iş hayatındaki katılım oranını da etkilemektedir. Tablo 13'te yükseköğretim eğitimi alan çalışan kadın oranı erkek oranına göre yaklaşık üç kattır. Bazı mesleklerin icra edilmesi ise sadece eğitimle olduğu için eğitimin artışı bu gruptaki kişilerinde sayısını arttıracaktır. Bunlara örnek olarak hekimler, dişçiler ve hâkimler gösterilebilir. Kentlerde yaşayan çalışan kadınların büyük bir yüzdesi sağlık ve kamu sektörlerinde çalışmaktadırlar (Elmi, Petanlar ve Kasrayi, 2007: 6).

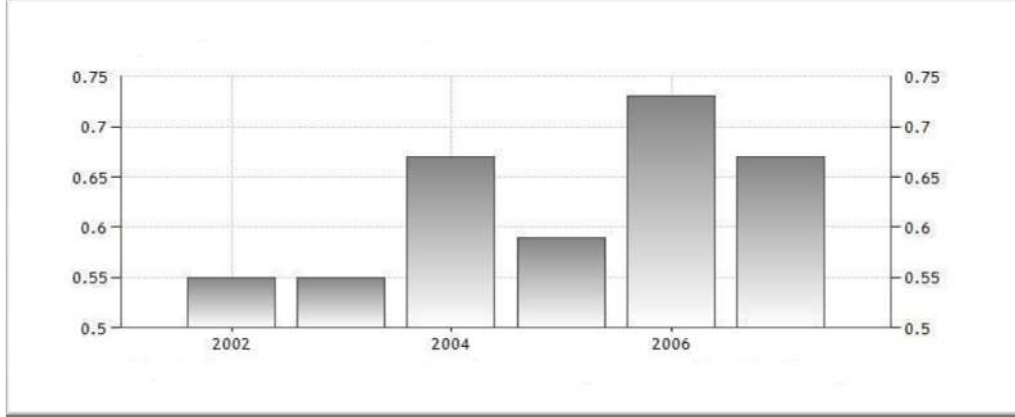
Tablo 13: 2004 Yılında Farklı Eğitim Düzeylerinde Kentlerde Toplam Erkek ve Kadın Oranında Çalışan Erkek ve Kadının Payı

Cinsiyet	Okuryazar olmayan		İlkokul		Ortaokul ve lise		Yükseköğretim	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Erkek	1375	12,39	2812	25,33	5550	50	1364	12,29
Kadın	161	10,48	234	15,24	543	35,37	597	38,89

Kaynak: İran İstatistik Merkezi, Kentlerde Yaşayan Ailelerin Gelir-Maliyet Verileri, 2004.

3.4.4. Eğitim-Teknoloji İlişkisi

Bilim ve teknoloji uyarlama veya geliştirme konusundaki en önemli göstergelerden birisi, Ar-Ge'ye yapılan harcamalara ilişkindir. İran'da uzman verimsizliği, eğitim ve öğretimde Ar-Ge sektörünün sistematik eksikliği ve uluslararası olaylardan haberdar olmama nedenleriyle Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı çok düşük bir orandadır ve bu oran ülkenin bilimsel ve teknoloji açığını gelişmiş dünya ile daha fazla arttırmaktadır (Abdollahi, 2010: 334). Şekil 3'te görüldüğü gibi 1980- 2008 yılları arasında Ar-Ge harcamalarının GSYİH'daki payı ortalama %0,55 civarında bir oranda gerçekleşmiştir.

Şekil 3: İran Ar-Ge Harcaması (GSYİH'nın %)

Kaynak: Tradingeconomics.com, Research and Development Expenditure(% of GDP) in Iran.

İran teknoloji üretme konusunda çok başarılı bir ülke değildir ve daha çok teknoloji ithal eden bir ülke görünümündedir. Her ne kadar kalkınma planlarında teknoloji ve eğitimle ilgili çeşitli hedefler olsa da uygulamada bu hedeflere asla ulaşamamıştır. Ülke ekonomisi teknoloji açığının kapatılması ve iktisadi faaliyetlerin gelişmesi amacıyla gelişmiş ülkelerden yeni teknolojiler ithal etmek zorunda, aynı zamanda ithal edilen teknolojilerin kullanılması için verimli ve uzman beşeri kaynaklara ihtiyacı vardır. Bu durumun en önemli nedeni eğitim sisteminin geleceğe dönük yapılanma konusundaki eksikliği ve yüksek oranda beyin göçü ile İran ve gelişmiş ülkelerin ekonomileri arasında teknoloji açığı yaratılmasıdır (Shahabadi ve Pouran, 2008: 36- 37).

Temel bilimsel araştırmalar için en uygun ortamın üniversite ve ileri teknoloji enstitüleri olduğu göz önünde tutularak üniversite ve enstitülerin, birbiriyle bağlantılı olmaları gerekmektedir ve devlet desteği ile programlı, örgütlü ve sürekli araştırmalara yöneltilmelidir (Abdollahi, 2010: 338).

Dünya bilim ve teknoloji gelişme düzeyinde gelişmiş ülkelere nazaran % 1'lik orana sahip olan İran, kalkınma ve ilerleme yolunda ciddi sıkıntılar yaşamakta ve dar boğazlık sınırındadır. Ancak bu sınırı aştığı takdirde, ülke içinde var olan beşeri sermaye, kalkınma yolunda etkin rol oynayabilecektir.

Bu sınır nicel açıdan %25 ve nitel açıdan %10'dur. Örnek olarak fizik için yılda bin fizikçi ve uluslararası düzeyde yüz makale olması yerine, hâlihazırda 200 kişi ve yıllık 10 civarında makale üretilmektedir (Mansuri, 1992: 35).

Günümüzde İran'ın karşılaştığı sorunları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Beyin Göçü: Tüm bilim ve teknoloji alanlarında ülke içinde var olan uzmanların yaklaşık iki katı yurt dışında yaşamaktadırlar (Mansuri,1992: 36). 1960-70'li yıllardan itibaren beyin göçü İran'dan gelişmiş ülkelere başlamıştır.1970'li yılların başlarında petrol fiyatların artışı ve onun ardından GHYİH'nın yükselmesiyle yurtdışına öğrenci gönderme ve ülke nüfusunun göçü daha fazla artmıştır. 1978'den 1981 yılına kadar politik olayların ve devrimin ortaya çıkışıyla yaklaşık 2 milyon uzman işgücü ve bilim adamı ülkeyi terk etti ve bunların parasal değeri 400 milyar dolardır (Selcughi, 2009: 6).
2. Yetenek Geliştirmesinde Yetersizlik: Ülkede yetenekleri geliştirmeye yönelik pek bir faaliyet olmamaktadır, başka bir ifade ile genç yetenekler akademik kurumlardan daha üstün seviyededirler.
3. Akademik Yönetimde Yetersizliği: Bu özellik akademik merkezlerde günümüzdeki gelişmemişliğin en önemli sorunlarından biridir. Biraz iyi eğitimi olan kişiler siyasi ve kültürel açıdan kabul görmektedir ve iyi bir yönetici olabilmektedir. Sonuçta örnek olarak, üniversiteler tatil günleri bütün eğitimci ve öğrencilere kapalıdır, ayrıca bir üniversitenin dekanının öğrenci olması normal bir durumdur (Sadeghpur,1990: 1).

3.4.5. Eğitim- Kalkınma İlişkisinin Kadın Nüfus Temelinde Değerlendirilmesi

İran'da devriminden sonra kadınlar farklı eğitim düzeylerinde gelişmeler kaydetmişlerdir. 2007- 2008 yılında kadınlar ve erkekler eğitim verilerine göre okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve lise seviyelerinde görece eşit oranda katılım göstermişler, yalnızca kadın öğrencileri üniversiteye hazırlık seviyesindeki kayıt oranı %69,9'la dikkat çekicidir. Bu oranın yüksek olma nedeni, erkeklerin lise sonu bitirdikten sonra, iş piyasasına girmelerinden dolayıdır.

Tablo 14: Kadın Öğrencilerin 2007- 2008 Öğrenim Yılında Eğitim Verileri

Eğitim Seviyesi	Kadın Sayısı	Kadın Yüzdesi
Okul Öncesi	263236	51,4
İlk Okul	2773554	48,4
Orta Okul	1740364	46,9
Lise	1731272	48,4
Üniversiteye Hazırlık	275993	69,9
Eğitim Fakülteleri	7304	38,7
Toplam	2290562	51,2

Kaynak: İran Eğitim ve Öğretim Kurumu Verileri, Planlama ve Bütçe, 2008.

2007- 2008 'de kadın öğrencilerin nispi dağılımı tüm okul düzeylerinde toplam öğrenci oranının %51,2'sidir ki bu rakam son 30 yıla göre %76,1 artmıştır. Toplam kadın öğrencilerin sayısı ise 2.290.562'dir. Önceki yıllarda nüfus ve doğum kontrolü nedeniyle, hâlihazırda öğrenci sayısı da azalmıştır (İİM, 2008).

Tablo 15'te gösterildiği üzere, 2007- 2008 öğretim yılında kadınların yüksek öğretim, lisans, yüksek lisans, doktora ve post doktora seviyelerinde katılım oranları sırasıyla %46,7, %62,3, %43,4, %57,5 ve %32,8'dir. Kadın öğrencilerin lisans ve doktora düzeylerinde katılım oranları dikkat çekicidir ve post doktora düzeyinde en az katılım oranına sahiptir. Lisans düzeyinde her iki kadın öğrenci başına, bir erkek öğrenci bulunmaktadır ancak bu oran post

doktora düzeyinde farklıdır ve her bir kadın öğrenci başına üç erkek öğrenci ile dikkat çekmektedir.

Tablo 15: 2007- 2008 Öğretim Yılında Kadınların Farklı Öğretim Seviyelerinde Katılım Oranları

Bölüm	Yüksek öğretim	Lisans	Yüksek lisans	Doktora	Post doktora
Tıp	%71,8	%62,2	%58,5	%57,2	%38,2
Sosyal Bilimler	%57,7	%64,9	%45,6		%29,2
Fen Bilimler	%61,1	%67,8	%58		%38,1
Mühendislik	%29,4	%52,6	%26,3		%17,4
Sanat	%70,3	%66,8	%55,9		%32,9
Ziraat ve Veterinerlik	%43,2	%58,8	%50,5	%60,7	%35,7
Toplam	%46,7	%62,3	%43,4	%57,5	%32,8

i:Açıklanmamış

Kaynak: İRNA, 2008.

Yüksek öğrenimde cinsiyet dengesizliği son yıllarda öğrencilerin eğitim bakış açılarının değişmesinden kaynaklanmaktadır. Erkeklerin üniversiteye katılım oranlarının düşük olmasının önemli nedeni yükseköğretimin bir araç olarak geleceğe yönelik iş bulma ve uygun gelirin sağlamlasında rolünün azalmasında görülmektedir. Ayrıca yükseköğretimin kültürel açıdan rolün artırılması ve günlük hayatta üniversitenin sembolik önem taşıması kadın öğrencilerinin artış oranında dikkat çekmektedir. Kadınlar üniversiteye girmek için kendi ya da eşinin ailesi adına bu kültürel aracı kullanmaktadırlar ve üniversite okuyan kadın, ailenin sosyal statüsünü yükseltmektedir (Hajari vd, 2002: 87).

Son birkaç yılda, eğitim fırsatların gelişmesi biraz gecikmeyle gerçekleşmiş olsa da erkekler ve kadınlar için çarpıcı bir şekilde artış göstermiştir; ama eğitim eşitsizliği cinsiyetler arasında neredeyse kaldırmıştır. Bu gelişme kadının aile ve toplumdaki yeri ve rolünün tanımında önemli bir unsura dönüştü. 1980 yılından sonra evlilik yaşı yükselmeye başlamıştır.

1995 yılında ortalama evlilik yaşı kadınlar için 18,9'dan 21,5'e ve erkeklerde ise 23,3'ten 24,4' yükselmiştir (Shovazi ve Nedushan, 2005: 37).

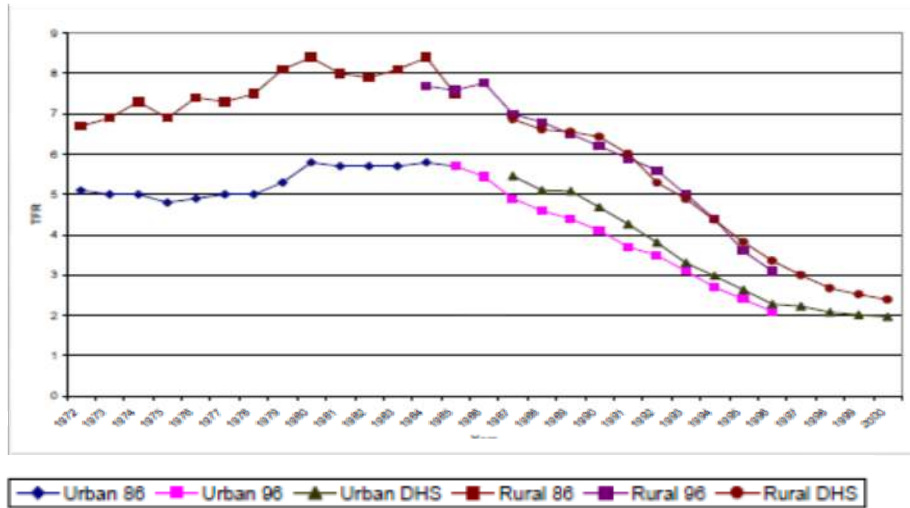
Ülke istatistiklerine göre; yönetici ve karar verici kurum ve kuruluşlarda kadınların, istihdama katılım oranları gelişmiş ülkelere kıyasla çok düşüktür. Söz konusu verilere göre kadınlar, sadece %5,3 oranında yönetici ve karar verici organlarda çalışmaktadırlar. İran, bu alanda ve özellikle uzman kadın yetiştirme ve görevlendirme alanında iyi bir konumda değildir. Amaç cinsiyet eşitliğiye, İran bu amaca ulaşması için dikkat edecek çok yolu ve yapacak çok işi vardır (Bastani, 2004: 187).

Günümüzde, ilköğretim aşamasındaki kızların okullaşma oranı %93'tür ve bu oran, Ortadoğu ülkelerinde görülen ortalamanın çok üstündedir. Buradaki asıl çelişki, bu kadar geleneksel ve tutucu bir toplumda, kızların eğitim sistemine katılma oranı nasıl bu kadar yüksek çıkabilmektedir? İlk olarak, okullardaki İslami kısıtlama ve uygulamalar, tutucu dindar ailelerin kızlarının okullara göndermelerine yol açmıştır. İkinci olarak, özellikle savaştan sonra erkek iş gücü eksikliğinden dolayı kadınlara istihdam yolu açılmış; aile yapısında da bazı değişimler yaşanmış, kadınların sosyal hayattaki yeri ve önemi artmıştır (Mehran, 2003: 270).

Ayrıca, eğitim evlilik eğiliminde de etkili olmuştur. Eğitimli kadınlar, maddi bağımsızlıklarını kazandıkları için, bu kadınların eğitimsiz kadınlara kıyasla evlenme oranları düşüktür. Böylece halk eğitiminin yaygınlaşması hiç evlenmemiş nüfusun artışına neden olmaktadır (Khalili, 2000: 264).

Devrimden sonra nüfus artışını kontrol etme politikalarının kaldırılması ve asgari evlenme yaşının düşürülmesi ve evliliğin desteklenmesi, düşük doğurganlığı önleyici tedbirlerin alınması gibi politikaların uygulamasıyla birlikte, 1976- 1986 yılları arasında nüfus artış hızı çarpıcı bir şekilde yükselmiştir. Doğurganlık oranı 6,4 çocuk, yıllık nüfus artış hızı ise % 3,2 civarındaydı. Buna karşın 1986 nüfus sayımından sonra endişeler ortaya çıktı ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında nüfus kontrolü ile ilgili tedbirler konuldu. Bu planda, kadınların ve kızların eğitim seviyelerinin artırılması ve

onları sosyoekonomik yaşama katılmalarının özendirilmesi vurgulanmıştır (İMBBKR, 1999: 66).

Şekil 4: 2006 Yılında İran Genel Nüfus Sayımına Göre Doğurganlık Azalma Eğilimi ve 2000 Yılında Kır ve Kentlerde DHS Analizi

Kaynak: Ardashir KHOSRAVİ vd, "İran'da Sağlık Endeksleri(İSE)", Kermanshah Tıp Fakültesi Yayınları, 2008,s.78.

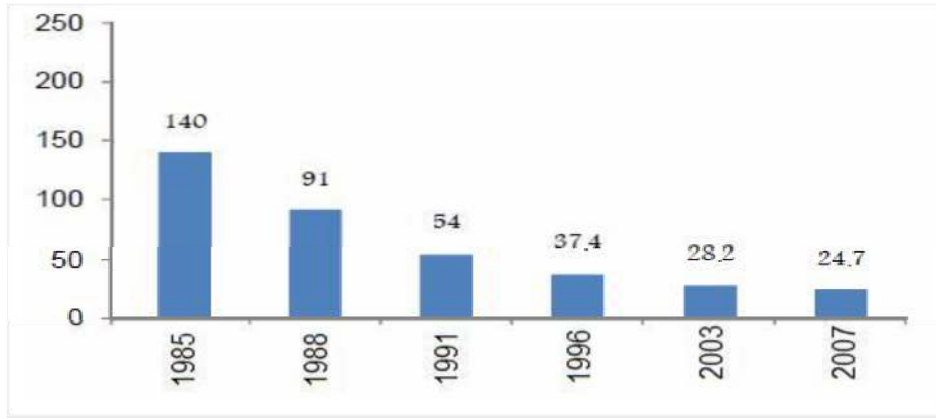
2000 Nüfus ve Sağlık Araştırması (NSA) ⁵ ve 2006 yılında nüfus sayımına göre; 1972 yılında kır ve kentlerde sırasıyla 6,6 ve 5,1 çocuk biçiminde bir doğurganlık oranı kaydedilmiştir. 1986 yılında ise nüfusun hızlı büyümesiyle birlikte bu oranlar 8,5 ve 5,8 çocuğa yükselmiştir. Nüfus kontrolü ve annelerin eğitim düzeylerinin yükselmesiyle ve iş piyasasında etkinlik gösterilmesi amacıyla, son yıllarda ortalama 2 çocukluk sabit bir oranda kalınmıştır.

Anne Ölüm Oranı (Maternal Mortality Ratio) her ülkenin sağlık ve ekonomik kalkınma endekslerinden biri sayılır. Annelerin ölüm oranları en trajik ölümlerdendir ve çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Eğitim düzeyi, hane halkının ekonomik ve sosyal durumu ve sağlık hizmetlerine erişim gibi

5 Nüfus ve Sağlık Araştırması (Demographic and Health Survey): Nüfus Etütleri Enstitü tarafından gerçekleştirdiği ulusal demografik araştırmalardır. Ulusal düzeyde yüksek kaliteli bilgi sağlayan kapsamlı ve yüksek maliyetli raporları hazırlayarak, verilerin niteliğinin doğru olma açısından gerekli harcamalar yapılmalıdır(Khosravi vd, 2008: 7).

önemli faktörler bu endeksi etkilemektedir. Devrimden sonra annelerin ölüm oranlarını azaltmak için etkili stratejiler uygulandı. Bu stratejiler şu biçimdeydi:

- Kırsal alanlarda doğum merkezleri oluşturmak;
- Annelerin doğum ile ilgili bilgilerinin arttırmak;
- Ebelik eğitimi;
- Yerel ebelerin eğitimi;
- Annelerin sağlıklarını sağlamak için planların tasarım ve uygulanması

Şekil 5: Yüz Bin Canlı Doğum, Doğum Komplikasyonları Nedeniyle Anne Ölümleri Oranları (1984- 2008)

Kaynak: Ardashir KHOSRAVİ vd, "İran'da Sağlık Endeksleri(İSE)", Kermanshah Tıp Fakültesi Yayınları, 2008,s.78

Şekil 5'te yüz bin canlı doğumda, doğum komplikasyonları nedeniyle anne ölümleri oranlarını göstermektedir. Şekle göre; ülkede annelerin ölüm oranları yaklaşık 25 yıl içerisinde epey azalma göstermiştir. 1985'te 140'tan 2007 yılında yüz bin canlı doğumda 24,7'ye inmiştir ve bu bağlamda sağlık sisteminin ve diğer gelişen sektörlerin planlarının etkinliğini göstermektedir (Khosravi vd, 2008: 79).

3.5. Genel Değerlendirme

Çalışmada beşeri sermayenin unsurlarından eğitimin, kalkınma açısından önemi ele alınmıştır.

Son otuz yılda uygulanan kalkınma planlarında eğitim ile ilgili olan hedeflere bakıldığında temel hedef ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasıdır. Fakat bu hedeflere ilişkin temel araç ve stratejiler tam olarak uygulanmamıştır ve bu da hedeflerle sonuçlanan farklılaşmasına yol açmıştır. Temel üretim faktörü sermaye ve doğal kaynaklar özellikle petrol olup ve beşeri sermaye bir üretim aracı ve kalkınmanın motoru olarak görülmemektedir.

Eğitim ile ilgili olan sorunları aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

1. Öğretmenlerin Düşük Ücretleri: İran'da eğitim sisteminin ve özellikle eğitim ve öğretim kurumlarının sorunlarının bir büyük kısmı, eğitim donanımları ve imkânları gibi eğitim altyapılarının oluşturulmadığı başta olmak üzere kendilerini eğitime adanmış öğretmenlerin yok denilecek kadar az olduğuyla ilişkilidir. Dolayısıyla İran'da eğitim alanında çalışan ve eğitim ve öğretim kurumuna bağlı öğretmenlerin %90'ı yoksulluk sınırını zorlayan asgari ücret düzeyinde bir maaş aldıkları gözlenmektedir. Bu durum, onların zor koşullarda yaşamalarına neden olurken, öte yandan açılan ekonomik boşluğu doldurmak için bu insanların ayrıca ek işe yönelmeleri kaçınılmaz olmaktadır.

2. Üniversite Mezunlarının İşsizliği: Yüksek öğrenim kurumu tarafından eğitim kontenjanlarının üniversitelerde yükseltilmesi sadece okumuş işsizlerin kervanına birçok yeni mezunu kattığını savunan birçok uzman görüşleri vardır. Söz konusu üniversite mezunu işsizler, her hangi bir işsiz gibi karşılırlarına çıkan her işi kabul etmediklerinden dolayı istihdam sorununun çözümsüz kalmaktadır (YPT, 2003:18/1-35-40).

3. Yüksek Öğrenim Mezunlarında Cinsiyet Oranları ve Değişimi: İran'da yüksek öğrenim mezunlarında kadınların oranının artan oranı, yüksek

öğrenim kurumunun bu alandaki yatırımlarını boşa çıkardığı yönünde muhafazakâr kesimlerin savları bulunmaktadır. Söz konusu sav, iki temel önyargı üzerinden yürütülmektedir (YPT, 2003:18/1-41):

- a. Bu kesim açısından genellikle kadınların, eğitim konusunu ciddiye almadığını ve özellikle yüksek öğrenimde eğitime devam etmelerini bir nevi koca bulma arayışlarına veya lüks bir meta ve artı değer olarak evlenme imkânlarını yükseltme eğilimlerine bağlamaktadırlar.
- b. İran'da toplumsal ve bürokratik yapıdan dolayı eğitim almış kadınların yeterince verimlilik sağlayamadıkları gibi aslında bu kadınların çalışması daha tehlikeli ve öngörülemez bir olgu olduğunu düşünmektedirler.

4. Nicelikselliğe Dönük Eğitim ve Öğretim: İran'da eğitim ve öğretim kurumlarına hâkim kılınan, istatistiksel ve rakamsal sonuçlara dayalı yaklaşım özellikle puanlama sisteminde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Hiç şüphesiz ki böyle bir yaklaşım, ergenlerin ve genç yetişkinlerin isteklerini ve yönelimlerini kavrayamaz. Öğretmenlerin ve dolayısıyla öğrencilerin tüm çabaları ve kaygıları notlara dayalı olduğu için, bütün not sistemi öğrencilerin bir nevi toplumsal eğitim ve davranış biçimlerini yansıtmamaktadır. Böylece öğrenciler kendi vatandaşlık haklarını ve bu doğrultuda üzerlerine düşen görev ve yükümlülüklerinin farkına varamama durumları ortaya çıkmaktadır (Nazari,2008: 178-179).

İran'da devrim ve sekiz yıl süren savaş, ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Ancak sorunları çözmeye yönelik uygulamalar anlık ve durum odaklı olduğu için, yaşanan aksaklıkları gidermeye yönelik bir dizi kısa vadeli kalkınma planları hazırlanmış, uygulanan planlar ve politikalar ise günü kurtarmaya yönelik ve sadece sayısal parametreleri göz önüne tutan bir niteliği sergilemektedir.

Önceden de açıkladığımız gibi⁶ Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen ülkeler arası gelişme farklılıklarını eğitim, ortalama yaşam süresi ve kişi başına gelir gibi parametreleri dayandırarak ölçen Beşeri Kalkınma Endeksi beşeri sermaye seviyesini belirleyen göstergelerden biridir.

Beşeri kalkınmanın üç boyutu ile ilgili göstergelerden hareketle oluşturulan Beşeri Kalkınma Endeksinde İran'ın aldığı değerlerin yıllar itibarıyla gelişimi **Tablo 16**'da gösterilmektedir. Hesaplama tekniklerindeki değişiklikler nedeniyle her yıl için bazı göstergelerin karşılığı olmamakla birlikte ulaşılabilen yıllara ait veriler genel bir değerlendirme yapmak için yeterli gözükmemektedir.

Tablo 16: İran'ın Beşeri Kalkınma Endeksi ve Yıllar İtibarıyla Gelişimi

İran	Beşeri Kalkınma Endeks Değeri	Ort. Yaşam Süresi	Yetişkin Okur-yazarlık Oranı	Okullaşma Oranı (%)	Kişi Başına Düşen Gerçek GSYİH	Ort. Yaşam Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYİH Endeksi	Dünya Sıralama
1998	0,709	69,5	74,6	69	5,121	0,74	0,73	0,66	97
2000	0,721	68,9	76,3	73	5,884	0,75	0,75	0,68	98
2002	0,732	70,1	77,1	69	6,690	0,74	0,74	0,70	101
2004	0,746	70,7	77,0	72	7,525	0,76	0,75	0,72	96
2005	0,759	70,2	82,4	72,8	7,968	0,754	0,79	0,73	94
2007	0,782	71,2	82,3	73,2	10,95	0,769	0,79	0,78	88

Kaynaklar: UNDP, Human Development Report, 1998- 2000-2002-2004-2005-2007.

İran, 2007 yılına ait Beşeri Kalkınma Raporu'nda 0,782 endeks değeri ile orta beşeri kalkınma düzeyine sahip grubun 88'inci **sırasında** yer almaktadır. Orta beşeri kalkınma düzeyine sahip 75 ülke arasında İran 5'inci sıradadır. Ülkenin Beşeri Kalkınma Endeksi'ndeki sıralamasında yaklaşık 30 yıllık bir süreçte ortalama %1,1 yıllık ilerleme söz konusudur. İran Beşeri Kalkınma Endeksi geçtiğimiz 26 yıl boyunca 0,218, geçtiğimiz 16 yıl boyunca

⁶ Bakınız s. 13.

0,107 ve geçtiğimiz 6 yıl boyunca 0,420 birim yükselmiştir⁷. Bu durumun eğitime daha fazla yatırım yapılması ile çözülmesi mümkündür. Dünya ortalamasına göre birinci bölümde tablo 1'de⁸ gösterdiği üzere eğitime daha çok önem veren ülkelerin daha yüksek kalkınma atılımı gösterebildikleri, eğitim seviyeleri düşük olan ülkelerin ise kalkınamadıkları ve bunun sonucu olarak da; dünya gelir dağılımında aşağı sıralarda yer aldıkları görülmektedir. Bu nedenle eğitime daha fazla kaynak aktarılması ve bunun bir yatırım olduğu fikrinin benimsenmesi gerekmektedir.

Ülkenin beşeri kalkınma endeksinde üst sıralara çıkabilmesi için sermaye birikimi ve bilgi toplumu konularına önem vermesi gerekmektedir. Bilgi ekonomisi ile bilginin, bilgiyi kullanmanın ve üretiminin önemi giderek artmıştır. Bilgiyi içselleştiren, beceri ve yetenekleri artan işgücünün öneminin giderek artması ülkelerin kalkınmasının ve bunun sürdürülebilir kılınmasının temel koşulu haline gelmiştir. İran'ın da gelişmiş ülkelerle arasındaki açığı kapatabilmesi ve öne geçebilmesi için ön koşul, sahip olduğu genç nüfusun niteliğini artırmaktır. İşgücünün teknoloji üretebilmesi ve teknolojiye adaptasyonu kolaylaştırmak ancak işgücünün beşeri sermaye seviyesini yükseltmekle mümkün olabilmektedir.

Eğitimin ilişki içinde olduğu bazı faktörlerle (gelir düzey, gelir dağılım, istihdam, teknoloji ve kadın nüfusun temeli) ilgili yaptığımız açıklamalar, İran'da eğitimin, ekonomik kalkınmayı ne yönde etkilediği konusunda genel bir fikir vermektedir. Eğitimin kalkınma oranları üzerinde etkili olabilmesi için işgücünün eğitim düzeyinin yüksek olması, işgücünün vasıflarına uygun alanlarda istihdam edilebilmesi, yeni teknolojilere uyum sağlayabilecek ve teknoloji geliştirecek sektörlerde çalıştırılacak işgücünün yetiştirilmesi ve eğitimin gelir dağılımındaki dengesizlikleri düzeltmeye yönelmesi gerekmektedir.

7 . Beşeri Sermaye Endeksin 2010 raporuna göre 194 ülke arasında İran geçen yıla göre 18 basamak artışla 70'inci sırada yer almaktadır ve ilk defa yüksek Beşeri Kalkınma sırasındadır (UNDP, 2010:144).

8 Bakınız s. 13.

Ancak, İran'daki beşeri sermaye göstergeleri incelendiğinde, beşeri sermaye potansiyelinin yetersiz olduğu görülmektedir. İran'da çalışan nüfusun eğitim düzeyi genellikle düşüktür. İstihdamın neredeyse yarıya yakın kısmı tarım sektöründe çalışmaktadır. Yine işgücünün ilkökul seviyesinde eğitim alan kişileri genelde özel sektörde çalışmaktadırlar. Ülkedeki ulusal ekonomi ihtiyaçları ve yükseköğrenim sistemindeki mezun olanlarının arasındaki oransızlık, işsizliğin önünde gelen önemli tehditlerdendir ve ülkenin sosyo-ekonomik alanlarında olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ülkenin bilgiye dayalı ekonomiye ulaşmak için önünde uzun bir süreç olduğu görülmektedir. Genel olarak İran'da, sağlanan istihdam artışı yetersizdir. İşgücünün eğitim düzeyi, yükselme sürecinde de olsa, hala diğer ülkelere oranla çok düşüktür. Hala istihdam ve işsizlik sorunu mevcuttur. O halde İran'ın beşeri sermaye niteliğinin artırılması ve bu sayede ekonomik kalkınmanın yaşanması için bir takım önlemlerin alınması gerekmektedir.

İstihdam sorunu, kısa vadeli önlemlerle değil, uzun vadeli önlemlerle çözülmelidir. Uzun vadede alınacak önlemlerin, ülke çıkarları doğrultusunda, bir eğitim ve öğretim politikası çerçevesinde olması şarttır. Örneğin, üniversitelerin kontenjanlarını yükseltmek yerine, lise ve teknik okullarda eğitimi bitirenlerin çalışma sorunlarını bertaraf etmek gerekmektedir.

Ülkenin Ar-Ge faaliyetlerine yeterince kaynak ayırmıyor olması oldukça düşündürücüdür. İran ilerlemeyi başarmak ve ekonomik açıdan büyüüp yüksek kalkınmışlık seviyesini yakalamak için teknoloji konusunda yaşadığı sorunları ivedilikle halletmelidir. Ülkenin Ar-Ge sektörlerini geliştirememesinin tek nedeni bu alanda çalıştırılacak işgücü eksikliği değildir. Ancak yine de bilgi teknolojilerini destekleyecek alanlarda bir işgücü açığı olduğu, bunun yanı sıra ihtiyaç duyulmayan alanlarda çok sayıda teknik personel ve mühendis yetiştirildiği görülmektedir. İran'dan gelişmiş ülkelere göç eden vasıfsız işgücü bu ülkelerde aldıkları eğitimle, İran'ın eğitim seviyesini yükseltebilecek, bilgi birikimi artacak ve yeni teknolojileri daha kolay adapte olabilecektir. Bu kişiler, vasıflı işgücüne geçişerek ülkeye dönerek mevcut birikimini ülkesindeki insanlara da aktararak beşeri sermaye

birikimine katkıda bulunacaktır. Ülke ekonomisi teknoloji açığının kapatılması ve iktisadi faaliyetlerin gelişmesi için daha fazla kaynağını gerek örgün eğitim gerekse yaygın eğitim süreçleri için kullanarak beşeri sermaye seviyesini ve dolayısıyla daha ileri teknoloji düzeyine ulaşabilecek ve gelişmiş ülkelerle olan gelişme farklarını kapatabilecektir.

İran'da gelir dağılımının dengesizliği; eğitim düzeyinin artırılması ve yoksulların eğitim fırsatlarından yararlanması açısından bir engel teşkil etmektedir. Eğitim sistemindeki eşitsizlikler, eğitimin gelir dağılımını düzenleyici rolünün hayata geçmesini zorlaştırmakta ve bu durum ekonomik kalkınmayı olumsuz olarak yansıtmaktadır. Okullaşma oranlarının bir türlü yeterli hale gelmemesinin nedenlerinden biri de yine dengesiz gelir dağılımıdır.

Bir toplumda kadınların okullaşma seviyesindeki yükseliş ve işgücü piyasasına katılımlarındaki artış beşeri sermayenin birikimindeki artışın ve ekonomik kalkınmanın bir göstergesi olarak kabul görmektedir. İran'da nüfus artış hızında düşme ve ortalama anne olma yaşında yükselme olduğu görülmektedir. Ancak İran tüm bu oranlarla hala pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gerisinde kalmaktadır.

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle; İran'da eğitime yapılan kamu harcamalarının diğer gelişmiş olarak kabul edilen birçok ülkeyle karşılaştırdığımızda az olması, eğitime verilen önceliğin zaman içerisinde azalması ya da uygulama konusunda gerekli önemin verilmemesi, kamu kesiminin eğitim yatırımları içindeki payının azalması, eğitim düzeylerinde istenilen noktalara ulaşamamasını açıklamaktadır. Yapılması gereken husus, eğitim ve öğretim kurumlarına devlet kaynaklarından aktarılan bütçedeki artıştır. Bu doğrultuda eğitim ve öğretim kurumlarının payı, GSYİH'nın %5'i oranına kadar yükseltilebilir. Gerçi bu oran İran'daki 0-14 yaş grubu nüfusunun özellikle gelişmiş ülkelerin iki katına ulaştığı dikkate alınırsa pek fazla gözükmemelidir.

SONUÇ

Bu çalışmada, beşeri sermayenin unsurlarından eğitimin kalkınma üzerindeki etkileri İran örneği üzerinde 1980- 2008 dönemine ilişkin kapsamlı bir biçimde ele alınmaya çalışılmıştır. Eğitimi, kişilerin yetenek ve becerilerini geliştiren, onların bilgi ve beceri edinmesini ve sosyalleşmelerini sağlayan bir süreç olarak tanımladığımızda, eğitimin kalkınma ile olan ilişkisi çok daha net biçimde anlaşılmaktadır. Kalkınmanın sağlanması için gerekli insan gücünü yetiştirmek, geliştirmek ve fertleri üretici hale getirmek hedef olarak alındığında, bu hedefe ulaşmak için kullanılacak araç ancak ve ancak eğitim olacaktır.

Beşeri sermayenin oluşumu, bilginin işgücüne aktarımı ile sağlanacaktır. Bunun için en kesin yol, eğitim kurumlarının nicel ve nitel etkenlerinin artırılmasıdır. Bunu yapabilen ülkeler (Norveç, Avustralya, İzlanda, Kanada vb.) Beşeri Kalkınma Endeks sıralamasında üst sıralara çıkmayı başarmışlardır.

Beşeri sermayenin en önemli belirleyicisi eğitim seviyesidir. Devletin bu konuda üstleneceği görevin önemini de yansıtmaktadır. İnsanlar devletin uygun bir müdahalesinin olmadığı hallerde kendi eğitimlerine sosyal optimumun gerektirdiğinden daha az yatırım yapmaktadırlar.

Neo-klasik yaklaşım beşeri sermaye ile kalkınma arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Schulz, Denison ve Becker gibi iktisatçılar bilgi, beceri, tecrübe gibi pozitif değerleri beşeri sermaye olarak kabul ederek ekonomik kalkınmada ki rolüne dikkat çekmektedirler. Bu bakımdan, insana yapılan eğitim yatırımları kapsamında beşeri sermayenin ekonomik kalkınmaya etkisine yönelik teorik yaklaşımlar ve ampirik bulgular, bu çalışmada inceleme konusu yapılmıştır.

Söz konusu yaklaşımlarda eğitim, kalkınmayı pozitif yönde etkilemektedir. Tüm bunları ortak bir çatıda toplayarak ifade ettiğimizde;

eğitim ve kalkınma arasında bir ilişki olduğunu söylemek de yanlış bir önerme olmayacaktır.

Nüfusunun önemli bir çoğunluğu yüksek bir eğitim seviyesine sahip ülkeler daha yüksek bir gelişmişlik seviyesine ulaşmaktadır. Bir ülkede okullaşma seviyesi yükseldikçe, eğitime ayrılan kaynaklar arttıkça, Ar-Ge teşvik edildikçe ve sunulan eğitimin niteliği yükseldikçe işgücünün beşeri sermaye olabilmesi mümkün olacaktır.

Hiç kuşkusuz ki eğitim ve öğretim kurumu bugünkü genel kapsamlı biçimiyle temel işlevlerini gerçekleştirdiği takdirde, ülkenin kalkınma sürecinde değişim ve dönüşümün yaşanmasında en büyük katkı payı olan bir kurum konumuna gelebilecektir. Bu savın ispatı doğrultusunda kalkınma süreçlerini başarılı bir şekilde gerçekleştiren Asya ülkelerini örnek olarak verebiliriz.

İran kendine özgü toplumsal koşullar içerisinde gelişmiş, modern siyasal İslamcı bir okuma ile ideolojiye dönüştürmüş olan, 1979 İran İslam Devrimi ile kurulmuştur. Küresel odaklar karşısında sanayileşmiş yüksek gelir düzeyinde olan bir ekonomiye dönüştürülmüş, okullaşma ve eğitim gibi alanlarda topluma belirli bir ilerleme kaydetmiştir

İran'daki kalkınma planları incelendiğinde eğitim verilerin önemi dikkat çekicidir. Bu planlar sadece eğitim değil, İran'ı ilgilendiren her türlü konuyu içine almıştır. İran kalkınma planlarının beş yıllık hedeflerine göz attığımızda eğitim ile ilgili olan temel hedefleri aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

- Eğitimin gerek fiziki yapısının gerekse niteliksel gelişimine ilişkin alınması gereken gerekli önlemler ve uygulamalara yer verilmesi,
- Kız çocuklarının eğitime katılımlarının yükseltilmesi,
- Bilgi ve teknolojiye dayalı alt yapının oluşturulması ve yaygınlaştırılması,
- Okulu olmayan yerlere okulun götürülmesi,
- Cehaletle mücadele.

Genel bağlamda İran'da eğitim ve öğretim sisteminde başlangıçtan itibaren şimdiye kadar yürürlüğe giren tüm kalkınma programları; eğitimde var olan fırsat eşitsizliğinin, cinsiyet ayrımcılığının (eğitim olanaklarından yararlanma konusunda) ve özellikle ülkede mahrumiyet bölgelerinin mahrumiyetinin önünü geçme yönünde kayda değer politikalar üretememiştir. Bunların yanı sıra hâlihazırda ülkenin farklı bölgelerindeki öğretim kademelerinde, yatırımların ve insani kaynakların adil bir şekilde dağıtılmaması sorunu eğitim ve öğretim sisteminin başat sorunlarından biri olmağa devam etmektedir.

İran'ın Beş Yıllık Kalkınma Plan'larında, özellikle eğitim ile ilgili olumsuz etkilerini azaltmak için, aşağıdaki faktörlerin dikkate alınması önemlidir:

- Plan süreleri beş yıllık yerine dört yıllık olmalı ki devletin sorumluluğu ve ekonomik koordinasyonu dönemleri tutarlı olmalıdır,
- Planın amaçları ülkenin imkânlarıyla tutarlı olmalı ve ekonomi teorilerine dayalı olarak belirlemelidir,
- Plan esnek olmalı yani program sırasında geri bildirimlere dayalı olarak hedefleri ve mekanizmaları değiştirme olanağı sağlanmalıdır,
- Devletler önce ülke planını hazırlamalı ve kamuoyu tarafından onaylanabilir hale getirilmelidir,
- Kurumlar devletin kontrolü altında olarak ciddi bir şekilde planda tahmin edilen oranların gerçekleştirilmesine yönelik çaba harcamalıdır.

İnsan kaynakları başta olmak üzere İran'da var olan donanımsal ve maddi kaynakla değerlendirilmeye alındığında bu ülkenin kayda değer potansiyel imkânlarla sahip olduğu görülmektedir.

İran eğitim ve öğretim sistemi tarafından, insani kaynakların verimliliğinin azalmasına karşı alınan kayda değer tedbirler ve bu doğrultuda yaptığı tüm çalışmalara rağmen aşağıda sıralanan nedenlerden dolayı beklenildiği kadar başarılı olamamıştır:

- Planlama temelini oluşturan sağlam bilgilere ulaşılmada aksaklık yaşandığı veya yeteri kadar özen gösterilmediği ve dolayısıyla doğru bilgiler üzerinden hareket edilmediği,
- Eğitim Bakanlığının bünyesinde çalışan müdür ve personellerin sık sık tayinlerinin çıkması, görev değişimleri ve yeni kadroların atanması.

Pek çok ülkede eğitim ve öğretim kurumlarının finansman desteği kamu gelirleridir. Bu doğrultuda, İran eğitim ve öğretim alanında yatırım yapması konusunda vurgu yaparken önerimiz bir nevi farklı kurumlarda ve özellikle farklı eğitim dönemlerinde devlet tarafından aktarılan fonlarda artışa dönük bir gözden geçirme, yüksek okul kapsama alanını genişletme, ortaokul dönemine kadar eğitimin zorunlu kılınması ve devletin görevini bu alanda sadece güçlü gözetim yapmakla sınırlamak, devletin planlama ve politika üretmesi ve özellikle eğitim ve öğretim alanlarını finanse etmesi gibi önermelerdir. Devlet tarafından eğitim ve öğretim alanı yeteri kadar finanse edildiği takdirde yaygın, halka açık ve bu kurumun misyon olarak belirlediği özel işgücü ve eğitim alanı, toplumsallaştırma ve yeni kuşak eğitim gibi hedefleri doğrultusunda emin adımlarla yürüyebileceği öngörülen bir gerçektir.

2007 Beşeri Kalkınma Endeksinde İran eğitim göstergelerine baktığımızda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinin oldukça gerisinde olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla ülkenin eğitim göstergelerinin geride olması beşeri sermayenin yetersiz olması sonucunu ortaya çıkaracaktır. Düşük bir beşeri sermaye seviyesi ise işgücü ve girişimcinin verimliliğinin düşük olmasını beraberinde getirmektedir. Düşük bir verimlilik seviyesi, ülkede yetersiz Ar-Ge harcamaları ve teknoloji üretimi yaratmakta ve üretim seviyesi ve ihracat hacmi de yetersiz seviyede kalmaktadır. Bu ise düşük bir GSMH seviyesine neden olduğundan kişi başına gelir seviyesinin de düşük olması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ise gelir dağılımının adaletsizliğine yol açmaktadır.

Devlet eğitim için harcanan bütçe, fırsatlar ve eğitim imkânları arasında olan açığı azaltabilirse, gelir dağılımının adaletsizliğinin azalmasında önemli adımlar atabilecektir.

Ülkedeki gelir dağılımının dengesizliği de eğitim düzeyinin artırılması ve yoksulların eğitim fırsatlarından yararlanması açısından bir engel teşkil etmektedir. Eğitim sistemindeki eşitsizlikler, eğitimin gelir dağılımını düzenleyici rolünün hayata geçmesini zorlaştırmakta ve bu durum olumsuz olarak yansımaktadır. Devrimden sonra ülke ekonomisi ve eğitim sisteminde değişmelerden dolayı (özellikle yükseköğretim), insanlar tecrübenin sadece iyi bir işe sahip olmalarına yeterli olmadığını ve gelir elde etmede eğitim düzeyinin daha fazla rol oynadığını kavramışlardır.

Üniversite düzeyindeki gerek algılanan gerekse gerçek anlamdaki nitelikli işgücü fazlalığı ve ülkede yıldan yıla işgücü piyasasına katılan üniversite mezunları açısından önemli sonuçları doğurmaktadır. Son yıllarda eğitim kontenjanlarının üniversitelerde yükseltilmesinden dolayı üniversite mezunlarının sayısında çok büyük bir artış gözlenmektedir. Üniversitelerden mezun olan kişilerin işgücü piyasasındaki arz oranı, talep oranından fazladır. Ayrıca bu kesimin iş seçmelerinden dolayı işsizlik sorunu çözülmemesi zorlaşmaktadır.

Eğitim sisteminin tüm bu problemleri ortadan kaldıramaması ve ülkedeki gelişmiş eğitim faaliyetlerini stratejik ve verimlilik açısından değerlendirilmemesinin kaynak israfının ortaya çıkmasının bir nedeni de, İran'da ortalama nüfus artış hızının yüksek olmasıdır. İran'ın genç nüfus sayısı açısından kalabalık olduğunu düşünüldüğünde, bu nüfus için ayrılması gereken kaynaklar bütçenin tamamının tahsisini gerektirmektedir. Dolayısıyla İran'ın mevcut kaynaklarından eğitime ayrılan pay, ortalama nüfus artış hızının çok gerisinde kalmaktadır.

Genel olarak eğitim ve işgücüne yatırım yapılmasının önemini göz önünde bulundurduğumuz takdirde, bir temel strateji olarak ülkenin geniş çaplı kalkınması ve yoksulluktan ve fakirlikten arınması için devletin rolünü

eğitim ve öğretim kurumlarını finanse etme ve fon aktarma olarak tanımlayabiliriz. Bu olgu can alıcı bir önem taşımaktadır.

İran'da cinsiyetler arası eğitim farklılıkları, kadınların eğitime yüksek oranda katılım oranları özellikle lisans ve doktora düzeylerinde dikkat çekicidir. Son on yılda kadınların yüksek öğrenimde eğitim almalarına istekli olmaların önemli nedenleri; itibar kazanmak, daha iyi iş ve çevre sağlamak, siyasal katılımı, istihdam ve aile üyelerinin (anne, baba ve eş) bakış açılarını değiştirmek olmuştur. Ayrıca kadınlarda yükseköğretime iş elde etmek için olan ilgi alt sıralarda yer almaktadır. Ülkenin sürdürülebilir kalkınma süreci içerisine girebilmesi için ortalama yaşam süresinin artırılması, bebek ölüm oranının düşürülmesi, salgın hastalıkların önüne geçilmesi ve düzenli beslenme olanaklarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Ülkede finansmandaki mevcut durumun eksikliklerin giderilmesi için, İlk başta yapılması gereken husus, eğitim ve öğretim kurumlarına bütçeden ayrılan payı artırılmasıdır. Bu doğrultuda eğitim ve öğretim kurumlarının payı, GSYİH'in %5 oranına kadar yükseltilebilir. Gerçi bu oran İran'daki 0-14 yaş grubu nüfusunun özellikle gelişmiş ülkelerin iki katına ulaşması karşısında pek fazla gözükmemelidir. İran'da sosyal hizmetler bütçesinden finanse edilen eğitim ve öğretim kurumların harcamaları, gelişmiş ülkeler ve diğer dünya ülkeleriyle karşılaştırıldığında bu oranın daha da düşük olduğu görülebilir. Dolayısıyla mevcut durumun zaaflarını gidermek için ilk önce sosyal hizmetler bütçesinden aktarılan bütçenin en az %16'lara yükseltilmesi şarttır. Ayrıca ilkokul, ortaokul ve yüksek okul eğitiminde kişi başına düşen harcamalar, GSYİH'in %7'si ve %10'u iken bu rakam %20'ye yükseltilmelidir. Böylece gelişmiş ülkelerin temel eğitim alanına GSYİH'larından ayırdıkları oranlara ulaşmış olabilir. Bu doğrultuda farklı kurumlara finans sağlayan ve bütçe dağıtan sistemdeki temel göstergelerin düzeltilmesi finans ve fonların ayırma sürecinin zorunluluğu ve gereksinimidir.

İran devriminden sonra yıllar itibariyle okuryazarlık oranında, okullaşma oranında, eğitime yapılan harcamalarda ve kadınların eğitim seviyesinde yükseliş olduğu görülse de bu durumun beşeri sermaye

oluşumuna katkısı oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla eğitimin beşeri sermaye seviyesi ve dolayısıyla ülkenin ekonomik kalkınması üzerine olumlu bir etki görülmemektedir.

İran’da eğitimin ekonomik kalkınma üzerinde beklenen etkisinin ortaya çıkmamasının bir diğer nedeni, eğitimin kalitesinin gelişmiş ülkelerin gerisinde olması, çağa ve ihtiyaçlara uygun olarak bir eğitim ve öğretim müfredatı oluşturulamamış olmasıdır. Mesleki ve teknik liselerde ve yüksek öğrenim programlarında verilen eğitim piyasadan kopuk bir şekilde sürdürülmekte, mesleki ve üniversite eğitimi ile sektörler arasında bir ilişki kurulamamaktadır. Dolayısıyla pek çok kuruluş kendi eğitim kurslarını açmakta ve bu açıdan kaynak ve zaman kayıpları ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak beşeri sermaye unsurlarından eğitim yatırımları ancak uzun dönemde sürekli olarak daha yüksek gelir elde edilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla beşeri sermaye seviyesini artırmaya yönelik olarak yapılan her yatırım beraberinde ekonominin her alanına yayılmış bir ilerleme sürecini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla işgücünün eğitim seviyesini artırmaya yönelik İran’ın yaptığı her bir yatırım uzun dönemde daha büyük ve sürekli bir getiriye beraberinde getirecektir.

KAYNAKÇA

- ABDOLLAHI, Hoseyn; **Eğitimin Kalkınmasında Planlama**, , Tahran, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Yayını, 1. Baskı, 2010.
- ADEM, Mahmut; **Eğitim Planlaması, Kavramlar, Yöntemler, Teknikler**, (Genişletilerek Yeniden Düzenlenmiş İkinci Baskı), Ankara, A.Ü. Eğitim Fakültesi Eğitim Araştırmaları Merkezi Yayını No: 1, Sevinç Matbaası, 1981.
- AGHION, Philippe ve Peter Howitt; **Endogenous Growth Theory**, Cambridge: Massachusetts Institute of Technology Press, 1998.
- ALKAN, C.; “Eğitim Teknolojisi ve Öğretmen Eğitimi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 15(1), s. 377-379.
- APPELTON, Simon ve Francis TEAL; “Human Capital and Economics Development”, **A background paper for the African Development Report**, 1998, s.3.
- ATİK, Hayriye; **Beseri Sermaye, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme**, Ekin Yayınevi, 1. Basım, Bursa, 2006.
- BARRO, Robert.J.; “Economic Growth in a Cross-Section of Countries”, **Quarterly Journal of Economics**, 106(2), 1991, s. 407-443.
- BARRO, Robert,J.; “Human Capital And Growth, in Kansas City”, **Fed pub: Policies for Long Run Economic Growth**, Jackson Hole, Wyoming, Ağustos, 1992, s. 27-213.
- BARRO, Robert,J.; **Human Capital And Growth in Cross-Country Regression**, Harvard University, Manuscript, October, 1998.
- BASTANI, Susan; “Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği”, **Kadın Araştırmaları, Sosyal Bilimler Dergisi**, İkinci Yıl, No. 4, Bahar, 2004, s. 184.

BAŞKAYA, Fikret; **Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü**, Ankara, Maki Basın Yayın, Ankara, 2005.

BECKER, Gary S.; “Investment in Human Capital:A Theoretical Analysis”, **The Jourenal of Political Economy**, Volume LXX,No 5, Part 2, October 1962, s. 10- 39.

BENHABİB, J. ve M. Spiegel; “The Role of Human Capital in Economic Development: Evidence From Aggreate Cross-Country Data”, **Journal of Monetary Economics**, 1994, s. 143-173.

BERBER, Metin; **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, 3. Baskı, 2006.

BERKMAN, Kerem; “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı-Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale, 2008.

BİRKEN, Behiye; “Eğitimin İktisadi Kalkınmaya Etkisi ve Türkiye”, Dicle Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2001.

BOWEN, Howard R.; **Investment in Learning: The Individual and Scocial Value of American Higher Education**, Washington.D.C: Lossey-Bass Publishers, 1977.

BOZKURT, Veyssel; **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, Sistem Yayıncılık, İstanbul 1998.

BRASSEUL, Jacques; **Histoire des Faits Economiques de l’Antiquite a la Revolution Industrielle**, Tome I, Paris: Armand Colin,1997.

BRETON, T. R.; “Education, Human Capital, and National Income”, George Mason University, Revised, March, 2003, s. 1-43. bbs.cenet.org.cn/uploadimages/20044132111560674.pdf (Erişim Tarihi: 20.12. 2010).

ÇAKMAK, Özlem;“Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, Dicle Üniversitesi, **Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı 11, 2008, s. 34.

ÇANAKÇI, D. ve F. Tutar; “Eğitimin Ekonomik Büyümeye Katkısı”, 2006, ErişimAdresi:http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=629(Erişim Tarihi: 02.05.2011).

ÇİNKO, Levent; “Yeni Ekonominin İktisadi Etkileri”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi**, cilt 5, sayı 20, 2003, s. 157- 162.

DAĞLI, Abidin; **Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi**, Ankara, Epar Yayınları, 1991.

DAYIOĞLU, Meltem;”Why Education”, **METU Studies in Development**, cilt 24, sayı 2, 1997, s 151-159.

DEYON, Pierre; **Le Mercantilisme**, Paris, Flammarion Publication, 1969.

DİKMEN, Meltem Kayıran; Eğitimin “Büyüme Ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitü, Basılmamış Doktora Tezi, , Ankara, 2001.

DOĞAN, Seyhun ve Hilal Bozkurt; “Eğitim-İktisadi Büyüme İlişkisi ve Türkiye İçin Kointegrasyon Analizi”, II Ulusal Bilgi, **Ekonomi ve Yönetim Kongresi, IV- A Oturumu**, 17-18 Mayıs, İzmit, 2003, s.1-9.

DOWRICK, S.; “The Contribution of Innovation and Education to Economic Growth, **Melbourne Institute Economic and Social Outlook Conference**, April 4-5, 2002, s. 1-26.

DPT; “Nitelikli İnsan Gücü Meslek Standartları Düzeni Ve Sosyal Sermaye Birikimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, **Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları**, Ankara, 2001, s.32.

DURA, C, H. Atik ve O. Türker; “Beşeri Sermaye Açısından Türkiye’ nin Avrupa Birliği Karşısındaki Kalkınma Seviyesi”, **III. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 25- 26 Kasım Eskişehir, 2004, s.15.

DURSUN, Hasan; “İnsan Sermayesi ve Ekonomik Büyüme”, **Hazine Dergisi**, sayı 10, Ankara, 1998, s.88- 96.

DÜLGEROĞLU, Ercan; **Kalkınma Ekonomisi**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı ve İ.İ.B.F. İşletme İktisadı ve Muhasebe Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No:14, 3. Baskı, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1997.

ECEVİT, Z.; **Eğitim Planlaması Modelleri**. Ankara, 1973.

Economist Intelligence Unit, Iran Country Profile, 2008, s. 2.
<http://rs6.loc.gov/frd/cs/profiles/Iran.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.10.2010).

Economist Intelligence Unit; Iran Country Profile, 2010, s. 1-5. (Erişim Tarihi: 10.10.2010).

ELAHİ, Homayun; **Dış Yardımı ve Azgelişmişlik**, Ghomes Yayını, 2004.

ELMİ, Zahra, S. Petanlar ve K. Kasrayi; “2003 Yılında Çok Düzeyli Modelleri Kullanarak Eğitimin Bireylerin Gelir Üzerinde Etkileri”, **İktisadi Araştırmalar Dergisi**, No.74, Tahran, 2007, s.7.

ERKAN, Erman; “Türkiye’de Kamu Kesiminde Eğitim İçsel Getiri Oranı 1980-1995”, **Ekonomik Yaklaşım**, cilt 9, sayı 29, Yaz 1998, s.27.

FAGERLİND, I. ve J. S. Lawrence; **Education and National Development: A Comparative Perspective**, Oxford: Pergamon Press, 1989.

FLENDERSON, David.R.; **The Fortune Encyclopedia of Economics**, New York, Warner Books, 1993.

GOLABİ, Siyavash; **İnsan Kaynakları Kalkınma ve Yönetim Kurumu**, Tahran, Ferdosi Yayınları, 1. Baskı, 1990.

GOMEZ. R. ve D.K. Foot; “Age Structure Income Distribution Economic Growth”, **Canadian Public Policy Analyse de Politique**, Vol:XXIX, Supplement Numero Special 2003, s.142- 161.

GÜÇLÜOL, Kemal; Eğitim, “Kalkınma ve Bazı Göstergeler, Malatya”, **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları**, 1989, s. 149.

GÜMÜŞ, Sevda; “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Türkiye üzerine Ekonometri Bir Analiz (1960- 2002)”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitü-Yayınlanmış Doktora Tezi, 2005, s.18

GÜRKAŞ, Berna; **Bölgesel Bir Güç Olarak İran’ın Jeopolitik Konumu**, M.Ü. Ortadoğu Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 90.

HAJARİ, A. ve diğerleri; “Dünya Uluslar arası Kadın Hakları Belge’sinin İncelenmesi”, **Kadınların Kültürel ve Sosyal Konseyi Yayınları**, Tahran, Bahar, 2002.

HAN, Ergül; **Kalkınmada Altyapı Yatırımları**, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayınları, No:127-77, 1975.

HAN, Ergül ve Ayten Ayşen Kaya, **Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika**, Nobel Yayını, 5. Baskı, Ankara, 2006.

HATAM, A. ALİ; **İran’da Planlama**, G.Ü. Kamu Yönetim Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1989.

HESAPÇIOĞLU, Muhsin; **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, Beta Basım ve Yayıncılık, İstanbul, 1992.

HİGGS, Bob; **Economic Development: Problems and Policies**, New York, Norton Company, 1998.

İran Eğitim Sistemi, **Bilgilendirme ve Fikir Değerlendirme Ofisi Yayınları**, 2008, s.15-75.
www.mehralborz.com/Files/Education%20contry/iran.pdf (Erişim Tarihi: 10.10.2010).

İran İstatistik Merkezi, 2008, Genel Nüfus Sayımı, http://amar.sci.org.ir/index_e.aspx (Erişim Tarihi:14.05.2010).

İran University Press, "The Necessity of a Cultural Revolution" [Kültürel Bir Devrimin Gerekliliği], Uluslararası ilişkiler Bölümü İmam Humeyni'nin Fetvası, c. 1, sayı 1, Haziran 1981, s. 5-6 www.iup.ir (Erişim Tarihi: 10.10.2010).

İran Kalkınma Görünüm ve Beklentileri Kongresinin Raporları, **Yönetim ve Planlama Teşkilatı Yayınları**, cilt 4, Tahran, 2003, s, 24- 44.

İran Kalkınma Görünüm ve Beklentileri Kongresinin Raporları, **Yönetim ve Planlama Teşkilatı Yayınları**, cilt 3, Tahran, 2003, s. 18/1- 40.

İran Ülke Profili, **T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı**, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, 2005.

İran Ülke Profili, **T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı**, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, 2010.

İran Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Islahı(İBYKPİ), YPT Yayını, Tahran, 1983.

İran Beş Yıllık Kalkınma Planı (I.BYKP)1983- 1988, YPT Yayını, Tahran, 1982.

İran Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (I.BYKP)1989- 1993, YPT Yayını, Tahran 1988.

İran İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(II. BYKP) 1994- 1998, YPT Yayını, Tahran, 1993.

İran Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(III. BYKP) 1999- 2003, YPT Yayını, Tahran, 1998.

İran Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(IV. BYKP) 2004- 2008, YPT Yayını, Tahran, 2003.

İran Milli Eğitim Bakanlığı, Cehalet İle Mücadele Kurumu (CMC), 2009.<http://www.lmoiran.medu.ir/IranEduThms/theme2/cntntpg.php?pgid=99&rcid=20> (Erişim Tarihi: 10.10.2010).

İran’da Bölgesel Planlamanın Geçmişi (İPG), YPT Yayını, Tahran, 1982.

İran Merkez Bankası, **İktisadi Zaman Serilerinde Veri Tabanı**, 2008; www.tsd.cbi.ir (Erişim Tarihi: 12.05. 2010).

KAFAYİ, M.A. ve E. Dorostkar; “İran Gelir Dağılım Üzerindeki Örgün Eğitimin Etkileri”, **İran İktisadi Araştırma Dergisi**, 2007, 3. Yılı, No, 30 Tahran, 2007, s. 53-58.

KARAASLAN, Tufan; **Ortadoğu’nun Coğrafyası**, 4.Baskı, Nobel Yayın, İstanbul, 2006.

KARAGÜL, Mehmet; “Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu”, **Afyon Kocatepe Üniversite Yayınları**, No:37, Afyon, Ankara, 2002, s. 32- 85.

KARAGÜL, Mehmet; “Beşeri Sermayenin Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, sayı 5, 2003, s. 79-90.

KARAKÜTÜK, K.; “Yükseköğretimin Finansmanı”, **Millî Eğitim**, sayı 171, Yaz, 2006, s. 219- 242.

KARAMAN, Elif, “Beşeri Sermaye ve İktisadi Kalkınma Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Analiz”, Sosyal bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2007.

KARATAŞ, Mehmet ve Nursen Deviren; “Türkiye’nin İktisadi Gelişmesinin Beşeri Sermaye İçerikli Solow Modeli Açısından Bir Değerlendirmesi”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Ağustos, 2005.

KARLUK, Rıdvan; **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, İstanbul, Beta Basım Yayım, 5. Baskı, 1997.

KAYA, Yahya Kemal; **İnsan Yetiştirme Düzenimiz; Politik Eğitim Kalkınma**, Ankara, Nüve Matbaa, 2. Baskı, 1977.

KAYNAK, Muhteşem; **Kalkınma İktisadi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, 2007.

KHALİLİ, Mohammad; “Nüfus Artışı ve Yaygın Eğitim Arasındaki Etkileşim”, Demografik Bölümü, **Tahran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Yayınları**, Tahran, 2000, s. 264.

KHOSRAVİ, Ardashir ve Diğerleri; “İran’da Sağlık Endeksleri(İSE)”, **Kermanshah Tıp Fakültesi Yayınları**, Kermanshah, 2008, s.7.

KİKER, B. F.; “The Historical Roots of the Concept of Human Capital”, R. A. Wykstra (der.), **Investment in The Human Capital**, The Free Press, New York, 1971, s. 51-53.

KOZLU, Cem; **Türkiye Mucizesi için Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri**, Ankara, İş Bankası Kültür Yayını, 3. baskı, 1995.

KREMER, Michael ve Daniel Chen; “Income- Distribution Dynamics with Endogenous Fertility”, **Journal of American Economic Review**, May, 1996, s.155-165.

KURTKAN, Amiran, **Sosyolojik Açıdan Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları**, İstanbul Üniversitesi yayınlarından, No. 1742, 1977.

KUTLU, Erol; **Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri**, Eskişehir, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.1209, 2000.

KÜÇÜKKALAY, Mesud ve K.Türkcan; **Kalkınma Ekonomisi**, Bursa, Ed: S. Taban ve M. Kar, Ekin Yayınevi, 2006.

LUCAS, Robert E.; “On The Mecanics of Economic Development”, **Journal of Monetary Economics**, cilt 22, 1988, s.3- 42.

MEHRAN, Golnar; “Gender and education in Iran”, **Background paper prepared for the Education for All Global Monitoring Report 2003/4**, UNESCO, 2003, s. 270.

MANSURİ, Reza;“ İran Bilimsel Kalkınma Nasıl ve Ne Kadar Mümkün?”, **Rahyaft Dergisi**, sayı 3, Sanati Sharif Üniversitesi, Tahran, 1992, s. 35.

MOHSENİNİYA, Javad; “Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İktisadi Raporları ve Uygulanması”, **Bütçe ve Planlama Teşkilatı Yayınları**, cilt 1, sayı 1, Tahran, 2004, s. 702-797.

MOHSENİNİYA, Javad; “İran Birinci Milli Beşeri Kalkınma Rapor’u”, **Bütçe ve Planlama Teşkilatı Yayınları**, Tahran, 1999, s. 66- 68.

NAZARİ, Morteza; **Eğitim ve Öğretim ve Beşeri Kalkınma**, Tahran, Sepideye Taban Yayını, 2008.

OECD, **Human Capital Investment**, CERİ Publishing, Paris, 1998.

OECD; OECD Factbook, **Economic, Environmental and Socail Statistics**, 2006. [http:// www.oecd.org](http://www.oecd.org) (Erişim Tarihi: 12,10,2010).

OĞUZHAN, Ferhat; **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Tak Yayınları, 1974.

ÖZTÜRK, Nazım; “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, **Sosyoekonomik Dergisi**, Yıl:1, sayı 1, 2005, s.1- 35.

RAZZAGHİ, Ebrahim; **İran Ekonomisi**, Tahran, Ney Yayını, 1. Baskı, 1988.

ROMER, P.M.; “Endogenous Technical Change”, **Journal of Political Economy**, Vol 98, No.5, Part 2: The Problem of Development: A Conference of The Institute for the Study of Free Entrprise Systems, 1990, s. 73.

SAATÇIOĞLU, Ömer; **Bilim, Teknoloji ve Eğitim Sistemlerindeki Gelişmeler**, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1992, s.10.

SAB, Randa ve S. Smith; “Human Capital: International Evidence”, **IMF Working Paper**, sayı 32, 2001.

SADEGHPUR, Abolfazl; “Yönetim Bilgisi, Yazılım Gelişmesi”, **Kamu Yönetim Dergisi**, No.12, Tahran, Bahar, 1990, s. 1.

SALJUGHİ, Khosro; “ Beyin Göçü, Nedenler ve Çözümler”, **Bütçe ve Planlama Teşkilatı Yayınları**, Tahran, 2009, s. 6.

SARI, Ramazan; “Kazançlar Ve Eğitim İlişkisi: İl Bazında Yeni Veri Tabanı İle Kanıt”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, sayı 29 (3- 4), Ankara, 2002, s. 367-386.

SARIÇAY, Nesrin; “Türkiye’de Eğitim Sektörünün Sorunları, Eğitimin Ekonomik Boyutu ve Çözümleri”, İzmir Ticaret Odası, **Ar-Ge Bülten, Araştırma ve Meslekleri Geliştirme Müdürlüğü**, Ekim, t.y, s. 25.

SARRAF, Hamid; “Analysing Revenues in Budget Bill 2006-7: Financcal Sector of Education Analysis”, **Kültürel Çalışmalar Ofisi Yayınları**, Konu Sayısı: 7685, 2007, s. 3.

SAYGILI, Şeref, C. Cihan ve Z.A. Yavan; “Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme: Türkiye Deneyimi, Riskler ve Fırsatlar”, **TÜSİAD Büyüme Stratejileri Dizisi**, No.7, Yayın No. TÜSİAD/T, 04- 420, 2006, s. 25.

SCHLTZ, Theodore W. ; **Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research**, New York, The Free Press, 1971.

- SCHULTZ, Theodore W. ; “Education and Economic Growth: Return to Education”, **Readings in the Economics of Education**, UNESCO, France, 1968a, s. 277.
- SCHULTZ, Theodore W. ; “Investment in Man: An Economist’s View”, **Readings in the Economics of Education**, UNESCO, France, 1968b, s.278- 282.
- SEN, Amartya; **Özgürlükle Kalkınma**, çev. Vahid Mahmudi, Tahran, Dastatn Yayınları, 2003.
- SERİN, Necdet; “Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite”, **T.C. Başbakanlık Yayınları**, Ankara, 1992, s. 37.
- SEYİDOĞLU, Halil; **Uluslar arası İktisat**, İstanbul, Gizem Yayınları, 9. Baskı, 1993.
- SHAHABADİ, Abolfazl ve Roghaye Pouran; “Beyin Göçü’nün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri(İran Örneği)”, **Ticari Araştırmalar Dergisi**, No. 52, s. 36- 37.
- SHAYERAH, Ilias; “ Iran’s Economy”, Congressional Research Service, **CRS Report for Congress**, June 2008, s. 6.
- SHOVAZİ, M.J. ve A. Nedushan; “İran’da Aile Değişiklikleri ve Doğurganlığın azalması (Yazd Örneği)”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, No. 25, Tahran, 2005, s. 123.
- STEVENS P. ve M.Weals; “Education and Economic Growth”, **Journal of the National Institute of Economic and Social Research**, London, 2003, s. 5.
- STEWART, F.; **Eğitim ve Uyum: 1980’lerin Deneyimi ve 1990’lar İçin Bazı Dersler Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma**, çev: İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 1995.

SZIRMAI, Adam; **Economic and Social Development**, London, Prentice Hall, 1st Edition, 1997.

ŞİŞMAN, Mehmet; **Eğitim Ekonomisi ve Planlaması**, Eskişehir, Yayınlanmamış Ders Notları, Osmangazi Üniversitesi, 1998.

TANSEL, Aysıt ve Nur Demet Güngör; **The Educational Attainment of Turkey's Labor Force: A Comparison Across Provinces and Over Time**, METU Studies and Development, 1997.

TAŞ, Umut; **Türkiye’de Kalkınma Planları Işığında Eğitimin Kalkınmadaki Rolü**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Haziran 2007.

T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (T.C. BKSGM), **POLİTİKA DOKÜMANI KADIN ve EĞİTİM**, Ankara, 2008.
<http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/egitim.pdf> (Erişim Tarihi: 30,04,2011).

TEDİMEN, Osman; “Yüksek Kademe Yöneticilerinin Eğitilmesi ve Geliştirilmesi”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1972.

TEPECİK, Filiz; “Beşeri Sermaye Teorisi Ve Eskişehir’de Bireysel Ücret Gelirleri Arasında Farklıklar”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı- Doktora Tezi, Eskişehir, 2000.

TUNA, Y. ve İ.G. Yumuşak; “Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Analizi”, I.Ulusal Bilgi, **Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 2002, s.1-26.

TUNÇ, M.; Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi, **9 Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, cilt 8, sayı 2, İzmir, 1993, s. 11.

TÜRK, M.; **Maliye Politikası: Amaçlar-Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1997.

UNDP; **Human Development Report**, Oxford University Press, NewYork; 1995, www.undp.org/hdro (Erişim Tarihi: 21.04.2010).

UNDP; **Human Development Report**, Oxford University Press, NewYork, 1998, www.undp.org/hdro (Erişim Tarihi: 09.05.2010).

UNDP; Human Development Report, Oxford University Press, NewYork, 2000, www.undp.org/hdro (Erişim Tarihi: 09.05.2010).

UNDP; **Human Development Report, Oxford University Press**, NewYork, 2002, www.undp.org/hdro (Erişim Tarihi: 09.05.2010).

UNDP; **Human Development Report, Oxford University Press**, NewYork, 2004, www.undp.org/hdro (Erişim Tarihi: 09.05.2010).

UNDP; **Human Development Report , Oxford University Press**, NewYork, 2005, www.undp.org/hdro (Erişim Tarihi: 09.05.2010).

UNDP; **Human Development Report , Oxford University Press**, NewYork, 2007, www.undp.org/hdro (Erişim Tarihi: 09.05.2010).

UNDP; **Human Development Report, Oxford University Press**, NewYork, 2010, www.undp.org/hdro (Erişim Tarihi: 13.02,2011).

ÜNAL, Işıl; “Eğitim ve Gelir İlişkisi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi**, cilt 25, sayı 1, 1992, s. 117.

ÜNAL, Işıl; **Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi**, Ankara, Epar Yayınları, 1996.

VARLIER, Oktay; “Türkiye’de Kazanç Eşitsizliklerinin Nedenleri”, Gazi Üniversitesi Yayınları No.13, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No. 11, Ankara, 1982, s. 14

VARJAVAND, Parviz; “Kültür Kimliğıne Dayanan Kalkınma”, **Sherkate Sahami Yayınları**, Tahran, 1982, s. 145- 152.

WOODHALL, Mauren; “Earning and Education”, **Economics of Education: Research and Studies**, Oxford: Pergamon Press, 1987,s. 209- 217.

WOODHALL, Mauren, “İnsan Sermayesi Kavramı”, çev. Yüksel Kavak ve Berrin Burgaz, Ankara, **PEGEM Yayınları**, 1994, s. 58- 62.

World Bank; World Development Indicators, 2001;
www.worldbank.org/data/countrydata/countrydata,(Erişim Tarihi: 09.05.2010).

World Bank; World Development Indicators, 2006;
http://devdata.worldbank.org/ (Erişim Tarihi: 11.08.2010).

World Bank; World Development Indicators, 2007;
http://devdata.worldbank.org/ (Erişim Tarihi: 11.08.2010).

World Bank; World Development Indicators, Tablo2.1 Participation in Education, 2009;
www.worldbank.org/PROJECTS/Resources/.../WDISmallstates.pdf
(Erişim Tarihi: 09.05.2010).

YAPRAKLI, Sevdâ, Lütfü Öztürk ve Ö.Selçuk Emsen; “Eğitimin Başarısında Kalkınmışlığın Etkisi: 1990 ve 2000 Yılları ÖSS Başarı Oranları Üzerine Bir Uygulama”,SBED, cilt 7, sayı 1, 2006: **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 358.

YAZMAN, İrfan; **Hizmetler Kesiminde Meslek Eğitimi**, Ankara, TES-AR Yayınları, cilt 12, 1994.

http://rc.majlis.ir/fa/research_center

<http://www.msrt.ir/default.aspx>

<http://www.medu.ir/Portal/Home/>

<http://www.tradingeconomics.com/iran/research-and-development-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html>

<http://www.msrt.ir/default.aspx>

ÖZET

REZAEİAN MEİNAGH Sepideh. Beşeri Sermaye'nin Unsurlarından Eğitimin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkileri (1980- 2008 Dönemine İlişkin İran Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2011

Beşeri sermaye, daha iyi eğitilmiş ve beceri kazandırılmış insan kaynağıdır. İyi eğitilmiş insan gücü ekonomik kalkınmanın önemli faktörüdür.

Az gelişmiş ülkelerin çoğunda esas sorun, doğal kaynakları yönünden bir yoksulluk değil, insan unsurunun gelişmiş olmasıdır. Dolayısıyla bu unsurun en önemli sorunu insan kaynaklarının geliştirilmesidir.

İran bilgi toplumu haline gelebilmesi için önünde ciddi sorunlar vardır. Bunların başında devletin yetersiz eğitim harcamaları, yükseköğretimden mezun olan kişilerin işsizlik sorunları kabul edilebilir. İran bilgi çağının stratejik kaynağı oluşturan bilgiyi üretecek insan gücü bakımından, gelişmiş toplumların gerisindedir.

Bu çalışmada, beşeri sermayenin unsurlarından eğitimin ekonomi kalkınma üzerinde etkisi ortaya konulmasıyla birlikte bu açıdan İran gerçeği ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler:

1. Ekonomik Kalkınma
2. Beşeri Sermaye
3. Eğitim
4. İran Örneği

ABSTRACT

REZAEIAN MEINAGH Sepideh. The Effects of Education As a Factors of Human Capital on Economic Development (The Case of Iran to The1980- 2008 Period), Master's Thesis, Ankara, 2011.

Human capital is the human resource that is well-trained and gained ability. A well-trained person is the important factor of economic development.

The main problem for the most underdeveloped countries is not lack of man-power but uneducated labour force. Therefore, the most significant problem for these countries is to develop human resources.

There are serious problems for Iran to become an information society. Among these, inadequate government spending on education, unemployment problems of persons who graduated from university can be considred. Iran comes after develeped countries as man-power that will create information that is strategic source of information age.

In this context, The effect of education on economic development will present the elements of human capital and its importantnce in Iran reality.

Key Words:

1. Economic Development
2. Human Capital
3. Education
4. The Case of Iran